

Material burimor Për Prokuratorët dhe Gjyqtarët në luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje

Të mbështesë kursin e trajnimit për trajnerë (ToT)
për Prokuratorë dhe Gjyqtarë

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Material burimor Për Prokuratorët dhe Gjyqtarët në luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje

Të mbështesë Kursin e Trajnimit të Trajnerëve për Prokuratorë dhe Gjyqtarë

Projekti i Këshillit të Evropës "Fuqizimi i luftës kundër dhunës
ndaj grave dhe dhunës në familje në Kosovë * - Faza II

Autore:

Eileen Skinnider
Konsulente ndërkombëtare

Ariana Qosaj-Mustafa
Konsulente vendore

Dhjetor 2020

*Të gjitha referencat për Kosovën, qoftë për territor, institucione, ose popullsi, në këtë tekst duhet të kuptohen në përputhje të plotë me Rezolutën 1244 të KS të OKB-së dhe pa paragjykuar statusin e Kosovës.

Mendimet e shprehura në këtë vepër janë përgjegjësi e autorëve dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht politikën zyrtare të Këshillit të Evropës. Të gjitha kërkesat në lidhje me riprodhimin ose përkthimin e të gjithë ose një pjese të këtij dokumenti duhet t'i drejtohen Drejtorisë së Komunikimit (F-67075 Strasbourg Cedex ose publishing@coe.int). E gjithë korrespondenca tjetër në lidhje me këtë dokument duhet t'i drejtohet Drejtorisë së Përgjithshme të Demokracisë, Divizionit të Barazisë Gjinore, Njesisë së Projekteve për Ndërtimin e Kapaciteteve dhe Bashkëpunimit.

Kopertina dhe faqosja: Departamenti i Prodhimit të Dokumenteve dhe Publikimeve (SPDP), Këshilli i Evropës

Fotografite: © Shutterstock

© Këshilli i Evropës, Dhjetor 2020

Shtypur në Këshillin e Evropës

Ky botim nuk është redaktuar nga njësia editoriale e SPDP për të korrigjuar gabimet tipografike dhe gramatikore

Përmbajtja

Mirënjohjet	4
Shkurtesat dhe Akronimet	5
Fjalor i termave kryesorë	7
HYRJE	9
1.1 Qëllimi i Materialit Burimor për Prokurorët dhe Gjyqtarët	10
1.2 Struktura e Materialit Burimor për Prokurorët dhe Gjyqtarët	10
PJESA 1	
TË KUPTUARIT E DHUNËS NDAJ GRAVE DHE DHUNËS NË FAMILJE: KËRKESAT E KORNIZËS SË STANDARDEVE NDËRKOMBËTARE	11
1: TË KUPTUARIT E DHUNËS NDAJ GRAVE DHE DHUNËS NË FAMILJE	13
1.1 Përkufizimet e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje	13
1.2 Pikat kryesore që gjyqtarët dhe prokurorët duhet të marrin në konsideratë	14
1.3 Format e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje	14
1.4 Kuptimi i dinamikës së dhunës me bazë gjinore ndaj grave dhe ndikimi i viktimizimit	15
1.5 Mitet e zakonshme në lidhje me dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje	20
1.6 Gjendja në Kosovë*	21
1.7 Rëndësia e sigurimit të një qasjeje të llogaridhënies nga autori me viktimën në qendër, dhe e reagimit gjinor	22
2. KORNIZAT LIGJORE NDËRKOMBËTARE, RAJONALE DHE TË KOSOVËS* PËR T'IU PËRGJIGJUR DHUNËS NDAJ GRAVE DHE DHUNËS NË FAMILJE	23
2.1 Standardet ndërkombëtare	23
2.2 Konventa e Stambollit	23
2.3 Përmbledhje e ligjeve relevante të Kosovës*	24
2.4 Teknikat për prokurorët dhe gjyqtarët se si të përdorin standardet ndërkombëtare dhe evropiane në punën e tyre	27

PJESA 2	
ROLI I PROKURORËVE DHE GJYQTARËVE NË PËRGJIGJEN NDAJ DHUNËS NDAJ GRAVE DHE DHUNËS NË FAMILJE	29
1. MBROJTJA	31
1.1. Standardet ndërkombëtare	31
1.2 Korniza ligjore e Kosovës*	33
1.3 Këshilla praktike për prokurorët kur vendosin për masa efektive të mbrojtjes	33
1.4 Këshilla praktike për gjyqtarët kur vendosin për masa efektive të mbrojtjes	35
2. PUNA ME VIKTIMAT SI DËSHMITARË - TEKNIKAT PËR TË SIGURUAR NJË QASJE ME VIKTIMËN NË QENDËR TË VËMENDJES	39
2.1 Standardet ndërkombëtare	39
2.2 Korniza ligjore e Kosovës*	40
2.3 Teknikat për të siguruar një qasje me viktimën në qendër kur kemi të bëjmë me viktimat	41
2.3.1 Si të komunikojmë me viktimat për të shmangur viktimizimin dytësor	41
2.3.2 Informimi i viktimës për të drejtat e saj	44
2.3.3 Mbrojtja, mbështetja dhe ndihma e viktimës	45
2.4 Menaxhimi i dëshmitarëve ngurrues	45
2.5 Krijimi i një ambienti të përshtatshëm në gjykatore	46
3. VLERËSIMI I DËSHMIVE	49
3.1 Standardet ndërkombëtare	49
3.2 Korniza ligjore e Kosovës*	50
3.3 Sigurimi i një hetimi gjithëpërfshirës dhe mbledhja e të gjitha provave përkatëse	50
3.4 Treguesit në vlerësimin e provave	51
3.4.1 Vlerësimi i besueshmërisë së viktimës	51
3.4.2 Çështjet me provat mjeko-ligjore	52
3.5 Shqyrtime specifike për prokurorët kur vlerësohen provat	52
3.5.1 Ushtrimi i vendimeve prokuroriale	52
3.5.2 Zgjedhja e akuzave të përshtatshme	53
3.5.3 Procedimi me ndjekjen penale ex officio	53
3.6 Shqyrtime specifike për gjyqtarët kur vlerësohen provat	54
3.6.1 Përcaktimi i fakteve dhe interpretimi i provave	54
3.6.2 Zbatimi dhe interpretimi i ligjit	54
3.6.3 Përfshirja e perspektivës gjinore në arsyetimin gjyqësor dhe përpilimin e aktgjykimit	55

4. LUFTIMI I PËRDORIMIT DISKRIMINUES TË RREGULLAVE TË PROVAVE	57
4.1 Standardet ndërkombëtare	57
4.2 Korniza ligjore e Kosovës*	58
4.3 Interpretimi dhe zbatimi jo-diskriminues i rregullave të provave	58
4.3.1 Shqyrtime lidhur me relevancën	58
4.3.2 Shqyrtime në lidhje me pranueshmërinë e provave të historisë seksuale	59
4.3.3 Shqyrtime në lidhje me kërkesat ose praktikën e shpejta të ankesave	59
4.3.4 Shqyrtime në lidhje me kërkesat ose praktikën e vërtetimit	59
4.3.5 Shqyrtime në lidhje me dëshminë e prirjes së të pandehurit	60
4.3.6 Shqyrtime në lidhje me përdorimin e dëshmitarëve ekspertë	60
4.4 Shqyrtime të veçanta për prokurorët	61
4.4.1 Zhvillimi i një strategjie të ndjekjes penale dhe përgatitja për gjykim	61
4.5 Shqyrtime të veçanta për gjyqtarët	61
4.5.1 Menaxhimi efikas i rasteve gjyqësore	61
5. DËNIMI DHE MJETET JURIDIKE	63
5.1 Standardet ndërkombëtare	63
5.2 Korniza ligjore e Kosovës*	65
5.3 Disa shqyrtime për prokurorët	65
5.4 Disa shqyrtime për gjyqtarët	66
5.5 Disa gjëra për t'u shqyrtuar kur merren parasysh sanksionet efektive, proporcionale dhe dekurajuese	67
6. NDËRMJETËSIMI DHE PAJTIMI	69
6.1 Standardet ndërkombëtare	69
6.2 Korniza ligjore e Kosovës*	69
6.3 Disa vlerësime për prokurorët dhe gjyqtarët	70
SHTOJCA 1: LITERATURA E ZGJEDHUR	71
SHTOJCA 2: JURISPRUDENCA PËRKATËSE NË NIVELIN NDËRKOMBËTAR DHE EVROPIAN	73

Mirënjohjet

Ky material burimorë është pjesë integrale e Manualit të Trajnimit për Trajnerë (ToT) për Prokurorë dhe Gjyqtarë në luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Kosovë *, dhe është krijuar për të lehtësuar angazhimet e trajnerëve në Akademinë e Drejtësisë së Kosovës në ofrimin e kursit ToT.

Ky material burimorë për trajnerë është zhvilluar në kuadër të projektit "Fuqizimi i luftës kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Kosovë * - Faza II " në bashkëpunim me Akademinë e Drejtësisë së Kosovës*. Këshilli i Evropës dhe Akademia e Drejtësisë e Kosovës* falënderojnë posaçërisht Eileen Skinnider dhe Ariana Qosaj-Mustafa, konsulente të Këshillit të Evropës në projekt, për ndihmën e tyre në hartimin e këtij materiali.

Poashtu, falënderime të veçanta u drejtohen anëtarëve të grupit punues (Prokurorëve, Gjyqtarëve, autoriteteve përkatëse nga Ministria e Drejtësisë dhe Agjencia për Barazi Gjinore, Zyres për mbrojtjen e viktimave dhe zyrtarëve tjerë ligjor) për kontributin e tyre të vlefshëm gjatë zhvillimit të këtij materiali burimorë.

Shkurtesat dhe Akronimet

KEDNG	Konventa për Eliminimin e të gjitha formave të Diskriminimit Ndaj Grave
OShC	Organizata të Shoqërisë Civile
DKBEDhG	Deklarata e Kombeve të Bashkuara për Eliminimin e Dhunës ndaj Grave
DhF	Dhuna në Familje
KEDNJ	Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe Liritë Themelore
GjEDNJ	Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut
UME	Urdhër për Mbrojtje Emergjente
BE	Bashkimi Evropian
NDhG	Ndalimi i Dhunës ndaj Grave
RP	Rekomandime të Përgjithshme
LMDhF	Ligji nr. 03/L-182 për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje
OJQ	Organizatë Jo-Qeveritare
ZKLDNJ	Zyra e Komisionit të Lartë për të Drejtat e Njeriut
UM	Urdhër për Mbrojtje
QZhQ	Qëllimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm
PSO	Procedurat Standarde të Operimit
UMEP	Urdhër për Mbrojtje Emergjente të Përkohshme
TiT	Trajnim i Trajnerëve
KB	Kombet e Bashkuara
UNDP	Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim
UNODC	Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogë dhe Krim
UN Women	Entiteti i Kombeve të Bashkuara për Barazi Gjinore dhe Fuqizim të Grave
AV	Avokatët e Viktimave
DhNG	Dhuna ndaj Grave

Fjalor i termave kryesorë

Seanca e dëgjimore është një procedurë gjyqësore ku gjykata përcakton nëse personi i akuzuar për një vepër penale duhet të lirohet me kusht në pritje të gjykimit, duke përfshirë dorëzaninë e parave të gatshme ose letrave me vlerë.

Seanca paraprake është një seancë dëgjimore ku një gjyqtar, më saktësisht gjyqtari i procedurës paraprake, vendos nëse prokuroria ka prova të mjaftueshme që një çështje penale të shkojë në gjykatë.

Kompensimi do të thotë dëme të matshme që rezultojnë nga dhuna dhe përfshin mjete juridike monetare dhe jo pasurore, të tilla si urdhri i ndalimit (Paketa e Shërbimeve Thelbësore ndër Agjencitë e OKB-së).

Ankues është një term ligjor që përcakton një person i cili ka bërë një ankesë për një krim i cili ende nuk është provuar në gjykatë.

Dhuna në Familje, në këtë kontekst u referohet “të gjitha veprimeve të dhunës fizike, seksuale, psikologjike dhe ekonomike që ndodhin brenda familjes ose njësisë shtëpiake ose midis ish-bashkëshortëve ose bashkëshortëve apo partnerëve aktualë, pavarësisht nëse autori është apo jo në të njëjtën banesë me viktimën” (neni 3(b), Konventa e Stambollit). Ashtu si Konventa e Stambollit, ky manual fokusohet në format e ndryshme të dhunës me bazë gjinore të kryer ndaj grave, njëra prej të cilave është dhuna në familje. Duke ditur që dhuna në familje ndikon në mënyrë disproporcionale tek gratë, si dhe duke ditur që dhuna në familje mund të ushtrohet ndaj burrave dhe fëmijëve, ky manual mund të zbatohet për të gjitha viktimat e dhunës në familje, por u kushton vëmendje të veçantë grave viktima.

Gjinia u referohet “roleve, sjelljeve, aktiviteteve dhetributeve të ndërtuara në shoqëri, që një shoqëri e caktuar i konsideron të përshtatshme për gratë dhe burrat” (neni 3(c), Konventa e Stambollit).

Dhuna me bazë gjinore ndaj grave i referohet “dhunës që ushtrohet ndaj një gruaje sepse ajo është grua ose që prek gratë në mënyrë joproporcionale” (neni 3(d), Konventa e Stambollit).

Drejtësia e përgjegjshme gjinore do të thotë të siguarit që ligjet, institucionet e drejtësisë, proceset e drejtësisë dhe rezultatet e drejtësisë nuk diskriminojnë askënd në bazë të gjinisë. Kjo kërkon domosdoshmërinë e të pasurit të një perspektive gjinore mbi vetë të drejtat, si dhe një vlerësim të qasjes dhe pengesave për gëzimin e këtyre të drejtave nga gratë dhe burrat dhe miratimin e strategjive të ndjeshme ndaj gjinisë për mbrojtjen dhe promovimin e tyre.

Ndjeshmëria gjinore i referohet qëllimit për të kuptuar dhe marrë parasysh faktorët shoqërorë dhe kulturorë të përfshirë në përjashtimin me bazë gjinore dhe diskriminimin në sfera të ndryshme të jetës publike dhe private. Ajo përqendrohet kryesisht në raste të pafavorshme strukturore në pozicionin dhe rolet e grave (Instituti Evropian për Barazi Gjinore).

Qasja specifike gjinore, sipas Konventës së Stambollit, nënkupton njohjen se dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje janë të rrënjosura në marrëdhëniet historikisht të pabarabarta të fuqisë midis grave dhe burrave, dhe që për të adresuar në mënyrë efektive problemin, të gjitha masat e marra duhet të synojnë arritjen de jure dhe de facto të barazisë midis grave dhe burrave.

Mitet ekzistojnë gjerësisht, por janë besime ose ide të rrejshme. Mitet për dhunën me bazë gjinore ndaj grave dhe vajzave bazohen në paragjykime dhe stereotipa gjinorë.

Palë në Procedurë, sipas Kodit të Procedurës Penale të Kosovës*, përfshin prokurorin e shtetit, të pandehurin dhe palën e dëmtuar. I pandehuri nuk konsiderohet palë sipas nenit 392, të Kodit Penal të Kosovës*.

Autori Në këtë manual, termi “autor” i referohet një personi që kryen dhunë ndaj grave dhe dhunë në familje.

Viktimizimi dytësor është viktimizimi që ndodh jo si rezultat i drejtpërdrejtë i veprës penale por përmes reagimit joadekuat të institucioneve të drejtësisë penale dhe ofruesve të viktimës (Strategjitë dhe Masat Praktike të Modelit të Përditësuar të OKB-së).

Viktima Në këtë manual, termi “viktimë” i referohet gruas që i është nënshtruar dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Ky term “viktimë” përcakton një status juridik në sistemin e drejtësisë penale dhe përdoret për të njohur që gratë që përjetojnë dhunë i janë nënshtruar një akti dhune dhe kanë të drejtë në drejtësi, mbrojtje, mbështetje dhe kompensim. Përdorimi i termit “viktimë” nuk do të thotë që viktimat shihen si objekt pasiv “i qëndrueshëm” i dhunës; është e rëndësishme të pranojmë që viktimat përpiqen në shumë mënyra të parandalojnë, rezistojnë dhe përballojnë dhunën që përjetojnë. Viktimat janë aktive në procesin e parandalimit dhe ndërhyrjes, jo vetëm objektet e një procesi; ato janë “ekspertë nga përvoja” të cilat duhet të respektohen dhe të fuqizohen për të qenë agjentë të ndryshimit në jetën e tyre.

Fondi i Kompensimit të Viktimave, sipas Kodit të Procedurës Penale në Kosovë*, është fond në të cilin depozitohen mjetet nga konfiskimi i dorëzarisë dhe pasurive tjera të autorizuara me ligj. Pagesat nga fondi për kompensim të viktimave përdoren për kompensimin e viktimave të krimit, siç caktohet me ligj.

Qasja e përqendruar te viktimat Në përputhje me Konventën e Stambollit, ky manual vendos nevojat dhe të drejtat e viktimave si përparësinë kryesore dhe zbaton një qasje specifike gjinore, duke njohur që dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje përbëjnë shkelje të të drejtave të njeriut dhe një formë diskriminimi, dhe si e tillë duhet të trajtohet sistematikisht me masa specifike.

Dhuna ndaj grave Dhuna ndaj grave “kuptohet si shkelje e të drejtave të njeriut dhe një formë diskriminimi ndaj grave dhe do të nënkuptojë të gjitha veprimet e dhunës me bazë gjinore që rezultojnë ose mund të rezultojnë në dëm fizik, seksual, psikologjik ose ekonomik ose vuajtje ndaj grave, përfshirë kërcënimet për veprime të tilla, detyrimin ose privimin arbitrar të lirisë, qofshin ato që ndodhin në jetën publike apo private”(neni 3(a), Konventa e Stambollit).

Gratë Termi “gra(të)” përfshin gjithashtu vajza nën moshën 18 vjeç (neni 3(f), Konventa e Stambollit).

Fuqizimi i grave nënkupton fuqizimin e grave për të marrë pjesë plotësisht në të gjithë sektorët e jetës dhe shihet si thelbësore për të ndërtuar ekonomi më të forta, për të arritur qëllimet e rëna dakord ndërkombëtarisht për zhvillim dhe qëndrueshmëri dhe për të përmirësuar cilësinë e jetës për gratë, burrat, familjet dhe komunitetet (UN Women).

Viktima e cenuar, sipas Kodit Penal të Kosovës*, është viktimë e një krimi që është fëmijë, person me të meta fizike ose mendore, person që vuan nga aftësia e kufizuar, grua shtatzënë, të moshuar ose person marrëdhënia dhe apo varësia ndaj autorit e bën atë veçanërisht të ndjeshëm ndaj përsëritjes së viktimizimit, frikësimit ose hakmarrjes.

Hyrje

Dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje në Kosovë* është mjaft e përhapur dhe arrin edhe përmasa pandemie. Sipas një raporti, në dekadën e fundit ka pasur rritje në numrin e raportuar të rasteve të vrasjeve që kanë rezultuar nga dhuna në familje dhe lidhur me gjininë (Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. 2018). Një anketë e kryer nga Rrjeti i Grave të Kosovës në vitet 2014-15 raportoi se 41% e grave deklaruan se kishin pësuar një formë të dhunës në familje, përfshirë dhunën fizike, psikologjike dhe/ose ekonomike në 12 muajt e fundit, dhe 68% e grave deklaruan se ato kishin pësuar dhunë në familje gjatë jetës së tyre (Rrjeti i Grave të Kosovës. 2015). Megjithëse nuk ekzistojnë statistika zyrtare, të dhënat e anketës jo-qeveritare (2015) tregojnë se rreth 64% e grave kanë përjetuar ndonjë formë të ngacmimit seksual gjatë jetës së tyre (Rrjeti i Grave të Kosovës. 2016). Të dhënat e policisë (në vitin 2016) tregojnë se gratë përbënin rreth 80% që kanë raportuar në polici dhunën në familje, ku shumica dërrmuese e autorëve të krimit ishin partnerët aktualë ose ish-partnerët meshkuj dhe/ose bashkëshortët (Krol et al, 2017). Duke pasur këtë parasysh, shumica e rasteve të dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje demonstrojnë natyrën gjinore të dhunës në familje.

Ekzistojnë shqetësime se reagimi i drejtësisë penale ndaj dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Kosovë* nuk është aq efektiv sa duhet. Studimet në Kosovë* zbulojnë se dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje mbetet kryesisht e raportuar në nivelin e duhur, ku sipas një studimi të të dhënave të vitit 2008 vlerësohet se 90% e rasteve nuk raportohen në Kosovë* për shkak të pikëpamjes se kjo është një çështje private, shqetësimet e stigmës sociale, frika nga hakmarrja, mungesa e besimit në sistemin e drejtësisë penale dhe varësia ekonomike nga autori (Krol et al, 2017). Të dhënat e fundit nga policia (2018/2019) zbulojnë një rritje të raportimit që mund të tregojë një rritje të besimit të grave në aftësinë e sistemit të drejtësisë penale për t'iu përgjigjur një dhune të tillë; megjithatë, nevojitet studim i mëtejshëm. (Të dhëna nga Policia e Kosovës* nga 2018/2019). Një studim zbuloi se shkalla e rasteve të pushuara të dhunës në familje mbetet e lartë, ku mbi gjysma e të gjitha kallëzimeve penale në lidhje me dhunën në familje u hodhën poshtë (51.5%) nga gjykatat e Kosovës* në vitin 2017, dhe vetëm 40.4% të rasteve përfunduan me vendime fajësie në periudhën 2015-2018 (Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. 2018). Kjo rezulton në mungesë të thellë të besimit në institucionet e drejtësisë penale, nivele të larta të mosndëshkimit për autorët dhe një përqindje të lartë të viktimave nevojat e të cilave për ndihmë, mbrojtje dhe dëmshpërblimet as nuk njihen dhe as nuk plotësohen.

Prokurorët dhe gjyqtarët luajnë rol të rëndësishëm në përgjigjen e drejtësisë ndaj dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Ata janë çelësi drejt sigurimit se Kosova* është në përputhje me detyrimin e saj ndërkombëtar të kujdesit të duhur për të parandaluar, hetuar dhe ndëshkuar aktet e dhunës ndaj grave. Në nivel praktik, ndjekja penale dhe gjykimi i veprave të dhunës me bazë gjinore mund të jetë sfiduese dhe paraqet vështirësi unike për prokurorët dhe gjyqtarët nëse ata janë rekrutë të rinj apo profesionistë me përvojë. Shpesh ekzistojnë shumë sfida që lidhen me dëshmitë për shkak të natyrës së dhunës (e paparashikueshme, në rritje me kalimin e kohës, e fshehur për të tjerët). Hetimi policor mund të jetë nën standarde. Viktimat mund të traumatizohen, nuk bashkëpunojnë dhe tërheqin ose heqin dorë nga ankesat e tyre. Aktorët e drejtësisë penale mund të përdorin paragjykimet gjinore ose mite të zakonshme që lidhen me dhunën ndaj grave kur shqyrtojnë besueshmërinë e viktimës dhe faktet e rastit. Prokurorëve dhe gjykatësve u takon të sigurojnë që ligjet përkatëse penale, përfshirë ato që kanë të bëjnë me format e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje, të interpretohen përmes thjerrëzave të normave dhe standardeve ndërkombëtare; zbatohen në mënyrë efektive; mbrojnë gratë dhe vajzat nga dhuna, përfshirë përsëritjen e dhunës së mëtejshme; mbajnë përgjegjës autorët; parashikojnë dëmshpërblime efektive për viktimat; dhe sigurojnë që viktimat të mos i nënshtrohen traumës dytësore nga sistemi i drejtësisë.

1.1 Qëllimi i Materialit Burimor për Prokurorët dhe Gjyqtarët

Material burimor për prokurorët dhe gjyqtarët është zhvilluar në kuadër të Projektit të Këshillit të Evropës "Forcimi i luftës kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Kosovë* - Faza II". Ky material burimor është përgatitur posaçërisht për Akademinë e Drejtësisë që t'u shpërndahet pjesëmarrësve në trajnimin për prokurorë dhe gjyqtarë në luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Kosovë*. Ky trajnim ka për qëllim pajisjen e prokurorëve dhe gjyqtarëve individualë me aftësitë, njohuritë dhe qëndrimet për t'iu përgjigjur secilit rast të dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje duke përdorur një qasje me viktimën në qendër, duke i mbajtur përgjegjës autorët e krimeve, në përputhje me standardet ndërkombëtare, veçanërisht Konventën e Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (Konventa e Stambollit). Qëllimi i materialit burimor është i shumëfishtë. Së pari, duhet të shërbejë si burim për prokurorët dhe gjyqtarët që marrin pjesë në trajnim. Së dyti, duhet të shërbejë si burim praktik për prokurorët dhe gjyqtarët në vijën e frontit kur trajtojnë çështjet që përfshijnë dhunë ndaj grave dhe dhunë në familje.

1.2 Struktura e Materialit Burimor për Prokurorët dhe Gjyqtarët

Ky material burimor, duke pasur në mendje se ka për qëllim të jetë praktik dhe i mbështetur fort në standardet e Konventës së Stambollit, është i ndarë në dy pjesë kryesore:

Pjesa 1: Reflektimi i dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje.

Kjo pjesë përmban informacion themelor për prokurorët dhe gjyqtarët për të pasur një kuptim më të mirë për shkallën dhe natyrën e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje; dinamikën e një dhune të tillë, rrënjët dhe konceptet e barazisë gjinore dhe mënyrën e shmangies së miteve dhe keqkuptimeve të zakonshme. Kjo pjesë gjithashtu përfshin standardet përkatëse ndërkombëtare, veçanërisht Konventën e Stambollit dhe ligjet e Kosovës*.

Pjesa 2: Roli i Prokurorëve dhe Gjyqtarëve në Përgjigjen ndaj Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje.

Kjo pjesë ofron këshilla praktike për prokurorët dhe gjyqtarët se si të zbatojnë një qasje me viktimën në qendër dhe të zbatojnë ligjet dhe procedurat në mënyrë të përgjegjshme ndaj gjinisë, duke siguruar mbrojtjen dhe sigurinë e grave, duke fuqizuar viktimat duke mbajtur autorët e krimit përgjegjës ndërsa kryejnë rolet e tyre në vazhdimësinë e drejtësisë. Kjo përfshin mbrojtjen e viktimave, vlerësimin e provave në punën e tyre, lehtësimin e dëshmisë së viktimës dhe krijimin e një ambienti të përshtatshëm për sallën e gjyqit, sigurimin e zbatimit jodiskriminues të rregullave të provave; dënimin dhe mjetet juridike, dhe përshtatshmërinë e përdorimit të ndërmjetësimit dhe pajtimit duke marrë parasysh dinamikën e dhunës ndaj grave dhe rasteve të dhunës në familje.

Pjesa 1

Të kuptuarit e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje: kërkesat e kornizës së standardeve ndërkombëtare

1: Të kuptuarit e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje

1.1 Përkufizimet e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje

Si prokurorë dhe gjyqtarë që punojnë në lëndë që përfshijnë dhunën ndaj grave dhe dhunë në familje, duhet të keni një kuptim themelor të gjinisë, dhunës me bazë gjinore dhe terminologjisë përkatëse. Instrumentet ndërkombëtare, përfshirë Konventën e Stambollit dhe Deklaratën e OKB-së për Eliminimin e Dhunës japin përkufizimet e mëposhtme:

Dhunës ndaj grave kuptohet si shkelje e të drejtave të njeriut dhe një formë diskriminimi ndaj grave dhe do të nënkuptojë të gjitha veprimet e dhunës me bazë gjinore që rezultojnë ose mund të rezultojnë në dëm fizik, seksual, psikologjik ose ekonomik ose vuajtje ndaj grave, përfshirë kërcënimet për veprime të tilla, detyrimin ose privimin arbitrar të lirisë, qofshin ato që ndodhin në jetën publike apo private (Konventa e Stambollit).

Dhuna me bazë gjinore ndaj grave i referohet dhunës që ushtrohet ndaj një gruaje sepse ajo është grua ose që prek gratë në mënyrë jo proporcionale (Konventa e Stambollit).

Dhuna në familje u referohet "të gjitha veprimeve të dhunës fizike, seksuale, psikologjike dhe ekonomike që ndodhin brenda familjes ose njësisë shtëpiake ose midis ish-bashkëshortëve ose bashkëshortëve apo partnerëve aktualë, pavarësisht nëse autori është apo jo në të njëjtën banesë me viktimën (Konventa e Stambollit).

Gjinia u referohet roleve, sjelljeve, aktiviteteve dhetributeve të ndërtuara në shoqëri, që një shoqëri e caktuar i konsideron të përshtatshme për gratë dhe burrat.

Seksi u referohet karakteristikave biologjike dhe fizike të burrave dhe grave.

Stereotipet gjinore janë pikëpamje ose paramendime të përgjithësuara në lidhje me atributet ose karakteristikat që janë apo duhet të posedohen nga, ose rolet që janë ose duhet të interpretohen nga, burra dhe gra. Për më tepër, stereotipat gjinorë janë të dëmshëm kur kufizojnë mundësitë e grave dhe burrave për të zhvilluar aftësitë e tyre personale, për të ndjekur karrierën e tyre profesionale dhe për të bërë zgjedhje në lidhje me jetën e tyre. Stereotipet e dëmshëm mund të jenë armiqësore/negative (p.sh., gratë janë irracionale) ose në dukje dashamirës (p.sh., gratë janë ushqyese). Për shembull, fakti që përgjegjësitë e kujdesit për fëmijët shpesh bien ekskluzivisht mbi gratë bazohet në stereotipin e fundit.

Pabarazia gjinore i referohet trajtimit ose perceptimit të pabarabartë të individëve bazuar në gjininë e tyre.

Barazia gjinore u referohet të drejtave, përgjegjësi dhe mundësi të barabarta të grave dhe burrave. Barazia nuk do të thotë që gratë dhe burrat do të bëhen të njëjtë, por që të drejtat, përgjegjësitë dhe mundësitë e grave dhe burrave nuk do të varen nga fakti nëse ato lindin mashkull apo femër.

Maskuliniteti përshkruan atributet, sjelljet dhe rolet e ndërtuara shoqërisht që u përkasin burrave.

1.2 Pikat kryesore që gjyqtarët dhe prokurorët duhet të marrin në konsideratë

- **Natyrë gjinore e dhunës.** Dhuna e tillë i drejtohet viktimës sepse ajo është grua ose vazhdon në mënyrë jo proporcionale ndaj grave, në një kontekst shoqëror të hierarkisë gjinore.
- **Vëmendje e veçantë duhet t'u kushtohet grave viktime të dhunës në familje.** Konventa e Stambollit pranon që dhuna në familje prek gratë në mënyrë jo proporcionale. Ndërsa dhuna në familje është term i gjerë që përfshin dinamika të ndryshme sociale dhe psikologjike dhe diferencime të fuqisë dhe mbulon forma të ndryshme, të tilla si abuzimi i fëmijëve, abuzimi i të moshuarve dhe abuzimi ndërnjerëzor ose i partnerit, studimi ka zbuluar se dhuna në familje ndaj të rriturve është qartë me baza gjinore; viktimat janë në mënyrë disproporcionale gra ndërsa burrat janë të mbi-përfaqësuar si autorë të krimeve (Këshilli i Evropës). 2008).
- **Dhuna ndaj grave si formë e diskriminimit.** Konventa e Stambollit njeh natyrën strukturore të dhunës ndaj grave, si shkak dhe pasojë e marrëdhënieve të pabarabarta të pushtetit ndërmjet grave dhe burrave në të gjitha sferat. Dhuna e tillë përfshin një varg veprimesh që kërkojnë ushtrimin e fuqisë dhe kontrollit mbi gratë.
- **Barazia gjinore si thelbësore për parandalimin dhe reagimin ndaj dhunës.** Konventa e Stambollit bazohet në mënyrë të vendosur në premisën që vetëm barazia e vërtetë midis grave dhe burrave dhe një ndryshim në dinamikën dhe qëndrimet e pushtetit mund të parandalojnë me të vërtetë dhunën ndaj grave dhe të formojnë përgjigjen më efektive ndaj një dhune të tillë. Është thelbësore që gjyqtarët dhe prokurorët të kuptojnë se këto qëndrime të ngulitura (p.sh. besimi se gruaja është inferiore ndaj burrit) dhe supozimet tradicionale kulturore në lidhje me barazinë gjinore dhe rolet gjinore në ndikojnë në përgjigjen e tyre ndaj krimeve që përfshijnë dhunë ndaj grave.
- Është thelbësore që të kemi një kuptim të qëndrueshëm të koncepteve që lidhen me gjininë kur reagojmë ndaj dhunës me bazë gjinore. Shpesh ekziston konfuzion midis termave "seks" dhe "gjinë". Në shumë gjuhë ka pak ose aspak dallim gjuhësor. Shih përkufizimet më lart.
- **Rolet gjinore** nuk përcaktohen në lindje dhe nuk janë të pandryshueshme, por formohen nga arsimimi dhe edukimi i familjes, shkollës, shoqërisë, miqve dhe mjedisit përreth. Për shembull, rritja e fëmijëve shpesh klasifikohet si një rol femëror; megjithatë, është një rol gjinor femëror dhe jo një rol i seksit femëror, pasi mund të bëhet edhe nga burrat edhe gratë. Është shoqëria ajo që i atribuon këto role.
- **Stereotipet gjinore** mund të riprodhojnë praktika të padëshiruara dhe të dëmshme dhe ta bëjnë të pranueshme dhunën ndaj grave. Për shembull, nëse prokurorët dhe gjyqtarët besojnë në stereotipa të tilla gjinore, si gratë duhet të vishen modeste ose gratë janë pasive seksualisht, atëherë ata do të besojnë se gratë e veshura në mënyrë jo modeste janë përgjegjëse për përdhunimin e tyre ose gratë janë të prira të nënshtrohen dhe dorëzohen para përparësive seksuale të burrave dhe kjo do të ketë ndikim negativ në mënyrën se si ata reagojnë ndaj rasteve të tilla.
- **Sistemi i drejtësisë i përgjegjshëm ndaj gjinisë për të siguruar qasjen e grave në drejtësi.** Vlerësimi i roleve gjinore në Kosovë* kontribuon në të kuptuarit e gjyqtarëve dhe prokurorëve për rreziqet dhe viktimizimin e grave, realitetet me të cilat përballen gratë në raportimin e krimeve të caktuara, si zbatohen ligjet nga gjyqtarët dhe prokurorët, pavarësisht nëse gjykatat ose agjencitë e ndjekjes përsërisin pabarazitë gjinore apo përkundrazi promovojnë pjesëmarrjen dhe përparimin e grave brenda sistemit të drejtësisë penale.

1.3 Format e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje

Dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje manifestohet në vazhdimësi të formave të shumta, të ndërlidhura dhe nganjëherë të përsëritura - dëmtime fizike, seksuale, psikologjike dhe ekonomike dhe vuajtje - dhe mund të ndodhë në një sërë rrethanash, nga ato private në ato publike, dhe të kapërcejë kufijtë kombëtarë. Konventa e Stambollit bën thirrje për kriminalizim specifik të formave të caktuara (nenet 33 deri 39).

- **Dhuna fizike** i referohet dëmtimit trupor të pësuar si rezultat i aplikimit të forcës fizike të menjëhershme dhe të paligjshme. Ajo gjithashtu përfshin dhunë që rezultojnë në vdekjen e viktimës.
- **Dhuna psikologjike** i referohet çdo sjelljeje të qëllimshme që dëmton seriozisht integritetin psikologjik të një personi tjetër përmes detyrimit ose kërcënimeve.

- **Përndjekja** është çdo formë e kontrollit dhe mbikëqyrjes direkte dhe indirekte të viktimës, me ose pa kontakte fizike. Zakonisht ndodhë pas përfundimit të marrëdhënies, por mund të ndodhë ndërsa marrëdhënia është ende në vazhdim. Ndër të tjera, mund të përfshijë kërcënime dhe ngacmime, online ose offline, duke ndjekur personin, duke spiunuar duke bërë që viktima të frikësohet për sigurinë e saj ose të tij.
- **Dhuna seksuale**, përfshirë përdhunimin mbulon të gjitha format e veprimeve seksuale të kryera ndaj një personi tjetër pa pëlqimin e dhënë lirisht nga ajo dhe të cilat kryhen me dashje. Përfshin depërtimin jo-konsensual vaginal, anal ose oral të një natyre seksuale me ndonjë pjesë trupore ose objekt; akte të tjera jo konsensuale të natyrës seksuale; duke bërë që një person tjetër të përfshihet në akte jo konsensuale të natyrës seksuale me një person të tretë. Përfshihen edhe veprimet e padëshiruara të natyrës seksuale midis bashkëshortëve.
- **Martesa e detyruar** i referohet forcës fizike dhe psikologjike të ushtruar mbi një viktimë për të lidhur martesë pa dashje, duke përfshirë joshjen e personit për të shkuar jashtë vendit me qëllim të detyrimit të këtij personi të lidhë martesë.
- **Gjymtimi gjeneral femëror** konsiston në kryerjen, ndihmën për të kryer ose nxitjen, detyrimin ose të paguarit e prerjes, qepjes ose heqjes së një pjese ose të të gjitha organeve gjentiale të jashtme të femrave për arsye jo-terapeutike.
- **Aborti i detyruar dhe sterilizimi i detyruar** i referohen ndërprerjes së një shtatzënie ose përfundimit të aftësisë së një gruaje ose vajze për të riprodhuar natyrshëm pa pëlqimin e saj paraprak dhe të informuar.
- **Ngacmimi seksual** i referohet sjelljes verbale, joverbale ose fizike me natyrë seksuale dhe të padëshiruara nga viktima. Neni 40 i Konventës së Stambollit u jep shteteve palë mundësinë të zbatojnë ligjin penal ose sanksione të tjera (për shembull, dënimet sipas ligjit të punës).

Dy format më të zakonshme të dhunës të përjetuara nga gratë në mbarë botën dhe që priren të jenë rastet më të zakonshme që shihen nga prokurorët dhe gjyqtarët janë dhuna e partnerit intim dhe dhuna seksuale nga jo-partnerët.

Dhuna e partnerit intim (dhuna në familje)	Dhuna seksuale nga jo partnerët (dhuna seksuale)
<p>Përfshin një sërë veprimesh shtrënguese seksuale, psikologjike, fizike dhe ekonomike të përdorura kundër femrave të rritura dhe adoleshente nga një partner aktual ose i dikurshëm intim, pa pëlqimin e saj, pavarësisht nëse autori i krimit jeton në vendbanimin e njëjtë me viktimën.</p> <p>Sulmet fizike dhe seksuale, ose kërcënimet për t'i kryer ato, janë format më të dukshme të dhunës në familje dhe zakonisht janë veprimet që lejojnë të tjerët të bëhen të vetëdijshëm për problemin. Sidoqoftë, përdorimi i rregullt i sjelljeve tjera abuzive nga kryerësi, kur përforcohet nga një ose më shumë akte të dhunës fizike, përbën sistem më të madh abuzimi. Megjithëse sulmet fizike mund të ndodhin vetëm një herë ose herë pas here, ato ngulitin në mendje kërcënimin e sulmeve të dhunshme në të ardhmen dhe lejojnë që abuzuesi të marrë kontrollin e jetës dhe rrethanave të gruas. Si dhuna ekonomike edhe ajo psikologjike paraqesin sfida të veçanta për sistemin ligjor për shkak të çështjeve të provave.</p>	<p>I referohet dhunës nga një i afërm, mik, i njohur, fqinj, kolegj i punës ose i huaj që përfshin detyrimin për të kryer ndonjë akt seksual të padëshiruara. Ajo përfshin ngacmimin dhe dhunën seksuale që kryhet ndaj grave dhe vajzave, shpesh nga një shkelës i njohur prej tyre, përfshirë këtu në hapësira publike, në shkollë, në vendin e punës dhe në komunitet.</p>

1.4 Kuptimi i dinamikës së dhunës me bazë gjinore ndaj grave dhe ndikimi i viktimizimit

Ekzistojnë shumë keqkuptime dhe konfuzione rreth sjelljes së viktimave, si ndaj reagimeve të saj ndaj dhunës, ashtu edhe pse ajo heziton të marrë pjesë në procesin e drejtësisë penale. Kjo pjesë synon të japë disa përgjigje për pyetjet e zakonshme që mund të keni si prokurorë dhe gjyqtarë.

Pyetje. A nuk janë viktimat e dhunës me bazë gjinore ndaj grave ashtu si çdo viktimë tjetër e krimit?

Ndryshe nga viktimat tjera të krimit, përjetimi i dhunës me bazë gjinore është jashtëzakonisht traumatik. Një pjesë e konsiderueshme e këtyre viktimave vuajnë nga: trauma të konsiderueshme mendore, të tilla si çrregullimi i stresit post-traumatik, depresioni dhe ankthi; ndjenjat e izolimit shoqëror; dhe përjetimi i vetëvlerësimit të ulët. Dhuna me bazë gjinore ndaj grave ndikon negativisht në ndjenjën e tyre të privatësisë, sigurisë dhe mirëqenies.

Pyetje. Pse nuk largohen viktimat e dhunës në familje në shkallën e parë të dhunës fizike? Viktimat e dhunës së partnerit intim shpesh janë të izoluara nga familja dhe miqtë, kontrollohen financiarisht dhe përjetojnë dhunë psikologjike që zvogëlon besimin e gruas dhe ndjenjën e vetëvlerësimit që e bën atë të ndiejë se diçka nuk është në rregull tek ajo dhe jo tek dhunuesi. Në kohën kur abuzuesi përdor dhunën fizike për herë të parë, shpesh viktimat ndjen se në një farë mënyre e meriton atë. Pastaj, pas dhunës, abuzuesi është i penduar, kërkon falje me premtime që nuk do ta bëjë më kurrë. Kuptimi i ciklit të dhunës në familje mund të ndihmojë prokurorët dhe gjyqtarët kur ata ndihmojnë viktimën.

Diagrami: Cikli i dhunës

Burimi: Lenore Walker. 1970.

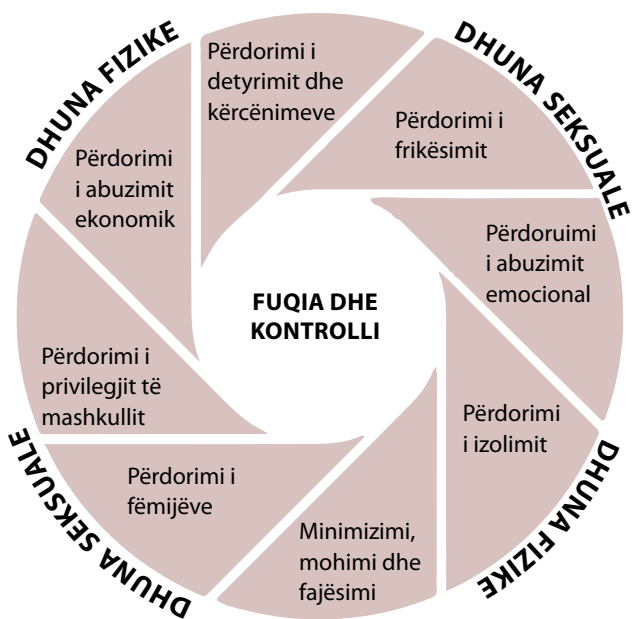
Pyetje. Pse viktimat qëndrojnë me abuzuesin ose kthehen pasi të jenë larguar nga ata? Ekziston nevoja për të ndaluar fajësimin e viktimave për qëndrim dhe të fillohet të bëhet pyetja pse burrat abuzojnë me partnerët e tyre intimë. Faktorë të ndryshëm psikologjikë, ekonomikë dhe socialë e bëjnë të vështirë për disa gra të nxjerrin veten nga marrëdhëniet e dhunshme. Disa nga arsyet e ndërlikuara dhe të larmishme se pse gratë nuk lënë abuzuesit e tyre përfshijnë:

- **Rreziku dhe frika.** Gratë kanë frikë se do t'i nënshtrohen një dhune shumë më të keqe nëse largohen. Rreziku i dhunës së partnerit intim rritet brenda kontekstit të një ndarjeje dhe se vrasja e femrës mund të shkaktohet nga një ndarje aktuale apo edhe e parashikuar.
- **Turpi, turpërimi apo mohimi.** Abuzuesi mund të respektohet mirë në komunitet gjë që parandalon të tjerët të njohin ose minimizojnë dhunën. Ato mund të mos jenë të gatshëm të drejtohen dhe të besojnë te miqtë, familja ose policia, ose nga turpi dhe poshtërimi ose nga frika se nuk do t'ju besohet.
- **Presioni familjar apo shoqëror.** Viktimat mund të ndiejë presion për të mbajtur familjen së bashku për arsye të shumta, përfshirë për hir të fëmijëve, besimeve fetare ose kulturore.
- **Arsyet financiare.** Gratë qëndrojnë për shkak të mungesës së burimeve të pavarura financiare, mungesës së një vendi tjetër për të shkuar ose të shqetësuar për mbështetjen e fëmijëve të tyre. Gratë që punojnë zakonisht fitojnë më pak para dhe mbajnë punë më pak prestigjioze sesa burrat dhe janë më përgjegjëse për kujdesin ndaj fëmijëve.

- **Frika nga humbja e kujdestarisë ndaj fëmijëve të saj.** Gratë mund të kenë frikë se do tu merren fëmijët.
- **Dashuria.** Viktimat shpesh i duan ose kujdesen për njerëzit që i lëndojnë ato. Ato mund të thërassin policinë për të ndaluar dhunën më shumë sesa që dëshirojnë që abuzuesi të përfundojë në sistemin e drejtësisë penale.
- **Mungesa e mbështetjes efektive nga agjencitë e drejtësisë.** Kur viktimat raportojnë dhunë në polici ose agjenci të tjera të drejtësisë dhe ato nuk marrin mbrojtje dhe mbështetje efektive, ato me gjasë do të heqin dorë ose do të tërheqin rastin e tyre. Nëse dhuna vazhdon, ato mund të mos raportojnë nëse nuk kanë ndonjë besim se sistemi i drejtësisë mund t'i ndihmojë ato.

Pyetje: Të gjithë çiftet zihen ndonjëherë. Si mund të bëj dallimin e një mosmarrëveshje nga dhuna e partnerit intim? Dhuna e partnerit intim ka të bëjë me ushtrimin e dominimit dhe kontrollit mbi një person tjetër. Kryerësit e zgjedhin këtë model të detyrimit dhe dhunës në mënyrë që të marrin atë që duan dhe të mbajnë kontrollin. Nuk është vetëm sulm fizik dhe mund edhe të mos përfshijë asnjë veprim fizik. Mund të përfshijë përdorimin e përsëritur të një numri të formave të dhunës, përfshirë dhunën fizike si dhe frikësimin, kërcënimet, privimin ekonomik, izolimin, abuzimin psikologjik dhe seksual. Kryerësit e rasteve shpesh marrin vendime shumë të llogaritura për kohën kur të përdorin dhunën, sa dhunë të përdorin dhe ku ta përdorin dhunën. Qarku i fuqisë dhe kontrollit ilustron një model të zakonshëm të dhunës në familje.

Diagrami: Rrota e fuqisë dhe kontrollit

Përdorimi i frikësimit: Frikësimi i saj duke përdorur pamje, veprime, gjeste, duke shkatërruar gjëra, duke shkatërruar pronën e saj, duke shfaqur armën.

Përdorimi i abuzimit emocional: Duke e poshtëruar atë, duke e bërë atë të ndihet keq me veten e saj, duke thirrur emrat e saj, duke e bërë atë të mendojë se është e çmendur, duke luajtur lojëra me mendje, duke e nënvlerësuar, duke e bërë atë të ndihet fajtorë.

Përdorimi i izolimit: Kontrollimi i asaj që ajo bën, me kë shihet dhe flet, çfarë lexon, ku shkon, duke kufizuar përfshirjen e saj jashtë, duke përdorur xhelozinë për të justifikuar veprimet.

Minimizimi, mohimi, fajësimi: Duke bërë abuzimet si diçka e lehtë dhe duke mos marrë seriozisht shqetësimet e saj në lidhje me to, duke thënë se abuzimi nuk ndodhi, duke zhvendosur përgjegjësinë për sjelljen abuzive, duke thënë se ajo e shkaktoi atë.

Përdorimi i fëmijëve: Bërja e saj të ndihet fajtorë për fëmijët, përdorimi i fëmijëve për të transmetuar mesazhe, përdorimi i vizitës për ta ngacmuar, kërcënim për t'i marrë fëmijët.

Përdorimi i privilegjit mashkullor: Trajtimi i saj si shërbëtoreshë, marrja e të gjitha vendimeve të mëdha, duke vepruar si 'mjeshtri i kalasë', duke qenë ai që përcakton rolet e burrave dhe grave.

Përdorimi i abuzimit ekonomik: Pengimi që ajo të marrë ose mbajë një punë, duke e bërë atë të kërkojë para, duke i dhënë asaj një ndihmë, duke i marrë paratë, duke mos e lënë të dijë ose të ketë qasje në të ardhurat e familjes.

Përdorimi i detyrimit dhe kërcënimeve: Bërja dhe/ose realizimi i kërcënimeve për ta lënduar, duke e kërcënuar për ta lënë, të bëjë vetëvrasje, ta raportojë atë në mirëqenie sociale, duke e bërë të heqë akuzat, duke e detyruar të bëjë gjëra të paligjshme.

Burimi: Projekti i ndërhyrjes në dhunën në familje - Modeli Duluth

Pyetje. Pse të gjithë viktimat e dhunës në familje nuk duan drejtësi? Disa gra po kërkojnë mbrojtje dhe ndalim të menjëhershëm të një incidenti të veçantë dhune. Ato nuk duan domosdoshmërisht të shkojnë në gjykatën penale. Për tjerat, qëllimet e sistemit të drejtësisë penale, ai i ndëshkimit dhe dënimit, shpesh janë në kundërshtim me qëllimet e grave viktimat dhe në fakt mund të kontribuojnë në ndjenjën dhe të qenit të pasigurta dhe përkeqësojnë mirëqenien e tyre personale dhe financiare.

Pyetje. Pse viktimat e dhunës në familje bëhen të ngurruese apo edhe armiqësore në gjykatë? Është e zakonshme që viktimat e dhunës së partnerit intim të refuzojnë të dëshmojnë ose të heqin dorë dhe të dëshmojnë se incidenti nuk ka ndodhur. Diagramet e ciklit të dhunës dhe pushtetit dhe rrota e kontrollit mund të ndihmojnë prokurorët dhe gjyqtarët të kuptojnë pse viktimat mund të tërheqin ankesat e tyre. Viktimat thërresin policinë gjatë fazës akute të dhunës, vetëm për ta tërhequr atë gjatë fazës së muajit të mjaltit, dhe në dritën e shumë pengesave psikologjike dhe sociale që parandalojnë gratë të largohen.

Pyetje. Si ndikon dhuna e partnerit intim tek fëmijët? Fëmijët që janë dëshmitarë të dhunës në familje përjetojnë efekte anësore në zhvillimin e trurit. Ata kanë keq adaptim psikosocial, siç është çrregullimi i stresit post-traumatik që shoqërohet me ndryshime të dukshme në përbërjen anatomike dhe fiziologjike të sistemit të tyre nervor qendror. Individët me këto ndryshime nuk funksionojnë mirë në shoqëri dhe kanë probleme serioze mjekësore, sociologjike dhe ekonomike në të ardhmen.

Pyetje. Pse një viktimitë e përdhunimit nuk është kundërpërgjigjur? Viktimat e përdhunimit marrin vendime në sekondë se si të reagojnë për të mbijetuar. Pjesa e trurit kryesisht përgjegjëse për zbulimin dhe reagimin ndaj një kërcënimi quhet amigdala. Objektivi i trurit është mbijetesë dhe kjo ndodh në një kohë kur shtypen funksionet më të larta të trurit. Sistemi njerëzor do t'i përgjigjet kërcënimit të perceptuar në një ose më shumë nga pesë mënyra:

- **Lufta:** Disa viktimat rezistojnë dhe përgjigjen me luftë.
- **Ikja:** Disa viktimat janë në gjendje të ikin nga dhuna. Kjo nuk minimizon qëllimin e dhunës ose traumës së përjetuar nga viktimat.
- **Ngrirja:** Disa viktimat përjetojnë fenomenin psikologjik të dissociimit, i cili nganjëherë përshkruhet si "ikja tërësisht nga trupi", ndërsa disa të tjerë përshkruajnë një gjendje të "frikës së ngrirë" në të cilën ato bëhen të pafuqishme dhe plotësisht pasive. Rezistenca fizike nuk ka të ngjarë të ndodhë tek viktimat që përjetojnë shpesh ose frikë të ngrirë ose në mesin e viktimave që ishin duke pirë ose duke përdorur drogë para se të sulmoheshin.
- **Dorëzimi:** Disa viktimat humbin tensionin e muskulaturës dhe trupi dhe mendja bëhen të lakueshëm, veçanërisht kur viktimat nuk është fizikisht në gjendje t'i rezistojë sulmuesit. Viktimat beson se nëse dhuna do të ndodhë, gjatat për të mbijetuar do të rriten nëse trupi i saj dorëzohet.
- **Miqësimi:** – Disa viktimat, të tilla si gratë që përdhunohen nga një i njohur, mund të kërkojnë prezervativ për të mos mbetur shtatzënë ose marrë infeksione seksualisht të transmetueshme.

Pyetje. Pse viktimat nuk raportojnë dhunën menjëherë? Përveç disa reagimeve që viktimat mund të kenë gjatë incidentit të dhunshëm, viktimat gjithashtu mund të reagojnë shumë ndryshe pas incidentit të dhunshëm.

- Viktimat mund të përpiqen të hedhin poshtë ose të injorojnë atë që ndodhi dhe madje ta normalizojnë atë duke pasur kontakte me autorin e krimit në të ardhmen.
- Viktimat mund të vendosin të raportojnë vetëm kur mbështeten nga një anëtar i familjes ose një mik duke konfirmuar se kjo nuk është sjellje normale por sjellje e gabuar. Veçanërisht nëse kryesi i krimit është dikush që i besojnë, mund të duhen vite që viktimat madje të identifikojnë atë që u ka ndodhur atyre si dhunë.
- Viktimat, të cilat shpesh përjetojnë një ndjenjë të thellë turpi, stigmatizimi dhe shkeljeje, mund të vendosin të raportojnë vetëm kur ndihen të mbështetura në mënyrë adekuate.
- Viktimat mund të mos raportojnë fare nëse janë të shqetësuar për pasojat negative të raportimit, se do të fajësohen për incidentin ose jeta e tyre do të jetë cak i gjykimeve dhe kritikave.
- Viktimat nuk do të raportojnë nëse u mungon besimi në sistemin e drejtësisë penale.

Pyetje. Pse viktimave iu mungon besimi në sistemin e drejtësisë penale? Njerëzit që punojnë në sistemin e drejtësisë penale e shohin atë si objektiv dhe të paanshëm dhe mund të befashohen kur dëgjojnë se shumë

viktima femra nuk kanë besim në sistem. Sidoqoftë, viktimat mund të ndjehen të traumatizuara përgjatë procesit të drejtësisë penale, duke përfshirë:

- Intervista nga aktorë të pandjeshëm, indiferentë apo edhe armiqësorë të drejtësisë penale dhe që duhet të kalojnë nëpër intervista të shumta.
- Mungesa e ndihmës juridike dhe njohurive dhe kuptimit të të drejtave të tyre.
- Mungesa e përkthyesve dhe sfidat në komunikim.
- Testim mjeko-ligjor ndërhyrës, shpesh i bërë nga ekspertë mjeko-ligjorë të cilët nuk janë të trajnuar posaçërisht për trajtimin e viktimave të tilla.
- Detyrimi shpesh është mbi viktimën për të iniciuar raportin zyrtar dhe ndjekjen penale.
- Theksi në ndërmjetësimin ose zgjidhjen joformale.
- Mbështetja e tepruar tek provat fizike dhe hetimi joadekuat ose i pandjeshëm.
- Dhënia e dëshmisë dhe nevoja për të dëshmuar përsëri.
- Mungesa e mbrojtjes në gjykatë, ballafaqimi me të akuzuarin.
- Vonesa të gjata në proces, shtyrjet dhe vazhdimet.
- Vendimet bazuar në stereotipe gjyqësore.

Pyetje. A është vërtet dhunë seksuale nëse nuk ka lëndime të dukshme? Së bashku me pyetjen pse viktima nuk u kundërpërgjigj është besimi se nëse një grua ose vajzë ka qenë viktimë e dhunës seksuale, provat mjekësore të lëndimeve të saj do të jenë në gjendje të vërtetojnë përfundimisht deklaratën e saj. Ky perceptim i gabuar vendos një standard joreal si për viktimën ashtu edhe për komunitetin mjekësor pasi që thjesht nuk ndodh në shumicën e incidenteve të dhunës seksuale. Ndërsa ekzaminimet mjekësore ndonjëherë mund të konfirmojnë dhunën seksuale, ato kurrë nuk mund ta përjashtojnë atë. Është plotësisht e mundur që të abuzohen seksualisht dhe prapëseprapë abuzimi të mos lërë asnjë gjurmë të dukshme fizike tek viktima. Disa nga arsyet e zakonshme pse provat përfundimtare mjekësore nuk paraqiten në shumicën e rasteve:

- **Vonesa në raportim.** Nuk është e pazakontë që viktimat vonojnë zbulimin e dhunës seksuale për javë, muaj apo edhe vite. Kjo do të thotë që ekzaminimi mjekësor gjithashtu do të vonohet, dhe çdo lëndim tashmë mund të shërohet dhe të mos dallohet.
- **Lloji i dhunës mund të mos jetë në përputhje me asnjë gjetje mjekësore.** Prekja e padëshiruar seksuale, krijimi i pornografisë dhe sodomia orale zakonisht nuk rezultojnë në zbulime fizike. Gjithashtu, skuqja e vaginës ose gërvishtjet e vogla të mukozave mund të mos zbulohen brenda disa minutash ose orësh, dhe mund të ketë mungesë të spermatozoideve nëse viktima ka larë, urinuar ose pastruar dhëmbët e saj.
- **Elasticiteti.** Indet e himenit janë elastike dhe depërtimi i plotë nga një objekt, gishti apo edhe penisi nuk mund të shkaktojë asnjë traumë të dukshme.
- **Tipologjia e autorit dhe viktimës.** Shpesh kryesi është i njohur për viktimën dhe forca nuk përdoret në përgjithësi.

Pyetje. A mund të jetë ajo vërtet viktimë e dhunës seksuale nëse nuk vepron si e tillë? Ekziston një keqkuptim i zakonshëm se një viktimë "e vërtetë" e përdhunimit do të jetë jashtëzakonisht e mërziur kur flet për përdhunimin. Është e rëndësishme që prokurorët dhe gjyqtarët të kuptojnë që viktimat sillen në një larmi mënyrash pas dhunës seksuale. Nuk ka një përgjigje të vetme ndaj dhunës seksuale.

- Viktimat mund të duken të qeta ose monotone ose të shqetësuar ose tejet të zemëruar.
- Më vonë, viktimat mund të reagojnë me vetë-mjekim, duke u përfshirë në sjellje seksuale me rrezik të lartë, duke u tërhequr nga ata përreth tyre ose duke u përpjekur të rimarrin kontrollin.
- Viktimat mund t'u drejtohen mediave sociale për t'u marrë me stresin post-traumatik dhe në një përpjekje për të rimarrë kontrollin.
- Viktimat gjithashtu mund të qëndrojnë miqësore me autorin e krimit, siç është dërgimi i mesazheve miqësore tek i njëjti burrë për të cilin ajo thotë se e ka sulmuar seksualisht. Shumë autorë të krimit janë të njohur për viktimat, dhe këta burra kanë punuar për të fituar besimin dhe për tu dukur dashamirës ndaj viktimës. Kjo marrëdhënie nuk zhduket brenda natës, edhe pas një episodi të dhunës seksuale.
- Viktimat mund të mendojnë se ishte faji i tyre ose mund të kenë pak zgjedhje, përveçse të qëndrojnë në kontakt nëse shkelësi është shef, mësues ose i afërm.

Pyetje. Pse viktimat nuk kujtojnë se çfarë ka ndodhur ose duket se ndryshojnë historitë e tyre? Përvojat traumatizuese shpesh përjetohej si kërcënim i sigurt, ose përçarje e jetës dhe prodhojnë një tronditje të tillë emocionale që mund të modifikojë trurin. Kur individ i pëson një përvojë traumatike, ekuilibri i tij i zakonshëm ndryshohet aq shumë sa që duhet rindërtuar, pjesërisht ose plotësisht, duke përfshirë kujtesën e asaj ngjarje traumatike siç ishte ajo apo e modifikuar. Përsëritja e traumës ka ndikim të fortë në reagimin e viktimës. Paaftësia për të kujtuar afatet kohore dhe detajet është treguar nga kërkimet neurobiologjike të jetë jo vetëm e ligjshme por e zakonshme tek viktimat e traumës. Kur aktivizohet qarku mbrojtës i trurit, mbështjellësi parabolli, që normalisht drejton vëmendjen, mund të dëmtohet shpejt, duke ndikuar në atë se çfarë informacioni regjistrohet në kujtesë. Pra viktimat mund të kujtojnë disa gjëra të caktuara si një orë që troket ose ngjyra e tepihut, por jo renditjen e ngjarjeve.

Pyetje. A duhet të shqetësohem për shkallën e lartë të akuzave të rreme? Ekziston një keqkuptim i vazhdueshëm se ka shkallë të lartë të akuzave të rreme dhe se shumica e rasteve të përdhunimit janë të pabazuara. Kjo ushqehet nga besimet se gratë janë të paqëndrueshme dhe keqdashëse, gratë nuk janë veçanërisht të besueshme, gratë gënjejnë për të mbrojtur nderin e tyre, gratë janë hakmarrëse dhe gënjejnë për të marrë hak për një gabim të perceptuar; gratë gënjejnë për sulme seksuale për të kryer shantazhe, gratë kanë imagjinatë tepër aktive etj. Sidoqoftë, është e rëndësishme që prokurorët dhe gjyqtarët të dinë se hulumtimet ndërkom-bëtare nuk e mbështesin këtë besim pasi raportimi i rremë ndodh vetëm në 2-8% të rasteve të raportuara.

Pyetje. Çfarë duhet të bëj nëse duket se vajza është palë e gatshme? Gjyqtarët dhe prokurorët duhet të mbajnë mend se vajzat shfrytëzohen më shpesh seksualisht nga një i rritur në pozitë të pushtetit ose autoritetit ose nga dikush të cilit i besojnë. Në kontekstin e marrëdhënieve seksuale që përfshijnë fëmijë, çdo paraqitje e pëlqimit për një sjellje të tillë meriton një kontroll të shtuar, me vëmendje të veçantë që duhet t'i kushtohet faktit që personi që jep pëlqimin është fëmijë.

Pyetje. Çfarë është 'pastrimi'? Pa kuptuar teknikat e pastrimit, prokurorët dhe gjyqtarët mund ta shohin vajzën viktimë si një palë të gatshme apo me vullnet në aktivitetin seksual ose si viktimë të pajtueshme. 'Pastrimi' (grooming) është proces përmes të cilit një person përgatit një fëmijë, të rritur dhe mjedisin për abuzimin e këtij fëmije në mënyrë që të fitojë qasje tek fëmija, të fitojë pajtueshmërinë e fëmijës dhe të ruajë sekretin e fëmijës për të shmangur zbulimin. Teknikat e përfshira në pastrim përfshijnë:

- **Identifikimi i viktimës së mundshme.** Ata zakonisht janë fëmijë të marginalizuar që kanë vetë-vlerësim të ulët dhe ndihen të huaj nga familja ose komuniteti i tyre.
- **Ulja e pengesave seksuale të një fëmije viktimë në mënyrë që të shfrytëzohet fëmija seksualisht.** Autori i krimit krijon besim dhe prish mbrojtjen e fëmijës duke dhënë dhurata, duke luajtur lojëra, duke pretenduar se ndajnë interesa të përbashkëta, duke përdorur lajka dhe duke siguruar familjen e fëmijës.
- **Mos sensibilizimi dhe normalizimi i seksit në mes të rriturit dhe fëmijës.** Ekziston një erozion gradual i kufijve, shpesh me përshkallëzim të kontaktit fizik dhe/ose përfshirjen e fëmijës në sjellje të papërshtatshme të tilla si pirja e alkoolit ose prezantimi i pornografisë. Kjo fillon me prekje 'të pafajshme' si përqafime, përkëdhelje ose puthje, gudulisje ose ledhatime të flokëve dhe prekje 'aksidentale', të tilla si fërkimi i gjoksit të fëmijës ose zonave gjenitale para se të kalohet në abuzim seksual.
- **Krijimi i një lidhje midis kryerësit dhe viktimës,** duke rezultuar në gjasa shumë të vogla që fëmija të zbulojë abuzimin. Kjo përfshin bërjen e fëmijës të ndihet i veçantë, ndarjen e sekreteve dhe aktiviteteve të veçanta, të tilla si daljet së bashku.

1.5 Mitet e zakonshme në lidhje me dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje

Ekzistojnë shumë mite dhe stereotipe gjinore rreth dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje të cilat mund të kenë ndikim serioz negativ në mbrojtjen dhe drejtësinë e ofruar për viktimat. Mitet mund të shtrembërojnë perceptimet e asaj që ka ndodhur në një situatë të veçantë dhune ose çështjet që do të përcaktohen gjatë gjyqimit dhe të përqendrojnë vëmendjen në sjelljen e viktimës dhe karakteristikat personale e jo në veprimet e kryerësit që zakonisht sjell dyshime në pretendimin e viktimës për dhunë gjinore kundër grave. Kjo mund të ndikojë në vizionin se kush është viktimë "e vërtetë" dhe të ndikojë në vlerësimin e besueshmërisë.

Mitet dhe realitetet e përdhunimit

Miti	Realiteti
Përdhunimi është krim i epshit apo i pasionit.	Përdhunimi është akt dhune dhe agresioni në të cilin kryesi përdor seksin si armë për të fituar pushtet dhe kontroll mbi viktimën.
Përdhunimi u ndodhë vetëm grave të reja, të bukura ose të dëshirueshme.	Nuk ka asnjë viktimë "tipike" të sulmit seksual. Dhuna seksuale mund t'i ndodhë çdokujt, pavarësisht nga seksi, raca, mosha, etj.
Përdhunimi përfshin më shpesh një të huaj, forcë fizike dhe lëndim fizik.	Përdhunimi përfshin më shpesh dikë që viktima e njeh, pa lëndime të dukshme fizike.
Kur dëlirësia e një gruaje kërcënohet, ajo reziston me dhunë, përpiqet të shpëtojë ose bërtet për ndihmë.	Kur një grua është duke u përdhunuar, ajo mund të ngrijë, të bjerë ose të përpiqet të krijojë miqësi me përdhunuesin.
Disa gra meritojnë të përdhuheshin; është faji i tyre. Ose ato po e kërkojnë atë (rrobat seksi nxisin burrat për përdhunim), ato e dëshironin atë, ose ato e vendosën veten në situata të rrezikshme (prostitucion, i deheje).	Gratë nuk meritojnë kurrë të përdhuheshin.
Gratë duan të hakmerren për gjëra të vogla ose të zhvatin para prandaj shpesh shpikin akuza për përdhunim.	Gratë nuk raportojnë shpesh në mënyrë të rreme për përdhunim.
Mospërputhjet e një viktime nënkuptojnë se ajo nuk është e besueshme.	Mospërputhjet janë të zakonshme dhe mund të shpjegohen ose shmangen përmes përgjigjeve të përshtatshme.
Një viktimë do të raportojë gjithçka në mundësinë e parë në dispozicion.	Viktimat shpesh duhet të ndjehen të sigurt dhe të mbështetur para se të raportojnë.

Mitet dhe realitetet e dhunës së partnerit intim

Miti	Realiteti
Dhuna në familje kryhet vetëm nga një burrë i fortë ndaj një gruaje të dobët.	Fuqia ose dobësia relative fizike nuk është çështja, fuqia dhe kontrolli janë.
Dhuna në familje shkaktohet nga abuzimi me alkoolin dhe drogën.	Droga dhe alkooli konsiderohen faktorë rreziku por jo shkak i dhunës.
Nuk mund të jetë aq keq, përndryshe ajo do të largohej.	Ka shumë arsye praktike pse gratë qëndrojnë në një marrëdhënie të dhunshme.
Edhe nëse aktet e dhunës ndodhin në marrëdhënie, këto janë episode të izoluar.	Dhuna në familje zakonisht përfshin një model të dhunës së vazhdueshme fizike, psikologjike, seksuale ose ekonomike.
Dhuna në familje është çështje private për familjet.	Dhuna në familje është një krim që prek komunitetet dhe shoqërinë në tërësi.
Burrat që abuzojnë janë të dhunshëm sepse nuk mund të kontrollojnë zemërimin dhe zhgënjimin e tyre.	Abuzuesit kanë shumë kontroll dhe përdorin dhunë për të kontrolluar viktimën.
Bashkëshortët nuk mund të përdhunojnë gratë e tyre.	Bashkëshortët vërtet përdhunojnë gratë e tyre.
Nuk ka kuptim të ndihmojmë gratë sepse ato kthehen tek abuzuesi.	Të gjitha viktimat, përfshirë ato që kthehen tek abuzuesi kërkojnë mbrojtje, mbështetje dhe drejtësi.
Nëse do të ishte vërtet serioze, ajo do të vinte në gjykatë për të dhënë prova.	Shumë arsye mund ta parandalojnë atë që të vijë në gjykatë.

1.6 Gjendja në Kosovë*

Statistikat kryesore mbi përhapjen, qëndrimet dhe shkallën e dhunës ndaj grave në Kosovë*

- Gratë përbënin 80% të 1247 rasteve të dhunës në familje të raportuara në polici (Të dhënat nga policia 2016).
- Organizatat e grave vlerësojnë se deri në 90% të rasteve nuk ishin raportuar në vitin 2008 (Krol et al. 2017).
- 64% e grave kanë përjetuar një formë të ngacmimit seksual gjatë jetës së tyre (Rrjeti i Grave të Kosovës. 2016).

- 41% e grave deklaruan se kishin pësuar një formë të dhunës në familje, përfshirë dhunën fizike, psikologjike dhe/ose ekonomike në vitin 2014; 68% e grave deklaruan se kishin përjetuar dhunë në familje gjatë jetës së tyre (Rrjeti i Grave të Kosovës. 2015).
- 21% e kosovarëve e konsiderojnë të pranueshme që një burrë ndonjëherë të godasë gruan e tij, dhe 32% mendojnë se “është e natyrshme që dhuna fizike ndonjëherë të ndodhë kur një çift grindet” (Rrjeti i Grave të Kosovës. 2015).
- 74% e kosovarëve besojnë se gratë sjellin ngacmime seksuale tek vetja duke u veshur ose duke vepruar në mënyrë provokuese, dhe se 41% mendojnë se grave të reja u pëlqen të ngacmohen (Rrjeti i Grave të Kosovës. 2015).
- Mbi gjysma e të gjitha kallëzimeve penale u hodhën në lidhje me rastet e dhunës në familje (51.5%) nga gjykatat e Kosovës* në vitin 2017. Gjatë gjashtë muajve të parë të vitit 2018, gjithsej 15.1% të rasteve ishin pushuar (Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. 2018).
- Për periudhën e monitoruar 2015-2018, vetëm 40.4% të rasteve kanë marrë vendime fajësie (Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. 2018).

1.7 Rëndësia e sigurimit të një qasjeje të llogaridhënies nga autori me viktimën në qendër, dhe e reagimit gjinor

Prokurorët dhe gjyqtarët thirren të zbatojnë një qasje llogaridhënie me viktimën në qendër, të përgjegjshme ndaj gjinisë dhe kryerësit, jo vetëm për të përmbushur detyrimet ndërkombëtare, por para së gjithash për të siguruar që viktimat që kërkojnë ndihmë, të ndjehen të mbështetur me të vërtetë nga sistemi i drejtësisë. Konceptet kryesore përkufizohen si:

Qasja me viktimën në qendër përkufizohet si fokus sistematik në nevojat dhe shqetësimet e një viktime për të siguruar ofrimin e shërbimeve në një mënyrë jo-gjyquese të ndjeshme dhe me mirëkuptim. Dëshirat, siguria dhe mirëqenia e viktimës marrin përparësi në të gjitha çështjet dhe procedurat. Me fjalë të tjera, siguria dhe mirëqenia e viktimave janë qëllimet kryesore të një përgjigjeje të drejtësisë penale. Një qasje me viktimën në qendër, në krahasim me atë të përqendruar në sistem, vendos nevojat e viktimave në thelb të çdo ndërhyrjeje në drejtësinë penale dhe pranon se ato meritojnë trajtim në kohë, me mirëkuptim, të respektueshëm dhe të duhur.

Qasja e përgjegjshme gjinore nënkupton të siguarit që ligjet, institucionet e drejtësisë, proceset e drejtësisë dhe rezultatet e drejtësisë nuk diskriminojnë askënd në bazë të gjinisë. Kjo kërkon domosdoshmërinë e të pasurit të një perspektive gjinore mbi vetë të drejtat, si dhe një vlerësim të qasjes dhe pengesave për gëzimin e këtyre të drejtave nga gratë dhe burrat dhe miratimin e strategjive të ndjeshme ndaj gjinisë për mbrojtjen dhe promovimin e tyre.

Qasja e llogaridhënies së autorit i referohet një përgjigjeje të drejtësisë penale që zhvendos vëmendjen nga diskreditimi i viktimave në rritjen e mbledhjes së provave dhe ndërtimin e çështjeve dhe sigurimin e qëndrueshmërisë në hetim, ndjekje penale dhe ndëshkim, ndërsa siguron një gjykim të drejtë. Kjo nënkupton masa që inkurajojnë raportimin dhe maksimizimin e bashkëpunimit të viktimës me sistemin e drejtësisë penale; ndërtimin e hershëm të lëndëve dhe adresimin e dobësisë së mundshme të dëshmitë; zhvillimin e një strategjie gjithëpërfshirëse prokuroriale; krijimin e një ambienti të përshtatshëm për sallën e gjyqit.

2. Kornizat ligjore ndërkombëtare, rajonale dhe të Kosovës* për t'iu përgjigjur dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje

Prokurorët dhe gjyqtarët luajnë role thelbësore në respektimin e detyrimeve, normave dhe standardeve ndërkombëtare dhe rajonale për të parandaluar dhe përgjigjur në mënyrë efektive dhunës ndaj grave gjatë ushtrimit të detyrave të tyre. Njohja e të drejtave dhe normave ndërkombëtare dhe rajonale është e rëndësishme për të ndihmuar prokurorët dhe gjyqtarët të adoptojnë një qasje me viktimën në qendër, ku epërsia e sigurisë dhe dinjitetit për viktimat dhe fuqizimi i grave është thelbësore duke kërkuar që autorët e krimit të mbajnë përgjegjësi për dhunën. Kjo pjesë ofron një përmbledhje të shkurtër të dokumenteve kryesore ndërkombëtare, rajonale dhe të Kosovës*.

2.1 Standardet ndërkombëtare

Disa instrumente kryesore ndërkombëtare janë miratuar duke obliguar shtetet të respektojnë, mbrojnë dhe përmbushin të drejtën e grave për një jetë pa dhunë:

- Konventa për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave dhe KEDNG, Rekomandimet e Përgjithshme Nr. 19, 33 dhe 35.
- Konventa kundër torturës dhe trajtimeve ose dënimeve të tjera mizore, çnjerëzore ose degraduese.
- Deklarata e OKB-së për Eliminimin e Dhunës ndaj Grave
- Deklarata e Pekinit dhe Platforma për Veprim
- Strategjia dhe masat praktike të azhuruara të OKB-së për eliminimin e dhunës ndaj grave në fushën e parandalimit të krimit dhe drejtësisë penale
- Deklarata e OKB-së për Parimet Themelore të Drejtësisë për Viktimat e Krimit dhe Abuzimit të Pushtetit

Konceptet kryesore nga instrumentet ndërkombëtare për prokurorët dhe gjyqtarët që duhet të mbani në mend

- **Obligimi për kujdesin e duhur.** Kjo do të thotë se Shteteve u kërkohet të ushtrojnë kujdesin e duhur për të parandaluar, hetuar dhe, në përputhje me legjislacionin kombëtar, për të ndëshkuar aktet e dhunës ndaj grave nëse ato veprime kryhen nga shteti ose nga një person privat.
- **Qasja e grave në drejtësi.** Brenda standardeve më të gjera të kujdesit të duhur, prokurorët dhe gjyqtarët kanë rol kryesor për të siguruar që gratë të kenë qasje në drejtësi kur ato janë viktimat e dhunës. E drejta e qasjes në drejtësi është shumëdimensionale dhe përfshin "drejtësinë, disponueshmërinë, qasjen, cilësinë e mirë dhe llogaridhënien e sistemeve të drejtësisë dhe sigurimin e mjeteve juridike për viktimat" (KEDNG G.R. Nr. 33).

2.2 Konventa e Stambollit

Konventa e Këshillit të Evropës 2011 për Parandalimin dhe Luftimin e Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje (Konventa e Stambollit) është zhvillimi më i gjerë në linjën e gjatë të instrumenteve dhe standardeve në këtë fushë. Parimet e saj themelore janë:

- **Standardi i kujdesit të duhur.** Për prokurorët dhe gjyqtarët kjo do të thotë se ata janë të detyruar të parandalojnë dhe hetojnë me zell veprimet e dhunës, të dënojnë dhunën sipas ligjit kombëtar dhe të sigurojnë dëmshpërblime për viktimat (neni 5).
- **Barazia gjinore si thelbësore për eliminimin e dhunës ndaj grave.** Vetëm barazia e vërtetë midis grave dhe burrave, ku gratë dhe burrat kanë të njëjtat të drejta dhe përgjegjësi, të njëjtat mundësi dhe ku kontributi i tyre në shoqëri vlerësohet dhe respektohet në mënyrë të barabartë; dhe një ndryshim në dinamikën dhe qëndrimet e pushtetit mund të eliminojë me të vërtetë dhunën ndaj grave. Për prokurorët dhe gjyqtarët dhe institucionet e drejtësisë që ata përfaqësojnë, Konventa e Stambollit synon ndryshimin e qëndrimeve dhe eliminimin e stereotipeve jo vetëm në nivelin e individëve, por edhe në nivelin e institucioneve.
- **Qasja me viktimën në qendër.** Konventa e Stambollit e bën të qartë se në mënyrë që viktimat të marrin mbështetjen më efektive të mundshme, të drejtat, nevojat dhe siguria e tyre duhet të vendosen në ballë të të gjitha ndërhyrjeve. Kjo nënkupton ofrimin e mbrojtjes dhe mbështetjes kur gratë në rrezik kanë më shumë nevojë për të, trajtimin e tyre me respekt dhe ndjeshmëri dhe fuqizimin e tyre për të marrë vendime të informuara që pasqyrojnë më mirë interesat e tyre.
- **Një kuptim gjinor i dhunës në familje.** Shtetet duhet të përdorin një thjerrëz gjinore kur trajtojnë dhunën në familje pasi shumica dërrmuese e viktimave të dhunës në familje janë gra dhe vajza. Kjo nuk do të thotë që burrat nuk përjetojnë dhunë në familje ose se nuk kanë nevojë për mbështetje. Dispozitat e Konventës së Stambollit janë hartuar në gjuhë neutrale gjinore, që do të thotë se ndonjë nga dispozitat e saj mund të zbatohet me qëllim mbështetjen dhe mbrojtjen e burrave dhe djemve, si dhe grave dhe vajzave.
- **Adresimi i nevojave të fëmijëve si viktimave dhe dëshmitarëve të dhunës ndaj grave, përfshirë dhunën në familje.** Ndërsa është e rëndësishme të pranohet se shumica e viktimave të dhunës në familje janë gra, është po aq e rëndësishme të pranohet se shumë prej këtyre grave kanë fëmijë. Në disa raste, dhuna drejtohet si ndaj grave, ashtu edhe ndaj fëmijëve. Në raste të tjera, fëmijët nuk janë caku, por dëshmojnë dhunë ndaj nënave të tyre.
- **Qasje e koordinuar dhe nga shumë agjenci.** Për shkak të natyrës komplekse të dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje, asnjë agjenci apo institucion i vetëm nuk mund t'i zgjidhë ato me sukses dhe politikë të izoluar nuk janë të mjaftueshme për t'iu përgjigjur një problemi kaq kompleks dhe shumëdimensional. Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të bashkojnë forcat me autoritetet e zbatimit të ligjit, shërbimet për mbështetjen e viktimave, agjencitë për mbrojtjen e fëmijëve, organizatat joqeveritare dhe partnerë të tjerë të rëndësishëm për të zhvilluar një përgjigje gjithëpërfshirëse dhe të koordinuar për të luftuar dhunën me bazë gjinore.

2.3 Përmbledhje e ligjeve relevante të Kosovës*

Ligjet dhe rregulloret kryesore në Kosovë* të rëndësishme për adresimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje:

- Kodi Penal i Kosovës*, 2019
- Kodit të Procedurës Penale i Kosovës*, 2013
- Ligji për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, 2010
- Udhëzimi Administrativ Nr. 12/2012 për përcaktimin e vendit dhe mënyrës së trajtimit psikosocial të autorëve të dhunës në familje, 2012
- Udhëzimi Administrativ Nr. 02/2013 për mënyrën e trajtimit të kryerësve të dhunës në familje me trajtim të detyruar mjekësor nga alkoolizmi dhe varësia nga substancat psikotrope, 2013
- Strategjia e Kosovës për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje dhe Plani i Veprimit 2016-2020
- Procedurat Standarde të Operimit për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, Qeveria e Kosovës*, 2013
- Procedurat Standarde të Operimit për Rritjen e efikasitetit në trajtimin e rasteve të dhunës në familje, Këshilli Prokurorial i Kosovës* dhe Prokurori i Shtetit, 2017
- Gjykata Supreme e Kosovës*, Udhëzues mbi Kualifikimin Ligjor dhe Trajtimin e Rasteve të Dhunës në Familje sipas Kodit Penal të Republikës së Kosovës*, 11 qershor 2020

Përmbledhje e kriminalizimit të dhunës ndaj grave në Konventën e Stambollit dhe në Kosovë*

Dhuna psikologjike	<p>Neni 33, Konventa e Stambollit: Sjellja e qëllimshme e dëmtimit serioz të integritetit psikologjik të një personi përmes detyrimit ose kërcënimeve.</p> <p>Vepër penale sipas Kodit Penal të Kosovës*: Kushdo që kryen dhunë fizike, psikologjike ose ekonomike ose keqtrajtim me qëllim të cenimit të dinjitetit të një personi tjetër brenda një marrëdhënie familjare dënohet me gjobë dhe me burgim deri në tre (3) vjet (Neni 248 (1)).</p>
Përndjekja	<p>Neni 34, Konventa e Stambollit: Sjellja e qëllimshme e përfshirjes në mënyrë të përsëritur në sjellje kërcënuese drejtuar një personi tjetër, duke e bërë atë të frikësohet për sigurinë e saj.</p> <p>Vepër penale sipas Kodit Penal të Kosovës*: 1. Kushdo që përfshihet në një sjellje të vëmendjes së vazhdueshme dhe të padëshirueshme ose komunikon me qëllim të ngacmimit, frikësimit, lëndimit, dëmtimit të pasurisë apo vrasjes së personit tjetër ose fëmijëve të tij, familjes, të afërmve apo kafshëve shtëpiake ose kushdo që vë tjetrin nën vëzhgim me qëllim të ngacmimit, frikësimit, lëndimit, dëmtimit të pasurisë apo vrasjes së personit tjetër ose fëmijëve të tij, familjes, të afërmve apo kafshëve shtëpiake; dhe gjatë këtyre veprimeve vë atë person nën frikë të arsyeshme nga vdekja, lëndimi i rëndë trupor, dëmtimi i rëndë i pasurisë ose nën shqetësim të madh emocional, dënohet me gjobë ose me burgim deri në tre (3) vjet (Neni 182(1)).</p> <p>2. Kur vepra penale nga paragrafi 1. i këtij neni kryhet ndaj një personi me të cilin kryesi ka qenë apo është në marrëdhënie familjare ose ndaj një ish anëtarit apo anëtarit aktual të familjes, kryesi dënohet me burgim prej gjashtë (6) muaj deri në pesë (5) vjet. (Neni 182 (2)).</p>
Dhuna fizike	<p>Neni 35, Konventa e Stambollit: Sjellja e qëllimshme e kryerjes së veprimeve të dhunës fizike ndaj një personi tjetër.</p> <p>Vepër penale sipas Kodit Penal të Kosovës*: 1. Kushdo që kryen dhunë fizike, psikologjike ose ekonomike ose keqtrajtim me qëllim të cenimit të dinjitetit të një personi tjetër brenda një marrëdhënie familjare dënohet me gjobë dhe me burgim deri në tre (3) vjet (Neni 248 (1)).</p> <p>2. Kur ndonjë veprim në Kodin Penal kryhet brenda një marrëdhënie familjare, ajo do të konsiderohet rrethanë rënduese (Nenin 248(2)).</p> <p>3. Çdo anëtar i familjes që ushtron dhunë fizike, psikologjike, seksuale ose ekonomike ose keqtrajtim ndaj një anëtarit tjetër të familjes së tij/saj dënohet me gjobë dhe me burgim deri në tre (3) vjet (Nenin 248(3)).</p> <p>Gjithashtu, sipas Kodit Penal të Kosovës*, për krimet e sulmit, lëndimi i lehtë trupor, lëndimi i rëndë trupor kundër një viktime të pambrojtur, zbatohen dënime të ndryshme (nenet 184,185 dhe 186).</p> <p>Kodi Penal i Kosovës* konsideron vrasjen e një gruaje shtatzënë, të fëmijës ose anëtarit të familjes si vrasje e rëndë me dënim me burgim jo më pak se dhjetë (10) vjet ose me burgim të përjetshëm.</p>
Dhuna seksuale, përfshirë përdhunimin	<p>Neni 36, Konventa e Stambollit: a) Sjellja e qëllimshme e përfshirjes në depërtimin jo-konsensual vaginal, anal ose oral të një natyre seksuale të trupit të një personi tjetër me ndonjë pjesë trupore ose objekt.</p> <p>b) Sjellja e qëllimshme e përfshirjes në akte të tjera jo-konsensuale të natyrës seksuale me një person.</p> <p>c) Sjellja e qëllimshme që shkakton një person tjetër të përfshihet në veprime jo-konsensuale të një natyre seksuale me një person të tretë.</p> <p>Pëlqimi duhet të jepet vullnetarisht si rezultat i vullnetit të lirë të personit i vlerësuar në kontekstin e rrethanave përreth.</p> <p>Zbatohet për veprimet e kryera kundër bashkëshortëve apo ish-bashkëshortëve ose partnerëve aktualë.</p> <p>Vepër penale sipas Kodit Penal të Kosovës*: Përdhunimi. Kushdo që detyron personin tjetër për të kryer akt seksual pa pëlqimin e personit të tillë, dënohet me burgim prej dy (2) deri në dhjetë (10) vjet. Nëse vepra nga paragrafi 1 ose 2 nga ky nen kryhet kundër personit nën moshën gjashtëmbëdhjetë (16) vjet, kryesi dënohet me burgim prej pesë (5) deri në njëzetë (20) vjet. Më tej, nëse vepra penale nga paragrafi 1 ose 2 i këtij neni kryhet ndaj personit nën moshën katërmëdhjetë (14) vjet, kryesi dënohet me së paku dhjetë (10) vjet burgim (Neni 227).</p> <p>Sulmi seksual. Kushdo që prek personin tjetër me qëllim seksual ose e cyt personin e tillë të prekë kryesin apo personin tjetër për qëllim seksual, pa pëlqimin e personit të tillë, dënohet me gjobë ose me burgim deri në një (1) vjet (Neni 229).</p> <p>Degradimi i integritetit seksual. Kushdo që cyt personin tjetër të ekspozojë pjesët intime të trupit të personit të tillë, të masturbojë ose të kryej ndonjë akt tjetër që degradon integritetin seksual të personit të tillë, pa pëlqimin e personit të tillë, dënohet me gjobë ose me burgim prej tre (3) muaj deri në një (1) vit (Neni 230).</p>

Martesa e detyruar	<p>Neni 37, Konventa e Stambollit: 1. Sjellja e qëllimshme e detyrimit të një të rrituri ose një fëmije të lidhë martesë.</p> <p>2. Sjellja e qëllimshme e joshjes së një të rrituri ose një fëmije në territorin e një shteti tjetër me qëllim që t'i detyrojë ata të lidhin martesë.</p> <p>Vepër penale sipas Kodit Penal të Kosovës*: Kushdo që e detyron personin tjetër të lidh martesë ose lidh martesë me personin për të cilin e di se është detyruar të hyj në martesë, dënohet me burgim prej një (1) deri në tetë (8) vjet. Ekzistojnë rrethana shtesë rënduese të tilla si martesë e një fëmije, ose fëmija nën moshën 14 vjeç, etj. nga një prind, kujdestar ose person tjetër që ushtron autoritetin prindëror. Në raste të tilla, dënimi mund të shkojë deri në minimum 15 vjet burgim (Neni 239)</p>
Gjymtimi i organeve seksuale femërore	<p>Neni 38, Konventa e Stambollit: a. Kryerja e qëllimshme e nxjerrjes, infibulimit ose kryerjes së ndonjë gjymtimi tjetër në të gjithë ose në ndonjë pjesë të labias, labia minora ose klitorisit të një gruaje.</p> <p>b. Kryerja e qëllimshme e detyrimit ose pagesës për një gruaje për t'iu nënshtruar ndonjë prej veprimeve të tilla.</p> <p>c. Kryerja e qëllimshme e nxitjes, shtrëngimit ose pagesës për një vajzë për t'iu nënshtruar ndonjë prej veprimeve të tilla.</p> <p>Vepër penale sipas Kodit Penal të Kosovës*: 1. Kushdo që pa arsye mjekësore, heq plotësisht ose pjesërisht ose i ndryshon në mënyrë të përhershme organet e jashtme gjenitale femërore, dënohet me burgim prej gjashtë (6) muaj deri në pesë (5) vjet (Neni 180 (1)).</p> <p>2. Kushdo që nxit ose ndihmon femrën që t'iu nënshtrohet procedurave nga paragrafi 1. i këtij neni, dënohet me burgim deri në tri (3) vjet (Neni 180(2)).</p> <p>3. Kushdo që kryen veprën penale nga paragrafi 1. ose 2. i këtij neni ndaj viktimës së ndjeshme, dënohet me burgim nga një (1) deri në tetë (8) vjet (Neni 180(3)).</p> <p>4. Kur vepra penale nga paragrafët 1. ose 2. të këtij neni rezultojnë me vdekjen e viktimës, kryesi dënohet me burgim prej pesë (5) deri në pesëmbëdhjetë (15) vjet (Neni 180(4)).</p>
Aborti i detyruar dhe sterilizimi i detyruar	<p>Neni 39, Konventa e Stambollit: a. Sjellja e qëllimshme e kryerjes së një aborti tek një grua pa pëlqimin e saj paraprak dhe të informuar.</p> <p>b. Veprimi i qëllimshëm i kryerjes së operacionit që ka për qëllim ose efekt të ndërprerjes së aftësisë së një gruaje për të riprodhuar natyrshëm pa pëlqimin e saj paraprak dhe të informuar ose kuptimin e procedurës.</p> <p>Vepër penale sipas Kodit Penal të Kosovës*: Kushdo që për arsye jo mjekësore, heq ose paaftëson në çfarëdo mënyre organet riprodhuese të një personi pa pëlqimin e atij personi dhe kjo çon në sterilizim, dënohet me burgim prej një (1) deri në tetë (8) vjet. (Neni 179(1)).</p> <p>Kur vepra penale nga paragrafi 1 i këtij neni rezultojnë me lëndime të rënda trupore, dëmtime serioze për shëndetin ose vdekjen e personit, kryesi i veprës penale dënohet me burgim prej pesë (5) deri në pesëmbëdhjetë (15) vjet (Neni 179(2)).</p>
Ngacmimi seksual*	<p>Neni 40, Konventa e Stambollit: Çdo formë e sjelljes së padëshiruar verbale, joverbale ose fizike e natyrës seksuale me qëllim ose efekt të cenimit të dinjitetit të një personi, në veçanti kur krijohet një mjedis frikësues, armiqësor, degradues, poshtëruar ose ofendues.</p> <p>Vepër penale sipas Kodit Penal të Kosovës*: 1. Kushdo që ngacmon seksualisht personin tjetër, në veçanti personin i cili është i ndjeshëm për shkak të moshës, sëmundjes, paaftësisë, varësisë, shtatzënisë, paaftësisë së rëndë fizike apo mendore, dënohet me gjobë ose me burgim deri në tri (3) vjet. (Neni 183(1)).</p> <p>2. Ngacmimi seksual nënkupton cilëndo formë të sjelljes së padëshiruar verbale, joverbale ose fizike të natyrës seksuale, me qëllim të cenimit të dinjitetit apo që cenon dinjitetin e personit, dhe krijon një mjedis i cili është objektivisht frikësues, armiqësor, degradues ose poshtëruar (Neni 183(2)).</p> <p>3. Kur vepra penale nga paragrafi 1 i këtij neni kryhet nga kryesi i cili është mësues, udhëheqës fetar, profesionist i kujdesit shëndetësor, person të cilit i është besuar rritja ose kujdesi i personit të tillë apo në ndonjë mënyrë tjetër ka pozitë të autoritetit mbi atë person, kryesi dënohet me burgim prej gjashtë (6) muaj deri në tre (3) vjet (Neni 183(3)).</p>

* Konventa e Stambollit lejon që shtetet të shqiptojnë sanksione penale ose tjera ligjore për të parandaluar dhe përgjigjur ngacmimeve seksuale.

2.4 Teknikat për prokurorët dhe gjyqtarët se si të përdorin standardet ndërkombëtare dhe evropiane në punën e tyre

Kosova* duket të jetë shtet monist pasi kushtetuta e saj lejon në parim përfshirjen e drejtpërdrejtë të normave ndërkombëtare në të drejtën e brendshme. Prokuroria dhe gjyqësori janë në gjendje të pranojnë, në parim, rëndësinë e standardeve ndërkombëtare për interpretimin e ligjit të brendshëm. Ato duhet të marrin parasysh të drejtën ndërkombëtare, kur është e nevojshme të sigurohet që sjellja e shtetit të jetë në përputhje me detyrimet e tij sipas ligjit ndërkombëtar. Në përgjithësi pranohet që e drejta e brendshme duhet të interpretohet sa më shumë që të jetë e mundur në një mënyrë që përputhet me detyrimet ligjore ndërkombëtare të një shteti.

Këshilla për prokurorët në zbatimin e të drejtës ndërkombëtare në punën e tyre

- ✓ Pyesni nëse është e rëndësishme të merret parasysh e drejta ndërkombëtare në këtë çështje. I referoheni kushtetutës, si dhe argumentoni se si anëtare e bashkësisë ndërkombëtare, Kosova* pajtohet me të drejtën zakonore dhe instrumentet ndërkombëtare.
- ✓ Argumentoni para gjykatave se e drejta ndërkombëtare është automatikisht pjesë e së drejtës së brendshme përveç kur është në kundërshtim me ligjin e brendshëm. Dhe madje edhe në mungesë të legjislacionit zbatues ose artikullimit në Kushtetutë, e drejta ndërkombëtare mund të zbatohet nga gjykatat e shtetit ku nuk ka konflikt me ligjin ekzistues të shtetit.
- ✓ Argumentoni se Kosova* ka treguar gatishmëri për t'u detyruar me dispozitat e së drejtës ndërkombëtare.
- ✓ Meqenëse ekziston gatishmëria, nëse një lëndë paraqitet para kësaj gjykate e cila nuk është e mbuluar nga legjislacioni vendor por do të mbulohet nga një instrument i tillë ndërkombëtar (p.sh. KEDNG, Konventa e Stambollit), kërkoni që gjykata të marrë njoftim gjyqësor për standarde të tilla në vendosjen e lëndës.

Këshilla për gjyqtarët në zbatimin e të drejtës ndërkombëtare në punën e tyre

- ✓ Përcaktoni kuptimin dhe statusin e normave përkatëse ndërkombëtare; nëse norma ndërkombëtare është e rëndësishme dhe asgjë në legjislacion nuk e tejkalon atë, ose nëse mospërputhja mund të zgjidhet me drejtësi, gjykata duhet të interpretojë për të ruajtur hapësirën maksimale për të dyja; por nëse konflikti është i pashmangshëm, atëherë gjykata duhet të zgjedhë normën mbizotëruese sipas hierarkisë së ligjeve të zbatueshme për sistemet e tyre të brendshme.
- ✓ Kur përballen me një zgjedhje midis një interpretimi të së drejtës së brendshme që do t'i mundësonte shtetit që të pajtohet me të drejtën ndërkombëtare dhe një që do ta vendoste shtetin në shkelje të së drejtës ndërkombëtare, gjyqtarët kanë mundësinë e qenësishme për të ndjekur zgjedhjen e parë.
- ✓ Interpretoni të drejtat e barazisë dhe mos-diskriminimit në masën më të madhe të mundshme në mënyra që lehtësojnë mbrojtjen e plotë të të gjitha të drejtave për gratë.
- ✓ Mos zbatoni dispozitat ekzistuese ligjore që diskriminojnë gratë, siç janë dispozitat e veçanta që lejojnë, tolerojnë ose falin forma të dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje.

Përdorimi i jurisprudencës përkatëse ndërkombëtare

Kushtetuta e Kosovës* përcakton që standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut, të tilla si Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut, zbatohen drejtpërdrejt në territorin e saj. Vendimet nga këto organe mund të ndihmojnë prokurorët dhe gjyqtarët në zbatimin dhe interpretimin e ligjeve kombëtare për të siguruar përputhjen me detyrimet e tyre ndërkombëtare. Aneksi 2 përmban përmbledhje të shkurtra të disa prej vendimeve kryesore. Rekomandohet që prokurorët dhe gjyqtarët të lexojnë rastin në mënyrë të plotë kur u referohen atyre në punën e tyre.

Pjesa 2

Roli i Prokurorëve dhe Gjyqtarëve në përgjigjen ndaj dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje

1. Mbrojtja

Prokurorët dhe gjyqtarët kanë përgjegjësi të sigurojnë mbrojtje për viktimat që vijnë para tyre gjatë procedurave penale. Një nga arsytet që gratë viktimat angazhohen në sistemin e drejtësisë penale është ndalimi i dhunës dhe parandalimi i përsëritjes dhe përshkallëzimit të dhunës, si dhe parandalimi i kërcënimeve të dhunës, frikësimit dhe ngacmimit. Viktimat shpesh përballen me ri-traumatizim gjatë procedurave penale dhe janë në rrezik të lartë për t'u përballur me frikësim dhe dhunë të shtuar nga autori i krimit ndërsa çështja është në shqyrtim.

1.1. Standardet ndërkombëtare

Konventa e Stambollit parasheh që është detyrim i shtetit të ofrojë sigurinë e viktimës si pjesë edhe gjatë procedurës penale. Dështimi për ta bërë këtë mund të shkaktojë shkelje të të drejtave themelore të njeriut të viktimës.

Nene përkatëse në lidhje me Mbrojtjen në Konventën e Stambollit

Neni	Dispozitat
Neni 18 – Obligimet e përgjithshme për mbrojtje dhe mbështetje	<p>1. ... të marrë masat e nevojshme ... për të mbrojtur të gjitha viktimat nga çdo akt i mëtejshëm dhune.</p> <p>3. ... siguron që masat e tilla të jenë: të bazuara në kuptim gjinor të dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje; dhe do të përqendrohen në të drejtat e njeriut dhe sigurinë e viktimës; bazuar në një qasje të integruar e cila merr parasysh marrëdhëniet midis viktimave, autorëve të krimit, fëmijëve dhe mjedisit të tyre më të gjerë shoqëror; synojnë shmangien e viktimizimit sekondar; synojnë fuqizimin dhe pavarësinë ekonomike të grave viktimat të dhunës; ku është e përshtatshme lejojnë që një sërë shërbimesh mbrojtjeje dhe mbështetjeje të vendosen në të njëjtat ambiente; dhe të adresohen nevojat specifike të personave në nevojë...</p> <p>4. Ofrimi i shërbimeve nuk do të varet nga gatishmëria e viktimës për të ngritur akuza ose për të dëshmuar kundër ndonjë autori.</p>
Neni 50 - Reagimi i menjëhershëm, parandalimi dhe mbrojtja	Palët duhet të marrin masat e nevojshme legjislative ose masa të tjera për të siguruar që agjencitë përgjegjëse të zbatimit të ligjit t'u përgjigjen të gjitha formave të dhunës të mbuluara nga fushëveprimi i kësaj Konvente menjëherë dhe në mënyrë të përshtatshme duke ofruar mbrojtje të përshtatshme dhe të menjëhershme për viktimat
Neni 51 - vlerësimi i rrezikut dhe menaxhimi i rrezikut	<p>1. ... të sigurojë që një vlerësim i rrezikut të vdekshmërisë, seriozitetit të situatës dhe rrezikut të dhunës së përsëritur kryhet nga të gjitha autoritetet përkatëse në mënyrë që të menaxhojnë rrezikun dhe nëse është e nevojshme, për të ofruar siguri dhe mbështetje të koordinuar.</p> <p>2. ... të sigurojë që vlerësimi të marrë parasysh rregullisht, në të gjitha fazat e hetimit dhe zbatimit të masave mbrojtëse, faktin që autorët e veprës së dhunës posedojnë ose kanë qasje në armë zjarri.</p>

Neni 52 - Urdhrat e ndalimit emergjent (UNE)	... të sigurohet që autoriteteve kompetente u jepet fuqia për të urdhëruar, në situata të rrezikut të menjëhershëm, një kryerës të dhunës në familje të lirojë vendbanimin e viktimës ose personit në rrezik për një periudhë të mjaftueshme kohore dhe të ndalojë autorin të ketë qasje në vendbanim ose të kontaktojë viktimën ose personin në rrezik. Masat e marra në përputhje me këtë nen do t'u japin përparësi sigurisë së viktimave ose personave në rrezik.
Neni 53 - Urdhrat e kufizimit ose mbrojtjes (UM-të)	<p>1. ... sigurohuni që urdhrat e duhur të kufizimit ose mbrojtjes janë në dispozicion të viktimave të të gjitha formave të dhunës që mbulojnë....</p> <p>2. ... sigurohuni që urdhrat e kufizimit ose mbrojtjes të jenë:</p> <p>Në dispozicion për mbrojtje të menjëhershme dhe pa ngarkesa të panevojshme financiare ose administrative të vendosura mbi viktimën;</p> <p>Të lëshuar për një periudhë të caktuar ose derisa të modifikohet ose lirohet.</p> <p>Kur është e nevojshme, lëshohet në bazë <i>ex parte</i> që ka efekt të menjëhershëm;</p> <p>Në dispozicion pavarësisht, ose përveç, procedurave të tjera ligjore;</p> <p>Lejohet të zbatohet në procedurat e mëvonshme ligjore</p> <p>3. ... sigurohuni që shkeljet e urdhrave të kufizimit ose mbrojtjes do t'u nënshtrohen sanksioneve penale efektive, proporcionale dhe dekurajuese ose të një ligji tjetër.</p>
Neni 56 – Masat e mbrojtjes	<p>1. ... masat për mbrojtjen e të drejtave dhe interesave të viktimave, duke përfshirë nevojat e tyre të veçanta si dëshmitarë, në të gjitha fazat e hetimeve dhe procedurave gjyqësore, në veçanti duke</p> <p>a. ofruar mbrojtjen e tyre, si dhe atë të familjeve dhe dëshmitarëve të tyre , nga frikësimi, hakmarrja dhe përsëritja e viktimizimit;</p> <p>b. siguruar që viktimat të informohen, të paktën në rastet kur viktimat dhe familja mund të jenë në rrezik, kur autori arratiset ose lirohet përkohësisht ose përfundimisht;</p> <p>c. informuar ato... për të drejtat e tyre dhe shërbimet në dispozicion të tyre dhe përcjelljen e paraparë për ankesën e tyre, akuzat, progresin e përgjithshëm të hetimit ose procedurave, dhe rolin e tyre brenda tyre, si dhe si rezultat i rasteve të tyre;</p> <p>d. u mundësuar viktimave ... të dëgjohen, të japin prova, t'i paraqesin pikëpamjet, nevojat dhe shqetësimet e tyre , direkt ose përmes një ndërmjetësi, dhe të merren parasysh;</p> <p>e. ofruar për viktimat shërbime të përshtatshme mbështetëse në mënyrë që të drejtat dhe interesat e tyre të përfaqësohen dhe të merren parasysh siç duhet;</p> <p>f. siguruar që të merren masa për të mbrojtur privatësinë dhe imazhin e viktimës;</p> <p>g. siguruar që të shmanget kontakti midis viktimave dhe autorëve të veprës brenda gjykatës dhe agjencisë së zbatimit të ligjit kur është e mundur;</p> <p>h. siguruar për viktimat përkthyes të pavarur dhe kompetent kur viktimat janë palë në procedurë ose kur ato ofrojnë prova;</p> <p>i. u mundësuar viktimave që të dëshmojnë ... në gjykatë pa qenë të pranishëm ose të paktën pa praninë e autorit të dyshuar, veçanërisht përmes përdorimit të teknologjive të përshtatshme të komunikimit, aty ku është e mundur.</p>

1.2 Korniza ligjore e Kosovës*

Sipas Ligjit të Kosovës* për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, ekzistojnë tri lloje të urdhrave të mbrojtjes:

Urdhri i Mbrojtjes (UM)	<ul style="list-style-type: none">Lëshohen vetëm në seanca të rregullta gjyqësore, parashohin një numër të gjerë masash që do të lëshohen dhe zgjasin deri në 12 muaj.
Urdhri i Mbrojtjes Emergjente (UME)	<ul style="list-style-type: none">Lëshohen gjithashtu nga gjykatat, mund të zgjasin deri në 15 ditë deri në lëshimin e UM-së të rregullt dhe gjithashtu gjykatat mund të nxjerrin një numër masash të gjera.
Urdhër për Mbrojtje Emergjente të Përkohshme (UMEP).	<ul style="list-style-type: none">Lëshohen vetëm nga policia dhe zgjasin deri në orët kur gjykatat rifillojnë orarin e tyre të rregullt të punës. Nëse kërkesa vjen të premtën vonë, UMEP-ja mund të zgjasë derisa orari zyrtar i gjykatave të rifillojë të hënën në mëngjes, duke zgjatur 48 orë gjatë fundjavës.

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë:

- Shkeljet e urdhrave të mbrojtjes dhe rastet e përsëritura konsiderohen vepra penale dhe duhet të ndiqen sipas detyrës zyrtare (nenet 25 dhe 26, Ligji për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje).
- Përdorimi i UM-ve nuk i ndalon gjykatat të fillojnë gjithashtu procedura penale (neni 26 (2), Ligji për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje).
- Këshilli Gjyqësor i Kosovës* ka hartuar një vendim që u kërkonte gjyqtarëve të lëshojnë urdhra mbrojtje në kohën e duhur (Vendimi Nr. 22/2012 i Këshillit Gjyqësor të Kosovës*).
- Procedurat Standarde të Operimit (PSO-të) për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje në Kosovë* përfshijnë udhëzime për policinë se si ta mbrojnë viktimën gjatë gjithë procesit dhe t'u përgjigjen kërcënimeve dhe akteve të dhunës në familje (përfshirë ekzekutimin dhe çdo shkelje të urdhrave të mbrojtjes).
- Formularët për të Dhënat Themelore të policisë që regjistrojnë intervistën fillestare me viktimën mund të kërkohen dhe përdoren nga shërbimet e prokurorisë për të përcaktuar nivelet e vlerësimit të rrezikut të viktimës.
- Procedurat Standarde të Operimit për të Rritur Efkasitetin e Shërbimeve Prokuroriale në përgjigjen ndaj Akteve të Dhunës në Familje synojnë të rrisin përgjigjen dhe përmbushjen efektive të mandatit të shërbimeve prokuroriale në mbrojtjen e viktimave të dhunës në familje (Nr.763, Rregullorja e Këshillit Prokurorial të Kosovës, 2017).

1.3 Këshilla praktike për prokurorët kur vendosin për masa efektive të mbrojtjes

Prokurorët duhet të kenë të gjitha informacionet në lidhje me rreziqet e mundshme para se të marrin ndonjë vendim:

- Në mënyrë që të mundësohet siguria, privatësia dhe dinjteti i viktimave dhe familjeve të tyre në të gjitha fazat e procesit të drejtësisë penale, prokurorët duhet të informohen plotësisht në lidhje me rreziqet dhe kërcënimet e mundshme.
- Prokurorët duhet të dinë nëse vlerësimi i rrezikut është bërë tashmë (pasi në shumë raste policia është përgjegjëse për kryerjen e vlerësimit të kërcënimit dhe analizës së rrezikut ose kjo bëhet nga një grup ndër-agjencish). Nëse nuk është bërë, prokurorët duhet të dinë se si të kryejnë një vlerësim të rrezikut që tregon nivelin ose shkallën e dëmit që një viktime mund t'i nënshtrohet, bazuar në cenueshmërinë e saj, kërcënimet, praninë e armëve dhe faktorë të tjerë përcaktues.
- Mjetet e vlerësimit të rrezikut duhet të përdoren nga prokurorët për të nxitur një bisedë me viktimën, më mirë sesa si një listë kontrolli ose një koleksion të dhënash diskrete. Viktimat dinë shumë më tepër për ato që kanë nevojë dhe rreziqet me të cilat përballen. Sidoqoftë, është thelbësore të kujtohet se, ndërsa viktimat janë raportuese të sakta të faktorëve të rrezikut për vdekje, ato vazhdimisht nënvlerësojnë rrezikun e tyre për sulmet në të ardhmen.
- Prokurorët duhet të jenë të vetëdijshëm se vlerësimi i rrezikut nuk është statik dhe mund të ndryshojë shpejt. Ekzistojnë një numër faktorësh ose rrethanash të veçanta që mund të rrisin nivelin e rrezikut, siç janë: ndarja, seanca gjyqësore dhe kontakti me fëmijë, ndër të tjera. Vlerësimet e rrezikut duhet të azhurnohen vazhdimisht në mënyrë që prokurori të mund të rivlerësojë situatën në ndryshim dhe të

zbatojë çdo masë të nevojshme në përgjigje.

- Kështu që kërkohet komunikim i vazhdueshëm midis policisë dhe prokurorëve. Për shembull, prokurorët dhe hetuesit duhet të informohen nëse viktimë ka kërkuar ndërhyrje emergjente ose urdhër mbrojtjeje, nëse urdhri është lëshuar dhe nëse është shkelur nga autori i veprës. Kjo është veçanërisht e rëndësishme kur shkelja e një urdhri mbrojtjeje përbën vepër penale dhe duhet të përfshihet në mesin e veprave të ngarkuara.
- Prokurorët duhet të hetojnë nëse viktimë/dëshmitari ka marrë parasysh kërkesën për urdhër mbrojtjeje.
- Prokurorët duhet të diskutojnë me viktimën, i cili duhet të përfshijë rishikimin e hapave që ajo mund të ndërmarrë për të mundësuar sigurinë e saj gjatë gjithë procesit ligjor, duke marrë parasysh mundësinë që i pandehuri të mos mbahet në paraburgim, ose të lirohet me kusht, dhe ata duhet të jenë të kujdesshëm që të mos japin informacione në lidhje me planet e sigurisë personale në gjykatë të hapur.

Siguria e viktimës duhet të jetë thelbësore për çdo vendim të marrë nga prokurori, veçanërisht në lidhje me dorëzimin ose lirimin me kusht në pritje të gjyqimit:

- Prokurorët duhet të marrin në konsideratë kushtet e mëposhtme për një lidhje paqeje/urdhër mbrojtjeje penale ose kushtet për lirimin me kusht/lirim paraprak, në varësi të lëndës:
 - Dispozita kundër çdo kontakti (asnjë kontakt me viktimën dhe ndonjë dëshmitar ose person tjetër të caktuar, siç janë fëmijët e viktimës). Kjo mund të përfshijë kufizimin e lëvizjes së të pandehurit, për shembull shtëpinë, punën ose shkollën e viktimës.
 - Ndalimi i kontaktimit të palëve të treta me viktimën në emër të të pandehurit.
 - Pengimi nga kryerja e ndonjë veprë penale.
 - Kufizimet e udhëtimit (p.sh. nuk lejohen të lënë juridiksionin e gjykatës pa urdhër paraprak gjykatë ose kërkohet të dorëzojnë pasaportën në gjykatë).
 - Të mos posedojnë armë zjarri, municione, eksplozivë ose armë.
 - Për akuzat e sulmit seksual, të kërkohet testimi i të pandehurit për ADN dhe/ose HIV/STD.
 - Arresti shtëpiak.
 - Kushtëzimi për raportim (p.sh. raportimi rregullisht në shërbim sprovues ose në një shërbim paragyqësor).
 - Mbajtja e punës me orar të plotë.
 - Përmbajtja nga përdorimi i alkoolit ose substancave të jashtëligjshme, marrja pjesë në programin e trajtimit për alkool.
 - Mbajtja e byzylykut të kyçit me sistemin global të pozicionimit (GPS).
 - Zbatimi i të gjithë urdhrave të mbrojtjes civile.
 - Ndalimi i drejtimit të automjetit (nëse automjeti është përdorur në kryerjen e veprës së ngacmimit penal).
 - Nëse ngacmimi ka përfshirë përdorimin e kompjuterit ose pajisjes tjetër elektronike, shqyrtoni mundësinë e vendosjes së një kushti që kufizon ose ndalon përdorimin ose posedimin.
- Në raste të caktuara, prokurorët duhet të kërkojnë paraburgim. Dorëzania duhet të kundërshtohet në rastet kur ekziston rreziku i dhunës së mëtejshme. Për shembull, nëse ekziston një model i shkeljes së përsëritshme të urdhrave të mbrojtjes, atëherë prokurori mund të konsiderojë kërkimin e paraburgimit.

Hapat që duhet të ndërmarrin prokurorët kur mbajnë seanca dëgjimore për lirimin paraprak/lirimin me kusht:

1. Kërkohet kontributi i viktimës në lidhje me rrezikun.
2. Kontrollon historia e kaluar e të dyshuarit.
3. Përgatiten materiale/informacione përkatëse dhe të plota për seancën paraprake gjyqësore.
4. Duhet paraqitur dhe argumentuar në seancën fillestare të paraqitjes dhe lirimimit në procedurë paraprake.
5. Prokurorët duhet të njoftojnë viktimën nëse dhe kur i pandehuri lirohet dhe t'i japin viktimës një kopje të urdhrave që përshkruan kushtet e lirimimit dhe informacionin se me kë të kontaktojë nëse i pandehuri shkel ndonjë kusht.

Prokurorët duhet të marrin në konsideratë disa faktorë në rastet kur viktimë kërkon modifikim ose pushim të kushteve:

- Prokurorët duhet të kuptojnë se mund të ketë një numër arsyesh që viktima të kërkojë heqjen e urdhrin për ndalesë kontakti dhe duhet të jenë të kujdesshëm kur pajtohen për heqjen ose modifikimin e urdhrin për ndalesë kontakti.
- Është e rëndësishme që prokurorët të flasin me viktimën dhe të marrin informacion të saktë për të përcaktuar motivimin e saj në kërkimin e pushimit ose modifikimit të një urdhri për ndalesë kontakti.
- Prokurorët, ndërsa janë të ndjeshëm ndaj viktimës, duhet ta zhvendosin vëmendjen tek përgjegjësia e kryerësit që të ketë bërë diçka për të justifikuar heqjen e urdhrin për ndalesë kontakti. Nëse kryesi nuk ka bërë asgjë për të adresuar dhunën e tij që nga incidenti, prokurori duhet t'ia tregojë këtë gjykatës.

Vlerësimet kur ka pasur shkelje të kushteve:

- Nëse i pandehuri shkel një urdhër për ndalim kontakti ose shkel kushtet e lirit në procedurë paraprake, prokurori duhet të vlerësojë nëse është kryer ndonjë vepër e re, përveç shkeljes së kushteve.
- Të mos harrohet se nëse ekziston një kusht për të mos kontaktuar, nuk ka rëndësi nëse viktima është pajtuar ose ka filluar ndonjë kontakt me të pandehurin. Është kryerësi ai që u nënshtrohet kushteve lirit në procedurë paraprake. I pandehuri, dhe jo viktima, është përgjegjës për përmbushjen e kushteve derisa të lirohet nga ato kushte nga autoritetet.
- Shkelja e urdhrave penalë për mos kontaktim, ose kushtet e lirit, mund të ndiqen penalisht si përbuzje ose si krime shtesë.
- Prokurori gjithashtu duhet të kërkojë paraburgim ose të argumentojë kufizime më të mëdha pas lirit.

Vlerësimet kur bëhet shkelje e urdhrin të mbrojtjes civile:

- Ndërsa prokurorët zakonisht nuk janë të përfshirë në regjime të mbrojtjes civile, shkelja e urdhrave të mbrojtjes civile përbën vepër penale dhe duhet të merret seriozisht.

1.4 Këshilla praktike për gjyqtarët kur vendosin për masa efektive të mbrojtjes

Disa vlerësime për gjyqtarët e gjykatave penale gjatë seancave paraprake

Paraburgimi dhe krijimi i kushteve më të rrepta për lirim janë dy masa që gjyqtarët mund të aplikojnë për të rritur sigurinë e viktimës. Kur bëhet balancimi midis të drejtës së kryerësit për lirim me kusht dhe të drejtës së viktimës për sigurinë, gjyqtarët duhet të balancojnë interesat konkurruese në favor të sigurisë së viktimës:

- Gjyqtarët duhet të kenë sa më shumë informacion në lidhje me situatën dhe individët e përfshirë kur vendosin se cila masë e mbrojtjes është e përshtatshme në secilin rast.
- Gjykatat duhet të kërkojnë të bëhet ndonjë vlerësim i rrezikut dhe vdekshmërisë. Ç'është më e rëndësishmja, gjykata duhet të jetë në gjendje të përdorë të gjitha informacionet përkatëse nga agjencitë e ndryshme të përfshira në mënyrë që të marrë vendime në lidhje me mbrojtjen e viktimave. Nëse nuk bëhet vlerësimi i rrezikut, gjyqtarët duhet të sigurojnë që ata të kërkojnë informacion të tillë gjatë seancës që i lejon ata të bëjnë vetë një vlerësim të rrezikut. Në disa juridiksione ka mundësi që duhet të thirret një dëshmitar ekspert për këshilla mbi faktorët e rrezikut.
- Detyrimi shpesh është i prokurorit për të treguar arsyen pse i pandehuri duhet të mbahet në paraburgim në pritje të gjykimit dhe gjyqtari duhet të bindet se ka arsye që i pandehuri nuk do të paraqitet në gjyq ose ka shqetësime se ai do të kryejë dhunë të mëtejshme ose të frikësojë ndonjë dëshmitar.
- Gjyqtarët kanë për detyrë të jenë të vetëdijshëm dhe të marrin në konsideratë të gjitha faktet përkatëse në lidhje me rrezikun e të pandehurit për dhunë ndaj viktimës. Ata gjithmonë duhet të marrin parasysh çdo shqetësim që ngrihet nga viktima në lidhje me sigurinë e saj.
- Gjyqtarët duhet të jenë të vetëdijshëm se të pandehurit e akuzuar për vepra të lehta ka të ngjarë të jenë po aq të rrezikshëm sa ata që akuzohen për vepra më të rënda, veçanërisht në dhunën e partnerit intim dhe rastet e ndjekjes.

- Gjyqtarët duhet të jenë të vetëdijshëm se ndarja nuk është faktor mbrojtës, përkundrazi hulumtimet tregojnë rritje të ndjeshme të rrezikut serioz dhe vdekjeprurës të dhunës gjatë periudhës së ndarjes, duke identifikuar autorët për humbjen e kontrollit mbi partnerin e tyre si shkas.
- Paraburgimi duhet të shqiptohet kur gjyqtari përcakton se ekziston rrezik i mjaftueshëm i dhunës ose ekzistojnë shqetësimet se i pandehuri nuk do t'u bindet kushteve të vendosura të lirimit.
- Gjyqtarët penalë duhet të sigurojnë harmonizimin me procedurat e tjera jo-penale të drejtësisë për të mundësuar një mbrojtje efektive.

Kushtet që gjyqtarët mund të vendosin për të ulur rrezikun ndaj viktimës nëse i pandehuri lirohet në pritje të gjykimit:

- Gjyqtarët duhet të marrin parasysh pikëpamjet e viktimës në lidhje me kushtet e përshtatshme. Mbrojtja nuk duhet të ofrohet në një mënyrë atërore, por duhet të shikohet si një mjet për t'u dhënë grave siguri në mënyrë që ato të zhvillojnë pikat e tyre të forta dhe strategjitë për përballimin e dhunës.
 - Gjyqtarët mund të duan ta pyesin viktimën drejtpërdrejt në lidhje me frikën e saj nga dhuna në të ardhmen dhe bazën për atë frikë, si dhe mendimin e saj mbi gjasat që i pandehuri t'u bindet kushteve të lirimit.
 - Kushtet mund të përfshijnë:
 - Ndalimi i mëtejshëm i dhunës ose kërcënimeve për dhunë, personalisht ose përmes një tjetri (komunikimet me palët e treta).
 - Ndalimi i ngacmimit, bezdisjes, telefonimit, kontaktimit ose çdo komunikimi tjetër me viktimën, drejtpërdrejt ose indirekt.
 - Ndalimi nga afrimi tek vendbanimi i viktimës, pavarësisht nga pronësia, dhe shoqërimi i policisë kur autori mbledh sendet e tij personale.
 - Ndalimi i kontaktit të mëtejshëm me viktimën dhe palët e tjera të prekura, brenda ose jashtë vendbanimit; qëndrimi larg vendbanimit, shkollës, vendit të punës ose ndonjë vendi tjetër.
 - Ndalimi i mbajtjes së armës së zjarrit ose armës vdekjeprurëse.
 - Kërkimi nga autorët e krimeve që t'u nënshtrohen programeve të ndërhyrjes (programe të hartuara për të marrë përgjegjësi për veprimet e tyre, jo programe të abuzimit me alkoolin ose drogën).
- Gjyqtarët mund të konsiderojnë monitorimin e urdhrave të mbrojtjes përmes përdorimit të byzylykëve elektronikë të kyçit të këmbës ose duke kërkuar që i pandehuri të raportojë rregullisht tek autoritetet e ligjit ose të marrë pjesë në programet e organizatave të shoqërisë civile, aty ku është e mundur.

Pasojat penale të shkeljes së urdhrave penal dhe të mbrojtjes civile:

- Hulumtimet tregojnë se burrat shkelin rregullisht urdhra të tillë, shpesh me pasoja të rënda për viktimën, por me pasoja të pakta ose të dobëta ligjore për autorët e krimin.
- Shkeljet duhet të trajtohen seriozisht. Gjyqtarët duhet të njohin natyrën e modeluar të natyrës shtrënguese dhe abuzive të dhunës. Mos harroni, shkelja e një urdhri mbrojtje konsiderohet faktor i vlerësimit të vdekshmërisë, si dhe fakti që tregon se kryesi nuk ka arritur të zbatojë një urdhër gjykate.
- Gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë që i pandehuri jo vetëm që ka kryer një vepër penale të shkeljes së një urdhri mbrojtjeje gjykate, ai ka të ngjarë të ketë kryer edhe vepra të tjera penale duke vepruar kështu, të tilla si kryerja e dhunës së mëtejshme ose kërcënimeve të rënda.
- Jini të kujdesshëm në shpërfilljen e stereotipeve. Gjyqtarët duhet të pyesin nëse ata po përfshihen në fajësimin e viktimave, duke besuar se vetë viktimat janë përgjegjëse për shkeljen e urdhrin të mbrojtjes civile ose joshjen e të pandehurit për ta bërë këtë. Urdhrat e mbrojtjes mund të shkelen nga i pandehuri pasi ai është i detyruari me urdhër. Viktimat nuk duhet të mbajnë përgjegjësi për shkelje.

Disa shpjegime për gjyqtarët që lëshojnë urdhra për mbrojtje civile

- Në vlerësimin e kërkesës së një viktime për një urdhër mbrojtje, gjyqtarët duhet të kujtojnë se dhuna gjinore nuk përbën vetëm akte dhune fizike por gjithashtu përfshin dhunë mendore ose seksuale.
- Gjyqtarët nuk duhet të përqendrohen vetëm në incidentin e fundit të dhunës kur vendosin nëse dhuna plotëson pragun e kërkuar. Ata duhet të kuptojnë modelin e detyrimit dhe kontrollit në rastet e dhunës në familje dhe sesi të gjitha format e dhunës mund të cenojnë integritetin e viktimës.

- Nëse gjyqtarëve u kërkohet të shqyrtojnë urdhrat e mbrojtjes emergjente ose ndonjë kusht të aplikimit të urdhrit të mbrojtjes para se ata të kërkojnë të ndalojnë autorin të qëndrojë në banesë, ata duhet të kujtojnë se e drejta e grave për t'u mbrojtur nga dhuna e mëtejshme shkel të drejtat pronësore të kryesit të veprës.

Disa vlerësime për gjyqtarët e gjykatës familjare

- Pretendimet e kujdestarisë ndonjëherë përdoren si pretekst nga abuzuesit në mënyrë që të bien në kontakt me viktimën dhe/ose fëmijët. Kjo mund të ketë pasoja të tmerrshme për të dy palët. Për këtë arsye, incidentet që përfshijnë dhunë në familje duhet të merren parasysh në përcaktimin e të drejtave të kujdestarisë dhe vizitës së fëmijëve.
- Lëshimi i një urdhri ndalimi emergjent ose një urdhri mbrojtjeje automatikisht duhet të rezultojë në një përcaktim të përkohshëm në lidhje me kujdestarinë e fëmijëve dhe të drejtat e vizitës. Kjo do të thotë që kujdestaria e autorit dhe/ose të drejtat e vizitës të autorit duhet të pezullohen automatikisht me lëshimin e një urdhri mbrojtjeje.
- Kjo sepse ushtrimi i kujdestarisë së kryerësit dhe të drejtat e vizitës nuk mund të rrezikojnë të drejtat dhe sigurinë e viktimës dhe fëmijëve.
- Nevoja për urdhër mbrojtës dhe masa tjera të sigurisë duhet të vlerësohen rregullisht. Është e rëndësishme të mbahet mend se ka disa situata që mund të rrisin nivelin e rrezikut, të tilla si ndarja ose divorci, një seancë gjyqësore dhe kontakti me fëmijë, ndër të tjera.

2. Puna me viktimat si dëshmitarë - teknikat për të siguruar një qasje me viktimën në qendër të vëmendjes

Zbatimi i një qasje me viktimën në qendër në praktikë përfshin që gjatë të gjitha ndërveprimeve, viktimat të trajtohen me mirësjellje, respekt, dhembshuri dhe ndjeshmëri ndaj faktit se ato kanë përjetuar dhunë. Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të vlerësojnë se shumë shpesh viktimave u kërkohet të përshkruajnë incidentet të dhunës disa herë para se të paraqiten përfundimisht në gjykatë, dhe ky proces mund t'u shkaktojë atyre traumë të re, siklet ose frustrim; ato mund të harrojnë detajet me kalimin e kohës.

2.1 Standardet ndërkombëtare

	Konventa e Stambollit	Strategjitë e azhuruara të OKB-së
Qasja me viktimën në qendër	U bën thirrje shteteve të zhvillojnë masa që marrin parasysh dhe adresojnë nevojat specifike të personave të ndjeshëm nga rrethana të veçanta dhe vendosin të drejtat e njeriut të të gjitha viktimave në qendër (neni 12(3)).	Parimi udhëzues që të gjitha përgjigjet e drejtësisë penale duhet të bazohen në të drejtat e njeriut, të menaxhojnë rrezikun dhe të promovojnë sigurinë dhe fuqizimin e viktimave duke siguruar përgjegjësinë e kryerësit (neni 13(a)).
Të drejtat e viktimës	Hetimet dhe procedurat gjyqësore duhet të kryhen pa vonesa të panevojshme duke marrë parasysh të drejtat e viktimës gjatë të gjitha fazave të procedurës së drejtësisë penale (neni 49(1)).	Shtetet duhet të marrin parasysh të gjitha instrumentet ligjore përkatëse ndërkombëtare, përfshirë Deklaratën e OKB-së për Parimet Themelore të Drejtësisë për Viktimat e Krimit dhe Abuzimit të Pushtetit (neni 18).
Balancimi i të drejtave të gjyqimit të drejtë të viktimave dhe të akuzuarve	Për të siguruar hetime dhe ndjekje efektive të veprave penale të vendosura në përputhje me Konventën, ligji dhe masat duhet të jenë në përputhje me parimet themelore të të drejtave të njeriut dhe të kenë parasysh kuptimin gjinor të një dhune të tillë (neni 49 (2)).	
Ndjekja <i>ex officio</i>	Për disa forma të dhunës (p.sh. dhuna fizike, dhuna seksuale, martesa me forcë, gjymtimi i organeve gjenitale të grave, aborti i detyruar dhe sterilizimi i detyruar), hetimet ose ndjekja penale e veprave të tilla nuk do të varen plotësisht nga një raport ose ankesë e paraqitur nga një viktimë dhe që procedurat mund të vazhdojnë edhe nëse viktima tërheq deklaratën ose ankesën e saj (neni 55).	Përgjegjësia kryesore për fillimin e hetimeve dhe ndjekjes penale është e policisë dhe autoriteteve të ndjekjes dhe nuk u takon grave që i nënshtrohen dhunës, pavarësisht nga niveli ose forma e dhunës (neni 15 (b)).

Mbështetja gjatë gjithë procesit të drejtësisë penale	Viktimat, me kërkesën e tyre, duhet të kenë në dispozicion organizata qeveritare dhe joqeveritare dhe këshilltarë të dhunës në familje për t'i ndihmuar dhe mbështetur ato gjatë hetimeve dhe procedurave gjyqësore (neni 55 (2)) si dhe ndihmë juridike, përfshirë ndihmën juridike falas për viktimat që janë të pranueshme sipas ligjit të brendshëm (neni 57).	Ofrohen shërbime gjithëpërfshirëse dhe merren masa mbrojtëse kur është e nevojshme për të garantuar sigurinë, privatësinë dhe dinjitetin e viktimave dhe familjeve të tyre në të gjitha fazat e procesit të drejtësisë penale, pa paragjykuar aftësinë ose vullnetin e viktimës për të marrë pjesë në një hetim ose ndjekje penale (neni 15(i)). Duhet siguruar që gratë që i nënshtrohen dhunës të kenë qasje të plotë në sistemet e drejtësisë civile dhe penale, duke përfshirë qasjen në ndihmë juridike falas, kur është e përshtatshme, shërbime të mbështetjes dhe interpretimit të gjykatës (neni 18(h)).
Dhënia e mundësisë që viktima të dëshmojë	...mbrojnë të drejtat dhe interesat e viktimave, duke përfshirë nevojat e tyre të veçanta si dëshmitarë, në veçanti duke: mundësuar që viktimat të dëshmojnë, në përputhje me rregullat e parapara me ligjin e tyre të brendshëm, në gjykatë pa qenë të pranishëm ose të paktën pa praninë e autorit të dyshuar, veçanërisht përmes përdorimit të teknologjive të përshtatshme të komunikimit, aty ku është e mundur (neni 56(i)).	Grave që i nënshtrohen dhunës u mundësohet të dëshmojnë në procedurat penale përmes masave adekuate që lehtësojnë një dëshmi të tillë duke mbrojtur privatësinë, identitetin dhe dinjitetin e grave; u garantohet siguri gjatë procedurave ligjore; dhe shmanget viktimizimi sekondar. Në juridiksionet ku siguria e viktimës nuk mund të garantohet, refuzimi për të dëshmuar nuk duhet të përbëjë vepër penale ose vepër tjetër (neni 15(c)).

2.2 Korniza ligjore e Kosovës*

Avokatët e Viktimave (AV), si pjesë e Prokurorit të Shtetit kanë për detyrë të mbrojnë të drejtat e viktimave sipas ligjeve të Kosovës* dhe të sigurojnë qasjen me viktimën në qendër në procedurat penale që përfshijnë gratë, si dhe gjatë procedurave për lëshimin e urdhrave të mbrojtjes. Përgjegjësitë e tyre përfshijnë:	
	Kompetencën për të ndjekur përfaqësimin në gjykatën penale në emër të një viktime (neni 63 i Kodit të Procedurës Penale të Kosovës*).
	Detyrimin për të vijuar me kallëzime penale kur provat tregojnë ekzistencën e një vepre penale dhe prokuroria dështon të bëjë një hetim.
	Të shqyrtohen të drejtat e viktimës gjatë të gjitha fazave të procedurave të drejtësisë penale.
	Të sigurohet që të drejtat dhe interesat e viktimave të mbrohen, duke përfshirë nevojat e tyre të veçanta si dëshmitarë. Kjo mund të bëhet duke u mundësuar viktimave që të dëshmojnë në gjykatë pa qenë të pranishëm ose të paktën pa praninë e autorit të dyshuar, veçanërisht përmes përdorimit të teknologjive të përshtatshme të komunikimit, aty ku është e mundur.
	Detyrimin për të këshilluar viktimat për të drejtën e tyre për të kërkuar dëmshpërblim sipas formës së dëmit ndëshkues të paraparë në nenin 218 të Kodit të Procedurës Penale të Kosovës*.
	Për të siguruar që viktima të informohet për mundësinë e paraqitjes së deklaratës së dëmit të shkaktuar në mënyrë që të konsiderohet nga gjykata si palë në procedurën penale dhe që viktima të ketë qasje në këto forma standarde. Nëse viktima vendos të plotësojë këtë formular, ato do ta bëjnë këtë brenda afatit kohor (nga fazat e hershme të hetimit dhe deri në 60 ditë nga ngritja e akuzave). Viktима mund të ndihmohet nga përfaqësuesi i autorizuar dhe policia për plotësimin e këtij formulari.

2.3 Teknikat për të siguruar një qasje me viktimën në qendër kur kemi të bëjmë me viktimat

2.3.1 Si të komunikojmë me viktimat për të shmangur viktimizimin dytësor

Komunikimi që promovon dinjitetin dhe respektin e viktimave

I gjithë komunikimi me viktimat duhet të drejtohet kah fuqizimi i tyre për të kapërcyer përvojën e tyre traumatike me dhunë dhe kërcënime të dhunës dhe për t'u mundësuar atyre që të përballen me procedurat ligjore.

Treguesit duhet të merren parasysh kur prokurorët dhe gjyqtarët komunikojnë me viktimat:

- Sigurohuni që të gjitha komunikimet me viktimat janë jo-gjyquese, empatike dhe mbështetëse.
- Të vlerësohet se çfarë i ka ndodhur viktimës gjatë gjithë procesit. Është e rëndësishme që viktima të mendojë se raporti i saj i dhunës merret seriozisht dhe se ajo trajtohet me respekt dhe meriton përgjigjen më të mirë të mundshme.
- Keni durim dhe jepini viktimës kohë për të treguar historinë e saj me fjalët e saj.
- Viktimat duhet të kenë ndjenjën që zëri i saj po dëgjohej. Kjo do të thotë se ajo ka një mundësi për të shprehur historinë e saj; të dëgjohej dhe të regjistrohej me saktësi historia e saj; të ketë një përvojë pozitive me aktorët e drejtësisë penale; dhe të jetë në gjendje të tregojë se si dhuna ka ndikuar tek ajo.
- Mund të jetë e nevojshme t'i kujtohet viktimës se nuk po fajësohet për dhunën.
- Të gjitha komunikimet duhet të bëhen në gjuhë të thjeshtë që shpjegohet me durim.
- Mund të jetë e nevojshme t'i shpjegohet pse pjesëmarrja e saj në intervista dhe si dëshmitare është element kritik i çështjes ligjore.
- Në rastet e dhunës në familje, mund të jetë e dobishme t'i flitet viktimës për ciklin e dhunës, sa e zakonshme është për të siguruar që ajo nuk është e vetmja që e përjeton këtë dhunë dhe fakti që një dhunë e tillë shpesh përshkallëzohet në ashpërsi nëse nuk bëhet asgjë për ta mbajtur abuzuesin përgjegjës dhe për t'i siguruar trajtimin që i nevojitet.
- Privatësia e viktimës duhet të ruhet, dhe të gjitha informacionet e saj duhet të ruhen në mënyrë konfidenciale në përputhje me ligjin.

Këshilla komunikimi për prokurorët kur intervistohen viktimat

Dëshmia e viktimës është shpesh prova më e rëndësishme në rastet e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje dhe mbetet pjesa kryesore e provave të paraqitura nga prokurorët. Për shkak të natyrës së këtyre llojeve të krimeve, dhuna shpesh ndodh në një hapësirë private, zakonisht nuk ka asnjë dëshmitar tjetër të dhunës. Duke pasur parasysh rëndësinë e këtyre provave, duhet pasur kujdes kur intervistohen viktimat në një qasje me viktimën në qendër në mënyrë që të mos shkaktohet viktimizim dytësor, si dhe për të siguruar që autori i krimit të mbahet përgjegjës.

Prokurorët duhet të takojnë viktimën dhe avokatin e saj, nëse ajo ka, sa më shpejt të jetë e mundur për:

1. Ndërtimin e rastit. Komunikimi efektiv me viktimën në fillim është thelbësor për të ndihmuar viktimën për të dhënë një tregim të qartë të asaj që ka ndodhur. Kjo do t'u mundësojë prokurorëve që të marrin vendime më të informuara se si të procedojnë me rastin.
2. Ndërtimi i raportit me viktimën. Kjo do t'i mundësojë prokurorit të krijojë besim tek viktima. Viktima duhet të dijë se ajo po dëgjohej dhe se nevojat e saj në ndryshim të drejtësisë po kuptohen dhe adresohen.
3. Fuqizimi i viktimës. Informacioni dhe mënyra e komunikimit të tij mund ta fuqizojnë atë për të marrë vendime të informuara në lidhje me angazhimin e saj në sistemin e drejtësisë.

Përgatitni ambientin e intervistës

- ✓ Zgjidhni një vend të përshtatshëm për intervistë. Në rastin ideal, intervista duhet të zhvillohet në një mjedis neutral, ku viktimë ndihet e sigurt dhe rahat dhe duhet të ketë privatësinë. Vendndodhjet e intervistës nuk duhet të jenë në dhomën e marrjes në pyetje në stacionin policor ose ku viktimë mund të vihet në kontakt me autorin e veprës.
- ✓ Bëni aranzhime për rehatinë e viktimës. Siguroni faculeta, ujë të pijshëm, etj.
- ✓ Nëse është e nevojshme, zgjidhni përkthyes të pavarur dhe kompetent. Përkthyesit të pavarur dhe kompetentë janë thelbësorë për prokurorët që merren me viktimat, gjuha e të cilave dallon. Përkthimet e gabuara mund të çojnë lehtësisht në konfuzion, keqkuptime dhe shqetësime të pajustificuara në lidhje me besueshmërinë e dëshmitarit.
- ✓ Nëse është e mundur, merrni masa për ndonjë fëmijë që mund të shoqërojë viktimën.
- ✓ Organizoni një intervistë në ekip. Nëse është e mundur, prokurori dhe një mbrojtës i viktimave duhet të zhvillojnë intervistën së bashku. Avokati i viktimës do të sigurojë mbështetje ndërsa kalon traumën e rrëfimit të shkeljes.
- ✓ Konsideroni lejimin e viktimës që të shoqërohet në takime nga një avokat dhe/ose person mbështetës. Kur lejoni një person mbështetës që është i afërm ose mik, merrni parasysh nëse prania e një personi të tillë mund të konsiderohet e dëmshme.
- ✓ Merrni parasysh të bëni regjistrime të intervistës me viktimën (audio dhe vizuale nëse është e mundur), jo vetëm sepse mund të jetë provë e mundshme e gjendjes psikologjike të viktimës, por edhe për të zvogëluar nevojën për intervista shtesë.
- ✓ Shqyrtoni nëse agjencia e ndjekjes mund të plotësojë kërkesën e një viktime për të folur me një prokuror të gjinisë specifike.

Gjatë bashkëveprimit me viktimën

- ✓ Është e rëndësishme që ju ta vini viktimën në qetësi duke përdorur një gjuhë të sigurt dhe mbështetëse.
- ✓ Dëgjoni viktimën me kujdes. I jepni asaj kohë të të tregojë se çfarë ka ndodhur.
- ✓ Viktimave mbase duhet kujtuar se dhuna nuk ishte faji i saj.
- ✓ E lini viktimën të rrëfejë lirshëm. I jepni kohë viktimës të tregojë se çfarë ka ndodhur me fjalët e saj (d.m.th. intervistë e pastruktuar). Pastaj kur ka gjëra të mbetura nga ato që keni dashur të eksploroni, gjithmonë mund t'u ktheheni atyre me pyetje të hapura. Kur bëni pyetje, mundësoni qetësinë në bisedë që viktimë të hartojë mendimet e saj.
- ✓ Bëni pyetje qartë dhe në mënyrë jo-gjyquese ose akuzuese.
- ✓ Mos përdorni gjuhë teknike juridike.
- ✓ Ndërsa është e rëndësishme të tregoni dhembshuri gjatë intervistës, mos u bëni tepër emocionues. Ju duhet të siguroni që viktimë ka kontroll mbi rrjedhën e informacionit dhe të shmangni rrezikun e imponimit të pikëpamjeve tuaja personale të asaj që viktimë mendon ta thotë.
- ✓ Mos shprehni zhgënjim ose bezdi nëse viktimë ka vështirësi të kujtojë fakte ose të japë përgjigje të qarta. Mbani në mend si ato që thoni ashtu edhe ato që komunikoni përmes gjuhës së trupit.
- ✓ U kushtoni vëmendje shenjave të traumës, ankthit ose stresit dhe ofroni siguri kur është e nevojshme.
- ✓ Asnjëherë mos i kërkonte asaj të përsërisë historinë e saj pa nevojë ose të bëni pyetje të panevojshme. Fatkeqësisht, shpesh nga viktimat kërkohet që ta përsërisin historinë e tyre pa pushim - në polici, tek mjeku, punëtori psikosocial dhe gjyqtari. Tregimi i historisë së saj mund të jetë gjë traumatike. Kurdo që është e mundur, kufizoni numrin e herëve që ajo është e detyruar të rrëfejë ngjarjet e krimt.
- ✓ Mos bëni premtime që nuk mund t'i mbani. Viktimë mund të kërkojë siguri nga ju që nuk mund t'i siguroni. Për shembull, ajo mund të mos dëshirojë që ju të ndani pjesë të raportit me të tjerët, por do të kërkohet ligjërisht që t'ua jepni deklaratën të tjerëve, siç është mbrojtja.
- ✓ Jini të sqartë në lidhje me sfidat e procesit ligjor. Ndjekja penale e një rasti mund të zgjasë shumë dhe kjo mund të jetë e vështirë për viktimën. Nëse ajo dëshmon (dhe në shumicën e rasteve do të keni nevojë për dëshminë e saj), ajo ka të ngjarë t'i nënshtrohet një marrje në pyetje të pakëndshme. Sidoqoftë, prokurorët duhet të ndiejnë faktin që viktimë mund të ndiejë se po dekurajohet të vazhdojë me rastin.

- ✓ Përpiquni të kuptoni sfidat e viktimës. Viktimat mund të kenë probleme të shumta, pasi autorët shpesh zgjedhin viktimë që janë tashmë të ndjeshme. Ato mund të kenë vështirësi të bëjnë zgjedhje për të qenë dëshmitare. Ato mund të kenë vetëvlerësim të ulët ose mund të përjetojnë sërish të kaluarën. Ata mund të përjetojnë ankth ose agresion. Ato mund të ndjehen të izoluar. Ato mund të mos jenë në gjendje të shprehin nevojat e tyre ose të paafta të planifikojnë për të ardhmen. Ato mund të përpiqen t'i kënaqin të gjithë. Jini të durueshëm dhe kaloni kohë me to.
- ✓ Gjithmonë pyesni viktimën për shqetësimet e sigurisë. Vlerësoni rrezikun ose kërcënimin e menjëhershëm të dhunës dhe merrni informacionin e viktimës për çdo kusht të liritimit para gjykimit ose masat e mbrojtjes të kërkuara.
- ✓ Jini të gatshëm të jepni informacione ose udhëzime për shërbimet mbështetëse. Përgatitni një listë me burime lokale për viktimën.
- ✓ Në përfundim të intervistës, sigurohuni që viktimë është e vetëdijshme për mundësinë e qasjes tuaj.

Informacioni thelbësor për të ofruar

- ✓ Shpjegoni rolin e viktimës në procesin gjyqësor, duke përfshirë fazat e gjykimit penal, kohën, atë që do të pritet të bëjë si dëshmitare dhe nëse do të përdoret ndonjë procedurë e veçantë (p.sh. dëshmia me video, mbrojtjet). Viktimë ka shumë të ngjarë të mos ketë njohuri për sistemin ligjor. Bëjini të ditur se mund të ketë një periudhë të konsiderueshme kohe ndërmjet intervistës aktuale dhe paraqitjes në gjyq. Shpjegoni se si do të përdoret deklarata e saj në procesin gjyqësor dhe se mbrojtja do të marrë një kopje të saj.
- ✓ Është e rëndësishme të shpjegoni me durim pse ajo është thirrur për intervistë. Merrni parasysh se në kohën që do të takoheni me të, ajo tashmë mund të jetë e irrituar nga fakti se sa individë kanë bërë pyetje shumë personale.
- ✓ Shpjegoni rolin e prokurorit gjatë procedurës penale, duke përfshirë mënyrën se si ajo ose ai do ta informojë viktimën për statusin e rastit, për dënimin, apelimet e mundshme dhe seancat me kusht.
- ✓ Shpjegoni rolin e avokatit mbrojtës dhe llojet e pyetjeve që viktimës mund t'i bëhen në gjyq. Kjo e përgatit viktimën për marrje të tërthortë në pyetje. Kërkoni informacione që mund të ndihmojnë prokurorin të përgatitet t'i përgjigjet argumenteve të mbrojtjes. Prokurorët nuk duhet të diskutojnë provat e lëndës me viktimën pasi mund të ketë kundërshtime të ngritura nga mbrojtja për "këshillimin e dëshmitarit". Sidoqoftë, është praktikë e mirë të rishikoni deklaratën e viktimës me të në mënyrë që të rifreskoni kujtesën e saj.
- ✓ Shpjegoni rolin e aktorëve të tjerë të sallës së gjyqit, të tillë si gjyqtari, nëpunësi i gjykatës, etj.
- ✓ Shpjegoni të drejtat dhe mundësitë e viktimës.

Këshilla komunikimi për gjyqtarët kur bashkëveprojnë me viktimën

Ndërveprimet e gjyqtarëve me viktimat zakonisht janë të kufizuara në dëshminë e dëshmitarëve në gjykatë (gjatë seancave në procedurë paraprake ose në gjykim). Gjyqtarët mund të marrin në pyetje dëshmitarët dhe ata gjithashtu kanë fuqi të kontrollojnë llojin e pyetjeve që bëhen. Të gjithë gjyqtarët duhet të kenë parasysh se viktimë/dëshmitari mund të ketë pasur ndërveprime më herët në gjykatë (p.sh. në aktakuzë, seancë lirimi me kusht, ose në çështje të njëkohshme civile) dhe kështu duhet të jenë të përgatitur për të shpjeguar qartë procesin ligjor që po ndodh në moment, rezultatet e mundshme dhe pasojat për viktimën. Gjatë angazhimit dhe bashkëveprimit me viktimat, gjyqtarët duhet të kuptojnë se gratë kanë qenë viktimë të dhunës me bazë gjinore, si dhe shpesh viktimë të viktimizimit dytësor. Shumica e viktimave të dhunës me bazë gjinore pësojnë trauma shkatërruese të shkaktuara nga vetë dhuna, ndjenja turpi, poshtërimi dhe pafuqi. Fatkeqësisht, shumë viktimë gjithashtu kanë provuar pjesëmarrjen e tyre në procedurat penale si 'sulm i dytë', duke çuar në ri-traumatizim. Të gjithë gjyqtarët luajnë rol kritik në minimizimin e faktorëve që kontribuojnë në viktimizimin sekondar dhe ri-traumatizim. Kjo mund të bëhet duke përfshirë një qasje të ndjeshme ndaj gjinisë dhe viktimës në angazhimin/ndërveprimet e tyre me viktimat.

Tregues për gjyqtarët kur komunikojnë me viktimat

- ✓ Promovimi i zëri të viktimës. Për shumë viktime të dhunës së partnerit intim që janë heshtur prej kohësh nga partnerët e tyre abuzues ose për viktimat e dhunës seksuale të cilat janë heshtur nga ndjenjat e turpit, mundësia e shprehjes me fjalë të përvojave të tyre mund t'i bëjë ato të fillojnë të lënë pas vartësinë dhe dhunën që u janë nënshtruar.
- ✓ Dëgjoni viktimën me kujdes.
- ✓ Jini proaktivë kur pyetni për detaje specifike. Viktima mund të veprojë e vetëkënaqur në sallën e gjyqit, ose të pranojë përgjegjësi për dhunë, edhe kur ajo nuk pajtohet.
- ✓ Mos bëni pyetje padrejtësisht ndërhyrëse, pyetje të turpshme ose të përsëritura haptazi.
- ✓ Kuptimi i ndjenjave të turpit. Viktimat e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje kanë më shumë të ngjarë të përjetojnë ndjenja të sikletit dhe turpit sesa viktimat e veprave të tjera të dhunshme. Turpi mund të jetë një emocion veçanërisht dobësues - diçka që zvogëlon ndjenjën e vetë-vlerësimit të një individi dhe rrit ndjenjat e pafuqisë. Gjykatësit nuk duhet t'i shtojnë këto ndjenja turpi.

Sjellja në sallën e gjyqit

- ✓ Trajtoni viktimat me dinjitet dhe respekt. Është gjyqtari ai që vendos tonin dhe krijon mjedisin për një gjykim të drejtë në gjykimin e tij ose të saj.
- ✓ Mos shprehni zhgënjim ose bezdi nëse viktima duket se nuk është bashkëpunuese. Mbani në mend si ato që thoni ashtu edhe ato që komunikoni përmes gjuhës së trupit.
- ✓ Jini të ndjeshëm ndaj gjuhës që përdorni dhe asaj që ajo u transmeton viktimave dhe autorëve, veçanërisht kur merrni vendime.
- ✓ Sigurohuni që deklaratat e bëra nga ulësja dhe sjellja në gjykatë (komunikimi jo verbal) të tregojnë se gjykata i merr seriozisht dhunën ndaj grave dhe rastet e dhunës në familje.

Informacioni thelbësor për të ofruar

- ✓ Shpjegoni të drejtat dhe mundësitë e viktimës.
- ✓ Shpjegoni qëllimin e seancës së veçantë dhe procesin.
- ✓ Kur të përfundoni, pyesni nëse viktima dëshiron të shoqërohet për të ofruar sigurinë kur del nga gjykata.

Sigurimi i konfidencialitetit

- ✓ Mbani informacionet personale në lidhje me viktimën plotësisht konfidenciale. Redaktoni informacionin personal (siç është adresa e viktimës) nga çdo dokument gjyqësor që do të paraqitet dhe bëhet publik. Ndani informacionet në lidhje me veprën kur është e nevojshme të siguroni ndihmë dhe ndërhyrje (të tilla si ndonjë udhëzim), dhe madje edhe atëherë, vetëm me lejen me shkrim të viktimës.

2.3.2 Informimi i viktimës për të drejtat e saj

Të drejtat dhe fuqizimi i viktimave duhet të jenë në qendër të të gjitha masave të miratuara nga prokurorët dhe gjyqtarët. Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të kenë parasysh se viktimat mund të mos kenë marrë ndonjë këshillë ose informacion profesional në lidhje me ligjin ose në lidhje me llojet e shërbimeve ligjore që janë në dispozicion të tyre, dhe për këtë arsye, duhet të jenë të përgatitur për të siguruar informacionin e duhur në lidhje me të drejtat e saj, mjetet juridike dhe si të arrihet ndihma juridike.

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të shohin nëse ndonjë organizatë e grave në Kosovë* ka zhvilluar broshura, fletëpalosje ose video edukative "njihni të drejtat tuaja". Ata më pas mund të koordinohen me organizata të tilla për t'i vënë në dispozicion këto materiale për viktimat që vijnë në prokurori dhe gjykata. Një praktikë e mirë është t'i shpjegoni viktimës personalisht të drejtat e saj dhe t'i siguroni material me shkrim që viktima mund të konsultohet më vonë.

Informacionet në lidhje me të drejtat e viktimës përfshijnë sa vijon:

- ✓ E drejta për t'u trajtuar me dhembshuri dhe respekt për dinjitetin e tyre.
- ✓ E drejta për të pasur qasje në sistemin e drejtësisë penale dhe trajtim të shpejtë.
- ✓ E drejta për kthim dhe kompensim të drejtë, duke përfshirë bërjen e një kërkesë për kompensim të dëmit në lëndët penale.
- ✓ E drejta për të shprehur pikëpamjet dhe shqetësimet e tyre dhe për t'i paraqitur dhe shqyrtuar ato në fazat e duhura të lëndës penale, duke përfshirë: paraqitjen e propozimeve në lidhje me provat; rishikimin e shënimeve dhe njohjen e tyre dhe bërjen e propozimeve për hetime të mëtejshme; dhe të dëgjohet në seancat paraprake, seancën kryesore dhe mbajtjen e një fjalimi përfundimtar.
- ✓ E drejta për të pasur ndihmën e duhur gjatë gjithë procesit ligjor, përfshirë ndihmën juridike nëse viktima plotëson kërkesat e pranueshmërisë.
- ✓ E drejta për informim në lidhje me të drejtat e tyre, rolin dhe qëllimin e tyre, kohën dhe mbarëvajtjen e lëndës së tyre dhe zgjidhjen e lëndës së tyre, përfshirë informacionet në lidhje me lirin e personit të akuzuar/dënuar nga paraburgimi ose arratisjen nga paraburgimi; statusin e ankesës së tyre, ecurinë e hetimeve ose procedurave, rolin e tyre në procedurë dhe rezultatin e lëndës.
- ✓ E drejta për siguri, përfshirë të drejtën për të aplikuar për masa mbrojtëse.
- ✓ E drejta për mbështetje, përfshirë ndihmën e nevojshme materiale, mjekësore, psikologjike dhe sociale përmes mjeteve qeveritare, vullnetare, të bazuara në komunitet dhe të brendshme.

2.3.3 Mbrojtja, mbështetja dhe ndihma e viktimës

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të jenë të vetëdijshëm se viktimat do të kenë nevoja të menjëhershme të mbështetjes si dhe ato afatgjata. Ato do të kenë nevojë për ndihmë në kalimin e sistemit të drejtësisë penale, si dhe vlerësimin e shërbimeve të tjera, të cilat mund të përfshijnë strehim, kujdes shëndetësor, shërbime sociale, këshillim, edukim dhe kujdes në punë. Një viktimë që ndihet e mbështetur mirë ka të ngjarë të jetë më e angazhuar në lëndën penale sesa një viktimë e pa mbështetur dhe kjo do të përmirësojë rezultatet në procedurat ligjore. Sidoqoftë, është e rëndësishme të mbani mend se ofrimi i shërbimeve nuk duhet të varet nga gatishmëria e viktimës për të ngritur akuza ose për të dëshmuar, dhe shërbimet duhet të jenë në gjendje të adresojnë nevojat e personave në nevojë, përfshirë fëmijët viktima.

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet që:

- Kurrë të mos supozojnë se policia tashmë i ka informuar viktimat në lidhje me burimet e ndihmës dhe mbështetjes në dispozicion të tyre në komunitetin e tyre.
- të aranzhojnë që të bëjnë të mundur ofrimin e broshurave informuese nga ofruesit lokal të shërbimeve në prokuroritë dhe në ndërtesat e gjykatave të tyre. Idealisht në vende të sigurta, të tilla si tualetet e grave.
- Të bëjnë referime në shërbimet mbështetëse të sektorit jashtë drejtësisë të ofruara nga organizatat lokale, ose agjenci qeveritare, OJQ-të që janë të specializuara në dhunën ndaj grave, siç janë strehimoret dhe qendrat e krizës.
- Të zhvillojnë marrëdhënie të pavarura me organizatat e ndihmës ndaj viktimave në komunitet.
- Nëse është e mundur, të marrin pjesë në shumë forma të komunikimit dhe edukimit me komunitetin në mënyrë që të rrisin besimin e publikut në sistemin ligjor dhe të inkurajojnë raportimin.

2.4 Menaxhimi i dëshmitarëve ngurrues

Një sfidë e zakonshme për prokurorët dhe gjyqtarët është se viktimat e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje mund të duken jashtëzakonisht të gatshme për të qenë dëshmitare gjatë procedurës penale dhe ndonjëherë mund të bëhen edhe dëshmitare armiqësorë. Viktimat që mbështeten dhe trajtohen në mënyrë të respektueshme dhe të dhembshur dhe fuqizohen nga profesionistë të aftë jo vetëm që kanë më pak gjasa të tërheqin mbështetjen nga procesi në një datë të mëvonshme, por gjithashtu kanë më shumë gjasa të ndjehen të aftë të tregojnë atë që dinë në mënyrë të qartë dhe koherente. Prokurorët nuk duhet të lejojnë kundërshtimin e viktimës që automatikisht t'i ndalojë ata të ndjekin rastet. Ata duhet të vlerësojnë që sa më shumë

ngarkesa që lidhen me ndjekjen penale të vendosen mbi viktimat, aq më pak ka gjasa që ato të bashkëpunojnë. Në të kundërtën, sa më shumë viktimë mbështeten dhe mbrohen, dhe bije ndjeshmëria e viktimave në pritje të gjykimit, aq më shumë kishte viktimë bashkëpunuese.

Këshilla për prokurorët në menaxhimin e viktimave hezituese

Përveç pikave të mëparshme në lidhje me nevojën për komunikim të ndjeshëm, duke i ofruar viktimës informacion, mbrojtje dhe mbështetje, më poshtë janë disa këshilla më shumë se si të menaxhoni një viktimë hezituese:

- Kuptoni ngurrimin e viktimës dhe përpiquni ta adresoni atë, nëse është e mundur.
- Njohin që heqja dorë nga viktimë dhe refuzimi për të bashkëpunuar shpesh janë rezultat i kërcënimeve nga abuzuesi.
- Komunikoni asaj që të dy keni të njëjtin qëllim, atë të dhënies fund të dhunës në jetën e saj. Sigurohuni që të mos prisni që ajo të largohet nga abuzuesi, pasi ky është vendimi i saj, jo i juaji.
- Shpjegoni se si gjykata mund ta mbajë atë përgjegjës dhe t'i ofrojë atij programe të urdhëruara nga gjykata për t'i dhënë atij mundësi për të ndryshuar.
- Merrni parasysh nëse duhet të thërrisni dëshmitar ekspert në gjyq për të shpjeguar arsyen pse viktimë është jo bashkëpunuese në gjykatë, heq dorë nga deklarata e saj ose nuk paraqitet.
- Mos reagoni duke kërcënuar të ndjekur penalisht ose duke ndjekur penalisht viktimën.
- Konsideroni thirrjen e viktimës për të dëshmuar në këtë rast. Thirrjet janë të dobishme sepse mbrojnë viktimën nga presioni i abuzuesit; ajo mund t'i thotë atij se nuk është vendimi i saj të dëshmojë. Sidoqoftë, duhet të theksohet se jo të gjitha viktimat do të jenë në përputhje me thirrjen dhe detyrimi i një viktime të respektojë një thirrje nuk është e këshillueshme si rregull i përgjithshëm.
- Merrni parasysh dorëzimin e dëshmisë së viktimës të marrë nga një masë e ruajtjes si provë.
- I shpjegoni viktimës se mund të kërkon masa për të lehtësuar dëshminë e saj në gjykatë, të tilla si CCTV ose ekranet në mënyrë që ajo të mos duhet të përballet me të akuzuarin.
- Përgatituni të vazhdoni me lëndën pa dëshminë e viktimës. Prokurorët dhe policia duhet të ndërtojnë lëndët e tyre në mënyrë që ato të provohen pa dëshminë e viktimës (p.sh. deklaratat paraprake, komunikimet e urgjencës si regjistrimet e thirrjeve të urgjencës, fotot e viktimës, të pandehurit dhe vendin e krimin).
- Vazhdimësia e prokurorit dhe takimi i viktimës personalisht.

Këshilla për gjyqtarët në menaxhimin e viktimave hezituese

- Krijoni një ndjenjë sigurie për viktimën gjatë gjykimit.
- Lejoni marrjen e dëshmisë së viktimës në prani të një gjyqtari dhe mbrojtësit, në një mënyrë të tillë që mund të pranohet si provë më vonë në gjykatë edhe pa dëshminë gjyqësore të viktimës ose kundër vullnetit të viktimës.
- Lejoni masa të veçanta që lehtësojnë dëshminë e viktimës në gjykatë.
- Njihni se ka arsye të fuqishme pse viktimat e dhunës së partnerit intim mund të japin një deklaratë tërheqjeje që përmban të pavërteta. Në rrethana të përshtatshme, hidhni si jo të besueshme përmbajtjen e një deklaratë tërheqjeje.
- Lejoni pranimin e rrëfimeve origjinale 'të vërteta' nga viktimat si prova në lëndë.
- Merrni parasysh provat e disponueshme nga burime të tjera për të vërtetuar këto rrëfime origjinale 'të vërteta', përfshirë regjistrimet e thirrjeve emergjente; video nga incizimet e pajisjeve trupore të policisë; deklaratat gjithëpërfshirëse nga të gjithë oficerët e reagimit të parë; rrëfimet nga dëshmitarët.

2.5 Krijimi i një ambienti të përshtatshëm në gjykatore

Praktikat e lidhura me gjykimet dhe gjykimet shpesh dekurajojnë viktimat që të dëshmojnë dhe të traumatizojnë ata që vendosin ta bëjnë këtë. Është e rëndësishme për prokurorët dhe gjyqtarët të marrin në konsideratë se cilët hapa mund të ndërmarrin për të minimizuar ndikimin negativ për viktimën kur duhet të shkojë në gjykatë. Krijimi i një ambienti të përshtatshëm për sallën e gjyqit do të sigurojë që një viktimë të ndihet e sigurt dhe e mbështetur dhe kjo mund të kontribuojë në lehtësimin e dëshmisë së viktimës në gjyq.

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë si në vijim:

Ambienti i sigurt dhe miqësor i gjykatores

- Lejoni një person mbështetës të tillë si anëtar i familjes, mik apo person mbështetës profesional të jetë me viktimën gjatë procesit të gjykimit. Në rastin e vajzës viktimë, duhet të merren masa për të caktuar specialistë dhe familjarë për të shoqëruar vajzën, dhe një kujdestar për të mbrojtur interesat ligjore të vajzës.
- Siguroni ambiente gjyqësore miqësore për përdoruesit dhe të përshtatshme për qëllime, duke përfshirë vendet e pritjes.
- Largoni të gjithë personat e panevojshëm, përfshirë shkelësin e pretenduar, ndërsa viktimja i jep dëshmitë e saj.
- Merrni masat e duhura për të siguruar të mos ketë kontakt të drejtpërdrejtë midis viktimës dhe të akuzuarit, duke përdorur urdhra ndalimi të urdhëruar nga gjykata ose duke urdhëruar paraburgim.
- Njoftoni autoritetet përkatëse në rastin e dyshimit që viktimja lëndohet ose rrezikon të lëndohet gjatë gjykimit ose procesit të dëgjimit.

Mbrojtja e privatësisë, integritetit dhe dinjitetit

- Bëni kërkesë për masat në dispozicion që mund të mbrojnë privatësinë, integritetin dhe dinjitetin e viktimës, duke përfshirë: kufizimin ose ndalimin e publikut të pranishëm në gjyq, për shembull, gjykime në kamera ose gjykime të mbyllura dhe kufizimin e publikimit në media të informacionit personal të viktimave.
- Kundërshtoni ose mos lejoni ndonjë deklaratë të gabuar ose përpjekje për të ndërhyrë shumë në sigurinë e dëshmitarëve (të tilla si çështje që mund të tentojnë të zbulojnë identitetin e dëshmitarëve).
- Hiqni çdo informacion identifikues siç janë emrat dhe adresat nga regjistri publik i gjykatës ose përdorni një pseudonim për viktimën.
- Në rastin kur viktimja është vajzë merrni masat e duhura për: ruajtjen e konfidencialitetit dhe kufizimin e zbulimit të informacionit në lidhje me identitetin e vajzës dhe përfshirjen në proces; dhe përjashtoni publikun dhe mediat nga gjykatëria gjatë dëshmisë së vajzës, kur lejohet nga ligji kombëtar.

Mundësia për pjesëmarrje të plotë

- Bëni kërkesë për dhe/ose kur është e mundur lejoni masa në dispozicion që mund të lehtësojnë dëshminë e viktimës në gjyq/seancë: masa që lejojnë viktimën të dëshmojë në një mënyrë që e lejon atë të shmangë shikimin e të akuzuarit, për shembull ekranet, prapa dyerve të mbyllura, televizion me qark të mbyllur (CCTV).
- Miratoni qasje të menaxhimit të lëndëve që sigurojnë që viktimja ka mundësi për të marrë pjesë plotësisht në procedurë me sasinë më të vogël të viktimizimit sekondar: zvogëloni vonesat e panevojshme; dhe promovoni praktika që çështjet që nuk janë në diskutim të jenë pajtuar dhe pranohen në fillim të gjykimit/seancës.
- Ndërmerrni mënyra dhe qasje për të zvogëluar stresin e viktimës: kufizoni provat e saj në provat përkatëse; lejoni pushim të shkurtër kur ajo është shumë e dëshpëruar për të vazhduar; identifikoni mundësitë për të shmangur ose minimizuar ekzaminimin e drejtpërdrejtë të viktimës nga i pandehuri, kur është e mundur; nëse lejohet, ekzaminimi të kryhet përmes një ndërmjetësi; nëse lejohet, përdorni intervistën e regjistruar me video si provë kryesore.
- Në rastin kur viktimja është vajzë, përdorni procedura të ndjeshme ndaj fëmijëve, duke përfshirë dhomat e intervistave, mjediset e modifikuara të gjykatës dhe merrni masa për të siguruar që seancat dhe intervistat të jenë të kufizuara dhe caktohen në kohë të ditës të përshtatshme me moshën e vajzës dhe të ndara nga i akuzuari.

Sigurimi i cilësisë së provave të viktimës

Ka shumë faktorë që ndikojnë në cilësinë dhe sasinë e provave të siguruara nga viktimat si dëshmitarë. Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë udhëzuesit e mëposhtëm për të rritur aftësinë e viktimës për të treguar historinë e saj në gjykatë:

- ✓ Bërja e pyetjeve të hapura dhe shmangia e pyetjeve sugjestionuese.
- ✓ Kontrollimi i pyetjeve të papërshtatshme, pasi kjo zvogëlon cilësinë e provave të dëgjuara.
- ✓ Të qenit i vetëdijshëm se sjellja e personit që bën pyetjet - sjelljet më autoritare i bëjnë dëshmitarët e ndjeshëm më pak të aftë të kujtojnë informacionin e saktë dhe më pak të gatshëm për të zbuluar informacionin.
- ✓ Përdorimi i provave të regjistruara paraprakisht me video, megjithëse është më e pajtueshme me qasjet hetuese sesa kundërshtuese për dëshminë, gjendet në disa juridiksione kundërshtare.
- ✓ Bën gjykime më shumë në lidhje me bisedat sesa betejat dhe lejon mbështetje më të madhe në provat e shkruara të marra në procedurë paraprake.
- ✓ Lejimi që viktimat të ketë avokatin e saj. Detyrat mund të shkojnë nga veprimi si ndërmjetës gjatë marrjes në pyetje për të, të paktën pjesërisht, adresimin e manipulimit deri te sigurimi i avokimit dhe përfaqësimit gjatë gjithë procesit ligjor, përfshirë vendimet e dënimit dhe kompensimin.

Strategjitë për kufizimin e pyetjeve agresive dhe pyetjeve jo të duhura bazuar në mite dhe stereotipet gjinore

Teknikat e pyetjes nga mbrojtja, të tilla si përsëritja e gjerë, ndërprerja e shpeshtë, pyetjet e mbyllura dhe kërkimi i rikujtimit të saktë të detajeve periferike, janë taktika të zakonshme të mbrojtjes në rastet që përfshijnë dhunë ndaj grave dhe dhunë në familje. Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të kenë kujdes nga taktikat mbrojtëse për të frikësuar ose poshtëruar viktimën, të tilla si përdorimi i pyetjeve të padrejta, të panevojshme, të përsëritura, agresive dhe diskriminuese. Ata të dy kanë rol për të luajtur për të ndaluar vendosmërisht një sjellje të tillë, duke ngritur kundërshtime (nga prokurorët) ose duke bërë paralajmërime ose duke mos lejuar atë linjë pyetjesh (nga gjyqtarët).

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë si në vijim:

- Kuptoni se si dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje është e ndryshme nga veprat tjera, duke përfshirë vlerësimin e stereotipave që lidhen me këto raste dhe sfidat me të cilat përballen viktimat në qasjen në drejtësi në këto raste.
- Balanconi të drejtën e viktimës për mbrojtje të barabartë para ligjit dhe privatësinë me të drejtën e të pandehurit për përgjigje të plotë dhe mbrojtje. Ndërsa mbrojtja ka të drejtë të testojë çështjen për pasaktësi dhe mospërputhje që mund ta bëjnë dëshminë të pasigurt, e drejta e tillë nuk është absolute dhe nuk i jep mbrojtjes të drejtën për të përdorur stereotipet gjinore për të bërë sjelljen e saj, veshjen e saj dhe karakterin e saj më mashkullor.
- Argumentoni se të gjithë avokatët kanë si detyrë etike të mos diskriminojnë, të avokojnë me mirëbesim dhe të mos mashtrojnë gjykatën. Ndërsa nuk paraqet prova të rreme, avokati mbrojtës që përdorë ngacmime dhe pyetje të pahijshme për të paraqitur një mbrojtje të mbështetur në stereotipe është lajthitës.

Prokurorët dhe gjyqtarët gjithashtu duhet të përmbahen nga bërja e komenteve të papërshtatshme bazuar në mite dhe stereotipet gjinore.

3. Vlerësimi i dëshmimeve

Prokurorët, dhe në një farë mase gjyqtarët, kanë rol në sigurimin që hetuesit po respektojnë standardet për mbledhjen e provave. Secili profesion duhet të vlerësojë provat e mbledhura në kryerjen e detyrës së tyre, nëse kjo është në vendimin për ndjekje penale dhe përzgjedhjen e akuzave nga prokurorët apo në vlerësimin gjyqësor të fakteve në përputhje me ligjin, arsyetimin ligjor dhe hartimin e vendimeve gjyqësore nga gjyqtarët.

3.1 Standardet ndërkombëtare

	Konventa e Stambollit
Neni 49(2)	Palët duhet të marrin masat e nevojshme legislative ose masa të tjera, në përputhje me parimet themelore të të drejtave të njeriut dhe duke pasur parasysh kuptimin gjinor të dhunës, për të siguruar hetimin efektiv dhe ndjekjen penale të veprave penale të vendosura në përputhje me këtë Konventë.
Shënim shpjegues	Kjo do të thotë, për shembull, përcaktimi i fakteve përkatëse, intervistimi i të gjithë dëshmitarëve në dispozicion dhe kryerja e ekzaminimeve mjeko-ligjore, bazuar në një qasje multi-disiplinore dhe përdorimi i metodologjisë më të fundit të hetimit penal për të siguruar një analizë gjithëpërfshirëse të rastit.

	Strategjitë dhe Masat Praktike të Modelit të Përditësuar të OKB-së
Mbledhja e provave	Të zhvillohen dhe zbatohen politika dhe përgjigje të përshtatshme në lidhje me hetimin dhe mbledhjen e provave që marrin parasysh nevojat unike dhe perspektivat e viktimave të dhunës, respektojnë dinjitetin dhe integritetin e tyre dhe minimizojnë ndërhyrjen në jetën e tyre duke respektuar standardet për mbledhjen e provave (neni 16 (e)).
Vlerësimi i besueshmërisë	Besueshmëria e një ankueseje në një rast të dhunës seksuale kuptohet se është e njëjtë me atë të një ankuesi në çdo procedurë tjetër penale (neni 15 (e)).
Provat e akteve të mëparshme të dhunës	Provat e veprimeve të mëparshme të dhunës, abuzimit, ndjekjes dhe shfrytëzimit nga autori i krimit shqyrtohen gjatë procedurave gjyqësore, në përputhje me parimet e ligjit penal kombëtar (neni 15 (g)).
Përdorimi i alkoolit	Njerëzit të cilët kryejnë akte dhune ndaj grave ndërsa janë vullnetarisht nën ndikimin e alkoolit, drogës ose substancave tjera nuk përjashtohen nga përgjegjësia penale (neni 15 (f)).

3.2 Korniza ligjore e Kosovës*

<p>Rregullorja Nr. 763 të Këshillit Prokurorial të Kosovës* dhe Prokurorit të Shtetit, për rritjen e efikasitetit në trajtimin e rasteve të dhunës në familje.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Këto hetime duhet të trajtohen me përparësi. • Në rastet kur dhuna në familje raportohet pas orarit të punës, prokurorët kujdestarë duhet të caktohen për secilën Prokurori Themelore. • Intervistat e dëshmitarëve kryhen nga prokurorët e specializuar, të cilët ndërmarrin vlerësimet e nevojshme të rrezikut së bashku me policinë dhe ndjekin politikat dhe procedurat përkatëse për rastet e recidivizmit, si dhe shkeljet e urdhrave të mbrojtjes. • Së bashku me Avokatin e Viktimave, prokurorët e specializuar duhet gjithashtu të sigurojnë që viktimat të informohen për të drejtën e tyre për të deklaruar dëmet, në mënyrë që viktimat të kenë të drejtë për kompensim shtetëror në rast se dëmet nuk vendosen në procedurat fillestare penale.
--	--

3.3 Sigurimi i një hetimi gjithëpërfshirës dhe mbledhja e të gjitha provave përkatëse

Prokurorët, më shumë sesa gjyqtarët, kanë rol në sigurimin e hetimeve gjithëpërfshirëse dhe mbledhjen e provave përkatëse. Ata kryejnë një rol aktiv në shqyrtimin e ligjshmërisë dhe drejtësisë së hetimeve dhe mbledhjen e provave, të paktën në vendimin nëse një ndjekje penale duhet të fillojë ose të vazhdojë. Gjyqtarët gjithashtu mund të kenë ndonjë rol për të luajtur gjatë fazës hetimore kur u kërkohet të lëshojnë urdhrat e kërkimit, ose përpilimin e dokumenteve. Sigurimi që të gjitha provat e disponueshme janë mbledhur mund të nënkuptojë që prokurorët dhe gjyqtarët mund të zvogëlojnë mbështetjen e tyre në dëshminë e viktimës, të zvogëlojnë rrezikun e saj të hakmarrjes nga autori dhe të rrisin gjasat e një ndjekjeje të suksesshme.

Llojet e provave të mundshme				
Deklarimet	Fotografi	Mjekësore/forenzike	Vëzhgimi/ dokumentimi	Prova tjera
Viktima	Lëndimet e viktimës, me pëlqimin e viktimës	Ekzaminimi nga koka deri te gishtërinjtë e këmbës i viktimës për lëndime, prova e forcës	Shprehja e të dyshuarit	Thirrjet telefonike
Fqinji	Lëndimet e të dyshuarit, nëse ka (p.sh. lëndime sulmuese ose lëndime të shkatuara në vetëmbrojtje nga viktima)	Tampona të zonave të mundshme të kontaktit fizik	Kundërvajtja e viktimës	Ndonjë histori e mëparshme që mund të mbështetet si karakter i keq përfshirë edhe në lidhje me partnerët e tjerë
Dëshmitarë okularë	Skena e krimit (sende të prishura ose të shkatërruara, njolla gjaku)	Ekzaminimi i trupit të të dyshuarit	Kundërvajtja e të dyshuarit	Regjistrimi i thirrjes emergjente
Dëshmitarët se si silllet viktima para/pas incidentit (p.sh. i aftë të japë pëlqim)		Provat e skenës së krimit nga ekzaminimi mjekoligjor (gjurmët e gishtërinjve, lëngjet e trupit, gjurmët e këmbëve)	Rroba të grisura	Hartimi i thirrjeve telefonike
Mësimdhënës		Shënimet nga spitali/dhoma e emergjencës	Grim i njollosur	Incizimet e mesazheve me zë
Kolegët në punë		Toksikologjia (nivelet e alkoolit) përfshirë llogaritjen e mëhershme	Çrregullim në shtëpi	Letërkëmbim ose korrespondencë me email; ndryshimi i sjelljes/gjendjes shpirtërore

Shokët në shkollë		Thëniet spontane të viktimës që i bëhen stafit mjekësor	Lëndimet e viktimës (përdorimi i diagramit)	Rrjeti social
				Provat nga CCTV
				Armë
				Dosjet gjyqësore për familjen

Burimi: Skinnider, E. 2014. Doracak mbi ndjekjen penale efektive ndaj dhunës ndaj grave dhe vajzave. UNODC, f. 73.

3.4 Treguesit në vlerësimin e provave

3.4.1 Vlerësimi i besueshmërisë së viktimës

Nuk është e pazakontë që në rastet që përfshijnë dhunë ndaj grave dhe dhunë në familje mund të ketë pak prova fizike për të lidhur të dyshuarin me krimin ose asnjë dëshmitar që mund të vërtetojë dëshminë e viktimës. Shpesh gjasat e dënimit varen kryesisht nga aftësia e viktimës për të artikuluar atë që ka ndodhur dhe për të bindur prokurorin të vazhdojë me ndjekjen penale dhe gjyqtarin për të dënuar.

Jini të vetëdijshëm sesi mitet dhe stereotipet informojnë vlerësimet e besueshmërisë

- Mitet dhe stereotipet vazhdojnë të informojnë vlerësimet e besueshmërisë së viktimës, nga fakti nëse ajo u soll 'në mënyrë racionale' në kohën e dhunës e deri te mënyra se si sillet gjatë gjyqimit penal.
- Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të jenë të vetëdijshëm se si e karakterizojnë sjelljen e ankuesit si "zgjedhje të mira" dhe sesi këto shpesh bazohen në ndërtimin e "viktimës ideale".
- Ata duhet të shohin se si po vlerësojnë ato që u thotë ankuesja nga mënyra në të cilën e japin. Atributet, vendimet dhe shtrëngimet e ankueses kur ajo është në gjykatore mund të mos bien në pikëpamjet e tyre për atë që një dëshmitar "i mirë" ose dëshmitar "i besueshëm" do të thoshte ose jo.

Sfida në trajtimin e deklaratave të paqëndrueshme

- Një nga sfidat kryesore të dëgjua nga shumë prokurorë dhe gjyqtarë është se ata shpesh përballen me shqyrtimin e çështjes së deklaratave jo konsistente të ankueses.
- Dhuna mund të ndikojë në aftësinë e viktimave për të rrëfyer në mënyrë koherente ose plotësisht përvojën e saj ose mpirja emocionale mund të komplikojë reagimin ndaj pyetjeve.
- Viktimat shpesh duhet të japin deklaratat të ndryshme për një numër autoritetesh përpara se të flasin me prokurorët ose para se të paraqiten para gjyqtarit në gjyq.
- Deklaratat mund të merren nga oficerë të pa trajnuar, në vendet ku ajo mund të mos ndihet e sigurt ose e mbështetur, të mos regjistrohen siç duhet qoftë në mënyrë koherente ose gjithëpërfshirëse. Për shembull, nëse viktimat është pyetur nga një oficer policie mashkull, ajo mund të mos ndihet rehat dhe kjo mund të ndikojë në aftësinë e saj për të treguar përvojën e saj.
- Viktimat mund të kishin dhënë deklaratën e saj në një gjuhë, por ishte përkthyer në një gjuhë tjetër, e cila mund të mos transkriptonte saktë atë që ajo tha ose parafranoi historinë e saj gabimisht.
- Mund të ketë vonesë kohore midis ndonjë prej deklaratave të saj, p.sh. nga deklarata e parë dhe gjyqimi penal. Nuk është e pazakontë që viktimat përpiqen të menaxhojnë jetën e tyre duke mos përjetuar sërish traumën.
- Mospërputhjet në një deklaratë nuk duhet të minojnë automatikisht pretendimet e viktimës ose të sugjerojnë që ajo nuk është e besueshme ose e pandershme. Në fakt, mospërputhjet duhet të priten.
- Në vlerësimin e mospërputhjeve, prokurorët dhe gjyqtarët duhet të jenë të kujdesshëm në lidhje me vendosjen e peshës dhe rëndësisë së madhe të kontradiktave midis asaj që thotë një dëshmitar në gjykatë dhe deklaratave të mëparshme. Ata duhet të përshtatin një kulturë të besimit të viktimave, përveç nëse tregohet qartë e kundërta.

Zhvendosni vëmendjen në vlerësimin e fakteve të incidentit të dhunshëm

- Fokusi i tepruar në sjelljen e viktimës kur vlerësohen provat, kur vendoset për të ndjekur penalisht ose jo, ose për të dënuar ose jo, rezulton në zhvendosjen e vëmendjes nga vlerësimi i fakteve rreth vetë incidentit të dhunës dhe sjelljes së të pandehurit.
- Rezultati është të minimizohet sjellja dhe përgjegjësia e të pandehurit ndërsa zhvendoset faji tek viktimat.

3.4.2 Çështjet me provat mjeko-ligjore

Fakti që disa forma të dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje zakonisht lënë prova fizike mund të jetë një përfitim (vërtetimi i viktimës; identifikimi i autorit) dhe një sfidë (jo gjithmonë e disponueshme ose e mbledhur, raportim i vonuar, kompromentuar, mungesë e kapacitetit të ekspertit mjeko-ligjor). Ndonjë vendim për të mos vazhduar nuk bazohet vetëm në faktin se nuk ka raport mjeko-ligjor ose se raporti është pa ndonjë konkluzion. Arsyeja për këtë është se mund të ketë një numër sfidash në lidhje me provat mjeko-ligjore:

- **Tendenca për besueshmëri të tepruar.** Besueshmëria e tepërt e provave mjeko-ligjore bazohet në supozimin se kishte një "të vërtetë" të vetme për t'u zbuluar dhe se provat shkencore janë metoda më legjitime për gjetjen e tyre. Kjo nuk përshtatet mirë nëse forma e dhunës është dhunë psikologjike e cila mund të mos prodhojë prova mjeko-ligjore.
- **Interpretimi i gabuar në mungesë të provave mjeko-ligjore.** Ka arsye të shumta pse nuk ka pasur prova mjeko-ligjore. Kjo përfshin si situatën ku është bërë ekzaminimi mjeko-ligjor (p.sh. raportimi i vonuar; ekzaminimi jo me kohë; viktimat mund të jetë larë ose të ketë shkuar në tualet, duke kompromentuar provat; ekzaminimi i pandjeshëm ose i papërshtatshëm për moshën; shteti nuk ka kapacitetin për të mbledhur dhe/ose të analizojë) dhe kur nuk është bërë ekzaminimi mjeko-ligjor (p.sh. vështirësi në qasje; refuzimi i viktimës për t'iu nënshtruar një ekzaminimi mjeko-ligjor ndërhyrës).
- **Mungesa e sigurisë.** Ekziston një spektër i gjetjeve fizike të prodhuara nga dhuna. Disa zbulime fizike janë mjaft specifike për abuzim, ndërsa gjetjet tjera janë jo specifike dhe mund të ndryshojnë për shkak të kaq shumë faktorëve, të tilla si lloji i objektit ose pjesa e trupit e përdorur, sasia e forcës, përdorimi i lubrifikantëve, koha e kaluar para ekzaminimit, etj. ekspertët mjeko-ligjorë mund të mos jenë të trajnuar për të kryer ekzaminime të bazuara në gjini ndaj grave; mbledhja e provave mund të mos bëhet në mënyrë korrekte ose plotësisht.
- **Interpretimi i provave mjeko-ligjore bazuar në mite dhe stereotipe gjinore.** Vendosja e besimit në provat mjeko-ligjore bazohet në supozimin se gratë do të luftojnë kur përballen me ndonjë formë të dhunës dhe si rezultat do të ketë prova të forcës fizike ose një përleshjeje. Provat mjeko-ligjore që tregojnë se viktimat ishin më parë seksualisht aktive mund të minojnë besueshmërinë e saj dhe të përdoren për të argumentuar se dhuna nuk ka ndodhur.

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të jenë të vetëdijshëm se raportet mjeko-ligjore nuk duhet të konkludojnë nëse ka ndodhur përdhunim, por përkundrazi përshkruajnë ekzaminimin. Mos harroni, përdhunimi nuk është një gjendje mjekësore, është përkufizim ligjor. Ata duhet të dinë se si të interpretojnë raportin mjeko-ligjor. Disa shqyrtime:

- ✓ Jini të ndjeshëm ndaj shumë arsyeve pse viktimat mund të mos i nënshtrohen ekzaminimit mjeko-ligjor.
- ✓ Mungesa e lëndimeve fizike nuk do të thotë se nuk ka ndodhur fare dhunë.
- ✓ Të mos shohësh provat mjeko-ligjore si të domosdoshme për bindje.

3.5 Shqyrtime specifike për prokurorët kur vlerësohen provat

3.5.1 Ushtrimi i vendimeve prokuroriale

- **Përcaktimi i mjaftueshmërisë së provave për një lëndë.** Prokurorët duhet të bazojnë gjykimin e tyre në forcën e provave dhe të mos ndikohen nga faktorë të tjerë të jashtëm dhe të parëndësishëm. Mos përfshini në vlerësimin tuaj karakteristika të parëndësishme të ankuesit dhe të dyshuarit.

- **Gjasat e dënimit.** Vlerësimet e prokurorëve për dënueshmërinë bazohen kryesisht në faktorë ligjorë: pesha e veprës; fuqia e provave në çështje; dhe fajësia e të dyshuarit.
- **Faktorët e interesit publik.** Sapo të vlerësohet faza e provave, atëherë prokurori thirret për të parë nëse kërkohet ndjekja penale për interesin publik. Duke pasur parasysh prevalencën e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje dhe efektet e dëmshme që ka ajo mbi individin, familjen dhe komunitetin, qasja mbizotëruese duhet të jetë gjithmonë gjetja e një interesi publik për ndjekjen penale të rasteve të tilla.

Ndërsa është e rëndësishme që viktima të përfshihet në vendimin për ndjekjen apo jo të ndjekjes penale, ekziston nevoja për të ekuilibruar agjencinë e viktimës me heqjen e nevojës për viktimat për të filluar ndjekjen penale dhe për të parandaluar abuzuesin nga përdorimi i dhunës ose kërcënimeve për të ushtruar presion ndaj viktimës për të ndaluar ndjekjen. Prokurorët gjithmonë duhet të informojnë viktimën për vendimin e tyre nëse do të ndjekin penalisht apo jo.

3.5.2 Zgjedhja e akuzave të përshtatshme

Prokurorët duhet të marrin parasysh sa vijon kur përcaktojnë akuzën e duhur:

- Akuzat duhet të pasqyrojnë seriozitetin e asaj që ka ndodhur, çdo element të paramendimit ose këmbënguljes në sjelljen e të dyshuarit, qëllimin e provueshëm të të dyshuarit dhe ashpërsinë e lëndimit (fizik dhe psikologjik) të pësuar nga viktima.
- Mos harroni se akuzat të ndryshme mund t'i japin gjykatës fuqinë për të vendosur paraburgim si dhe për të shqiptuar një dënim të përshtatshëm.
- Merrni parasysh të gjitha akuzat që mund të rezultojnë nga një model i përdorimit të frikësimit, detyrimit dhe dhunës (autori i veprës mund të ketë kryer më shumë se një vepër penale). Duhet pasur parasysh se cilat krime të tjera mund të akuzohen së bashku me veprën kryesore.
- Merrni parasysh shtimin e akuzës për shkelje të një urdhri gjykatë në situata kur ka urdhër mbrojtje ose urdhër ndalimi në fuqi në kohën e veprës.
- Kërkoni informacione tjera mbi historikun e të dyshuarit dhe i përdorni ato në vendimet e akuzës. Shkeljet e mëparshme kundër të njëjtës viktimë, nëse janë të mundshme dhe brenda parashkrimit, mund të akuzohen si akuzat të veçanta.
- Akuzoni në rast si sulm i rëndë nga një person i besuar në rastet e dhunës së partnerit intim ose sulmit seksual jo të huaj.
- Vlerësoni nëse akuzat ndjekëse janë në dispozicion nëse ekziston një histori e modelit të përdorimit të frikësimit.
- Merrni parasysh nëse duhet të përfshihen akuzat të tjera që burojnë nga veprimi i një të pandehuri pas mbërritjes së policisë në vendngjarje, siç janë pengimi i drejtësisë, sjellja e çrregullt ose sulmi i një oficeri policie.
- Merrni parasysh nëse sjellja e të pandehurit pas ngritjes së akuzave fillestare rezulton në akuzat të reja, siç janë ndërhyrjet e dëshmitarëve ose frikësimi i dëshmitarëve.

3.5.3 Procedimi me ndjekjen penale *ex officio*

Prokurorët duhet të marrin në konsideratë faktorët e mëposhtëm për të vendosur të vazhdojnë me ndjekje sipas detyrës zyrtare pas tërheqjes së ankesave nga viktima:

- pesha e veprës penale;
- nëse lëndimet e viktimës janë fizike ose psikologjike;
- nëse i pandehuri ka përdorur armë;
- nëse i pandehuri ka bërë ndonjë kërcënim pas sulmit;
- nëse i pandehuri ka planifikuar sulmin;
- efekti (përfshirë edhe psikologjik) tek çdo fëmijë që jeton në shtëpi;
- shanset që i pandehuri të kryejë vepër përsëri;
- kërcënimet e vazhdueshme për shëndetin dhe sigurinë e viktimës ose të cilitdo tjetër që ishte, ose mund të përfshihej;

- gjendja aktuale e marrëdhënies së viktimës me të pandehurin dhe efekti në atë marrëdhënie të vazhdimit të ndjekjes penale kundër dëshirave të viktimës;
- historia e marrëdhënies, veçanërisht nëse ka pasur ndonjë dhunë tjetër në të kaluarën; dhe
- historia kriminale e të pandehurit, veçanërisht çdo dhunë e mëparshme.

3.6 Shqyrtime specifike për gjyqtarët kur vlerësohen provat

Përfshirja e një perspektive gjinore në vendimmarrjen gjyqësore kërkon vlerësimin e gjyqtarit për faktet në përputhje me një kuptim të kujdesshëm të ligjit, të lirë nga çdo paragjykim gjinor dhe ndikime nga stereotipet gjinore. Kjo jo vetëm që vlen për vetë vendimin, por edhe për procesin me të cilin merret vendimi, duke përfshirë edhe vlerësimin e provave.

3.6.1 Përcaktimi i fakteve dhe interpretimi i provave

Gjyqtarët duhet të shqyrtojnë kontekstin në të cilin kanë ndodhur faktet. Ata duhet të:

- Marrin parasysh dinamikën e formës së dhunës: dhuna e partnerit intim; dhuna seksuale; duke ndjekur; dhuna e lidhur me nderin.
- Identifikoni situatat e pushtetit midis palëve dhe pyesni nëse ka çekuilibër të pushtetit.
- Shmangni zhvendosjen nga përqendrimi në veprimet dhe gjendjen shpirtërore të të akuzuarit në marrjen në pyetje të gjendjes shpirtërore të viktimës dhe asaj që ajo bëri dhe nuk bëri gjatë incidentit.
- Gjatë vlerësimit të besueshmërisë së viktimës, kuptoni dhunën me bazë gjinore ndaj grave në rastin e viktimës, efektet e traumës dhe dinamikën e fuqisë që karakterizon dhunën e tillë.
- Nëse është e mundur, gjyqtarët duhet të vlerësojnë boshllëqet në provat e nevojshme për një vlerësim gjithëpërfshirës të fakteve dhe nëse kanë fuqi, të urdhërojnë prokurorin që të prodhojë prova të tjera.

3.6.2 Zbatimi dhe interpretimi i ligjit

Pjesë e vlerësimit të provave është se ato bëhen së bashku me zbatimin dhe interpretimin e ligjit. Gjyqtarët duhet të pyesin nëse dispozitat ligjore pasqyrojnë ndonjë mit apo stereotip rreth dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. Gjyqtarët duhet të jenë të vetëdijshëm se ata nuk duhet të zbatojnë dispozitat ekzistuese ligjore që diskriminojnë gratë ose dispozitat që lejojnë, tolerojnë ose miratojnë format e dhunës me bazë gjinore ndaj grave.

Mbani mend:

- Në lidhje me veprat e dhunës seksuale, shumë mite përdhunimi të pranuar zakonisht çojnë në interpretime të ngushta të asaj që llogaritet si vepra seksuale dhe elemente të krimit, pavarësisht se si është përkufizuar krimi. Kur vepra e dhunës seksuale bazohet në mungesë pëlqimi, kjo siguron potencialin për një analizë kontekstuale të marrëdhënieve të pushtetit brenda të cilave zhvillohen ndërveprimet seksuale. Gjyqtarët duhet të vlerësojnë për marrëveshje më shumë sesa të mbështeten në pëlqimin. Keni kujdes se si mitet, të tilla si miti se gratë që kanë përvojë të mëparshme seksuale kanë më shumë të ngjarë të kenë pëlqimin, ndikojnë në vlerësimin e gjyqtarëve për provat dhe zbatimin e ligjit.
- Lidhur me dhunën e partnerit intim, kur nuk ka ndonjë vepër penale specifike për dhunën në familje, zbatohen dispozitat e përgjithshme të kodit penal si sulmi fizik, kërcënimet ose veprat seksuale. Sfidat për gjyqtarët është që këto vepra në përgjithësi përqendrohen në incidentin më të fundit në vend se të përfshijnë modelin tipik të detyrimit dhe kontrollit.

Kur interpretojnë dhe zbatojnë ligjin, ata duhet të drejtohen nga:

- Një interpretim që promovon, në vend se të dëmtojë, vlerat e barazisë gjinore, autonomisë dhe sigurisë së personit.
- Largoni mitet dhe stereotipat mbi gratë dhe dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje.
- Të udhëhiqeni nga e drejta ndërkombëtare dhe ligjet e brendshme që përfshijnë detyrime ndërkombëtare.

3.6.3 Përfshirja e perspektivës gjinore në arsyetimin gjyqësor dhe përpilimin e aktgjykimit

Gjyqtarët duhet të zbatojnë një interpretim të ligjit që promovon barazinë thelbësore dhe një që nuk bazohet në mite ose stereotipet gjinore. Gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë:

- Të kuptuarit se megjithëse ‘përtej dyshimit të arsyeshëm’ është një standard i lartë i provës, kjo kërkon vetëm mungesë dyshimi ‘të arsyeshëm’ dhe nuk do të thotë aspak mungesë të ndonjë dyshimi, dhe prezumimi i pafajësisë nuk do të thotë se dyshimi për të pandehurin duhet të injorohet.
- Identifikimi dhe shmangia e arsyetimit gjyqësor i cili bazohet në stereotipe.
- Përqendrimi në faktet e provuara e jo në konkluzionet përmes një përgjithësimi.
- Para se të nxirren konkluzione, “pyetja duhet të jetë nëse përgjithësimi themelor është lajthitës, diskriminues dhe a duhet të eliminohet nga procesi i përcaktimit të fakteve.
- Krijimi i vendimeve gjyqësore të ndjeshme ndaj gjinisë, të cilat janë të hartuara në drejtim të barazisë së grave, interesave të sigurisë dhe afirmimit të autonomisë dhe dinjitetit të grave.
- Shmangni gjuhën që përdor ose mbështetet në stereotipet kur hartoni gjykimin dhe përdorni gjuhë gjithëpërfshirëse.

4. Luftimi i përdorimit diskriminues të rregullave të provave

Prokurorët dhe gjyqtarët luajnë rol thelbësor në sigurimin e interpretimit dhe zbatimit jodiskriminues të rregullave të provave.

4.1 Standardet ndërkombëtare

	Konventa e Stambollit	Strategjitë e azhuruara të OKB-së
Rregullat e provave nuk janë diskriminuese dhe lejojnë që të gjitha provat përkatëse të paraqiten para gjykatës	... të sigurojë që, në procedurat penale të filluara pas kryerjes së ndonjë prej akteve të dhunës të mbuluara nga fushëveprimi i kësaj Konvente, kultura, zakoni, feja, tradita ose i ashtuquajturit “nderë” nuk do të konsiderohet si justifikim për veprime të tilla. Kjo përfshin, në veçanti, pretendimet se viktima ka shkelur normat ose zakonet kulturore, fetare, shoqërore ose tradicionale të sjelljes së përshtatshme (neni 42.1)	Rregullat e provave nuk janë diskriminuese; të gjitha provat përkatëse mund të sillen para gjykatës; rregullat dhe parimet e mbrojtjes nuk diskriminojnë gratë; dhe ‘nderi’ ose ‘provokimi’ nuk mund të referohen nga autorët e dhunës ndaj grave për t’i shpëtuar përgjegjësisë penale (neni 15 (d)).
Historia seksuale e ankueses	... të sigurojë që, në çdo procedurë civile ose penale, provat në lidhje me historinë seksuale dhe sjelljen e viktimës do të lejohen vetëm kur ato janë të rëndësishme dhe të nevojshme (neni 54).	Futja e historisë seksuale të ankueses në të dy procedurat civile dhe penale është e ndaluar kur nuk ka lidhje me lëndën (neni 15 (e)).
Asnjë përfundim i pafavorshëm		Asnjë përfundim i pafavorshëm nuk merret vetëm nga një vonesë e çfarëdo kohëzgjatjeje midis kryerjes së pretenduar të një vepre seksuale dhe raportimit të saj (neni 15 (e)).

4.2 Korniza ligjore e Kosovës*

Kodi i Procedurës Penale, neni 62	Viktima ka të drejta specifike të garantuara gjatë procedurave penale. <ul style="list-style-type: none">të trajtohet me respekt nga policia, prokurorët, gjyqtarët ose organi tjetër që zbaton procedurën penale;të kontaktohet në mënyrë të arsyeshme dhe të informohet se ata janë palë e dëmtuar;ka cilësinë e palës në procedurë penale;ka të drejtë në kompensimin e arsyeshëm të urdhëruar nga gjykata prej të pandehurit ose të pandehurve që kanë pranuar ose janë shpallur fajtor për dëmin material, fizik dhe emocional të shkaktuar nga kryerja e veprës penale për të cilën i pandehuri ose të pandehurit janë shpallur fajtorë.
Kodi i Procedurës Penale, neni 63	Viktima mund të përfaqësohet nga mbrojtësi i viktimave.
Kodi i Procedurës Penale, neni 119	Gjatë hetimit, viktima mund të kërkojë nga prokurori i shtetit që të merr ose të ruajë provat të cilat mund të tregonin apo ka arsye të pritët që provat e tilla do të tregonin dëmin e shkaktuar me vepër penale, dhembjen apo vuajtjen e pësuar nga viktima, apo shpenzimet tjera të ndërlidhura me vepër penale. Nëse është e mundur, prokurori i shtetit ligjërisht merr të gjitha provat materiale para marrjes së deklaratave përkatës në procedurë paraprake.
Kodi i Procedurës Penale, neni 122	Viktima, përfaqësuesi i viktimës apo mbrojtësi i viktimave mund të kërkojnë nga prokurori i shtetit që të merr apo të ruajë provat të cilat mund të tregojnë apo ka arsye të pritët që provat e tilla do të tregonin dëmin e shkaktuar me vepër penale, dhembjen apo vuajtjen e pësuar nga viktima, apo shpenzimet tjera të ndërlidhura me vepër penale.
Kodi i Procedurës Penale, neni 138	Pagesa për ekspertizë kur viktima ose mbrojtësi i viktimave mund të kërkojë nga prokurori i shtetit që të merr deklaratë nga eksperti.

4.3 Interpretimi dhe zbatimi jo-diskriminues i rregullave të provave

Prokurorët dhe gjyqtarët, që të dy kanë një rol në sigurimin që të gjitha provat relevante të sillen para gjykatës, si dhe synojnë ose nuk lejojnë provat jo relevante që sillen para gjykatës.

4.3.1 Shqyrtime lidhur me relevancën

Që provat të jenë të pranueshme, ato duhet të jenë relevante (d.m.th. kur ka ndonjë tendencë për të bërë faktin që ato ofrohen për të provuar ose hedhur poshtë ose më shumë ose më pak të mundshme), materiale (d.m.th. nëse ofrohet për të provuar një fakt që është në fjalë në lëndë) dhe kompetente (d.m.th. nëse plotëson kërkesat e besueshmërisë). Për shkak se një taktikë e zakonshme e mbrojtjes është të përqendrohen në detaje të parëndësishme dhe periferike, duke u mbështetur në mite dhe stereotipe gjinore për të sulmuar besueshmërinë e viktimës, prokurorët dhe gjyqtarët duhet të:

- Njohin mitet e zakonshme dhe stereotipet gjinore në vijën e pyetjeve të mbrojtjes që përpiqen të hedhin dyshime mbi besueshmërinë e viktimës thjesht duke u përqendruar në sjelljen që shihet si “e dyshimtë moralisht”, të tilla si ecja në natë të vonë; veshja provokuese, pirja e alkoolit.
- Kuptoni efektin deformues të provave të bazuara në mite dhe stereotipet gjinore. Kontrolloni efektet paragjyquese të rregullave të provave dhe mënyrat në të cilat kjo lloj dëshmie përforcon pabarazitë gjinore. Për shembull, provat prezantohen për të provuar se ankuesja është seksualisht e çoroditur për të sugjeruar që ajo ka më shumë të ngjarë të bëjë një pretendim të rremë dhe në përgjithësi është më pak e besueshme ose prova se ajo është e veshur në një mënyrë të caktuar për të sugjeruar që ajo ka më shumë gjasa të pajtohet te akti seksual.
- Kërkoni lidhjen e kësaj linje pyetjesh gjatë gjykimit dhe ndaloni pyetjen paragjyquese të mbrojtjes. Pyesni nëse vlera provuese e provës është tejkaluar në mënyrë thelbësore nga rreziku i paragjykimit të padrejtë, ngatërrimi i çështjes, mashtrimi i treguesit të faktit ose humbja e kohës?

- Nëse linja e pyetjeve është lejuar, atëherë vlerësoni nëse provat janë relevante dhe thërrisni shprehimisht për mos përdorimin e miteve dhe stereotipave gjinorë.

4.3.2 Shqyrtime në lidhje me pranueshmërinë e provave të historisë seksuale

Një strategji tjetër e zakonshme për mbrojtësin është futja e provave në lidhje me historinë seksuale të viktimës. Përdorimi i drejtpërdrejtë dhe i tërthortë i avokatit mbrojtës të provave të historisë seksuale mbetet mjet i fuqishëm për të minuar besueshmërinë e dëshmitarit kyç të prokurorisë dhe shpesh të vetmit, ankuesit. Lejimi i provave të tilla të bazuara në mitin se gratë që nuk janë të virgjëra janë më pak të denja për t'u besuar (se ato janë më pak të besueshme) dhe gratë që nuk janë të virgjëra kanë më shumë të ngjarë të pranojnë sesa gratë e dëlira (se ato kanë dhënë pëlqimin për seksin).

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë:

- Ndërhyrjen për të parandaluar futjen e provave të papranueshme mbi sjelljen dhe pëlqimin e mëparshëm seksual të viktimës.
- Kërkimin e mbajtjes së seancave dëgjimore të mbyllura në rast se ka pyetje në lidhje me pranueshmërinë e provave të historisë seksuale.
- Shmangni përdorimin e miteve dhe stereotipave gjinorë në argumentimin ose përcaktimin e pranueshmërisë.
- Jepni arsytetime të hollësishme ligjore se pse provat e historisë seksuale nuk janë relevante, duke e lidhur këtë çështje me pabarazinë gjinore ose efektet paragjyquese të provave të historisë seksuale.

4.3.3 Shqyrtime në lidhje me kërkesat ose praktikrat e shpejta të ankesave

Kërkesat e shpejta të ankesave janë rregulla ose praktika procedurale ose dëshmuese që i referohen afatit ndërmjet incidentit të dhunës dhe kur bëhet raporti. Ndonjëherë dispozitat e parashkrimit kërkojnë që viktima të raportojë krimin brenda një numri të caktuar ditësh, javë ose muaj ose përndryshe ndjekja penale do të ndalohej me ligj. Dispozita të tjera mund të përfshijnë një rregull ku mund të bëhet një përfundim i pafavorshëm si rezultat i vonës nga ana e viktimës në bërjen e një raporti. Edhe kur nuk ka një rregull të qartë, avokatët mbrojtës dhe madje edhe gjyqtarët vazhdojnë t'i referohen vonës së raportimit dhe mënyrës se si ky është një faktor për të marrë në konsideratë besueshmërinë e një ankuesi. Nuk ka dëshmi se raportet e vonuara janë disi më pak të vërteta.

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë:

- Ndërhyrjen për të parandaluar marrjen në pyetje të tërthortë për besueshmërinë e viktimës bazuar në futjen e raportimit të vonuar.
- Shmangien e përdorimit të miteve dhe stereotipave gjinorë në vlerësimin e mungesës së provave fizike për shkak se raportimi i vonuar është fatal për rastin.
- Shmangien e përdorimit të gjuhës në gjykime që nënkuptojnë se viktima fajësohet për raportimin e vonuar.
- Ofrimin e arsytimit ligjor të hollësishëm se pse nuk duhet të nxirret ndonjë përfundim i kundërt vetëm për shkak të vonës në raportim.

4.3.4 Shqyrtime në lidhje me kërkesat ose praktikrat e vërtetimit

Kërkesat e vërtetimit janë dispozita ose praktika që ndalojnë dënimet vetëm në bazë të dëshmisë së një viktime dhe kërkojnë prova vërtetuese të tilla si prova fizike, mjekësore ose forenzike ose dëshmi të dëshmitarëve shtesë që mbështesin dëshminë e viktimës. Kjo është e lidhur me rregullin paralajmërues i cili kërkon që gjykatat të trajtojnë provat e një viktime të dhunës seksuale me kujdes të veçantë dhe të kenë kujdes të veçantë nëse bazojnë një dënim vetëm në bazë të provave të tilla. Në rastet e gjykuara nga juritë, gjykata jep një udhëzim paralajmërues për jurinë. Tradicionalisht kërkesat e vërtetimit dhe rregullat paralajmëruese kur ato ekzistojnë vetëm në lidhje me veprat e dhunës seksuale. Edhe ku një vend ka hequr rregullin në lidhje me kërkesat e vërtetimit, siç kërkohet nga e drejta ndërkombëtare, një praktikë e zakonshme nga mbrojtja është

të vendosë çështjen se si të zbatohet dyshimi i arsyeshem në çështjet 'ai tha/ajo tha' duke peshuar në favor të të pandehurit, pa marrë parasysh vlerësimin e besueshmërisë së incidentit bazuar në dëshminë e viktimës. Gjykatat nuk duhet të ngurrojnë të dënojnë vetëm në bazë të dëshmisë së viktimës.

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë:

- Ndërhyrjen për të parandaluar marrjen në pyetje të tërthortë për besueshmërinë e viktimës bazuar në mungesën e provave vërtetuese.
- Shmangien e përdorimit të miteve dhe stereotipave gjinorë në vlerësimin e mungesës së provave fizike.
- Vlerësimin që nuk ka nevojë për dëshmi vërtetuese kur përcaktohen objektivistisht çështjet e besueshmërisë. Provat mjekësore nuk kërkohen si vërtetim.
- Të mos hidhen poshtë dëshmitë e viktimës si e pabesueshme nëse nuk tregohet qartë e kundërta.
- Të kuptohet se nuk ka nevojë për një ekzaminim mjekësor.
- Të ndalohet së analizuari nëse viktima mund të ishte kundërpërgjigjur në argumente apo gjykime.

4.3.5 Shqyrtime në lidhje me dëshminë e prirjes së të pandehurit

Provat e prirjes, ndonjëherë të referuara si prova të karakterit të keq të të pandehurit, zakonisht pranohen vetëm nëse përcaktohet se janë të rëndësishme. Mund të përjashtohet nëse vlera e saj provuese tejkalohet nga rreziku i saj paragjykes.

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë:

- Dorëzimin ose pranimin e provave të prirjes kur ato kanë vlerë mjaft të lartë provuese për të tejkaluar rrezikun e saj paragjykes.
- Balancimin ndërmjet rrezikut që gjetësi i fakteve, duke dëgjuar se i pandehuri ka kryer sjellje të tjera të pahijshme, do të ndikohet padrejtësisht nga provat e prirjes, do të ketë shumë peshë dhe do të jetë shumë i gatshëm për të dënuar kundrejt relevancës dhe provave provuese që nëse nuk përfshihen mund të rrezikojë që kryerësi të lirohet.

4.3.6 Shqyrtime në lidhje me përdorimin e dëshmitarëve ekspertë

Provat e ekspertëve mund të ndihmojnë prokurorët dhe gjyqtarët në sigurimin e kontekstit për një kuptim më të mirë të dinamikës së dhunës me bazë gjinore, pse viktimat u sollën në mënyra të caktuara, dhe mitet dhe stereotipet gjinorë rreth këtyre rasteve. Rregulli i përgjithshëm në lidhje me ekspertët dëshmitarë është se ata mund të thirren vetëm për të dhënë dëshmi për çështje që janë jashtë ekspertizës së gjykatës. Ata nuk mund të përdoren për të mbështetur një rast që është tashmë i dobët. Çdo çështje duhet të merret për meritat e veta dhe duhet të thirret një ekspert vetëm aty ku ata mund të ndihmojnë ligjërisht gjykatën.

Prokurorët dhe gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë nëse përdorimi i një dëshmitari ekspert:

- Do të informojë gjykatën për karakteristikat e njohura zakonisht të viktimave të abuzimit në mënyrë që ato të mund të krahasojnë sjelljen e viktimës me atë profil.
- Do të zvogëlojë gjasat që gjykata të zhvillojë ndjenja negative ndaj viktimës bazuar në mite dhe stereotipet gjinore.
- Do t'i mundësojë gjykatës të shqyrtojë faktet pa ndërhyrje në paragjykime ose emocione.
- Sfidon besueshmërinë e rrëfimit të viktimës në gjyq, për të mos forcuar cilësitë personale të viktimës për të treguar të vërtetën ose gënjeshtren.
- Shpjegon pse viktimat tërhiqen dhe i japin gjykatës arsye për të vlerësuar tërheqjet brenda gjykatës.
- Ndhmon gjykatën në vlerësimin e besueshmërisë, duke mos e rritur atë.

4.4 Shqyrtime të veçanta për prokurorët

4.4.1 Zhvillimi i një strategjie të ndjekjes penale dhe përgatitja për gjykim

Ndjekja penale e lëndëve që përfshijnë dhunë ndaj grave dhe dhunë në familje kërkon qasje të veçanta në secilën fazë të procesit të drejtësisë penale - nga zhvillimi i një strategjie të monitorimit pas dënimit. Këto raste gjithashtu kërkojnë që prokurorët të marrin një qasje proaktive për të siguruar hetime gjithëpërfshirëse dhe mbledhjen e provave, si dhe përgatitjen e një strategjie për paraqitjen e provave në gjyq. Një nga sfidat kryesore për ndërtimin e një rasti të fortë për gjykim në këto çështje është fakti që në një numër të madh të rasteve, viktimat përfundon duke mos mbështetur ndjekjen penale. Siç u diskutua më parë, kjo është për shkak të një numri arsyesh shumë të mira.

Një aspekt i rëndësishëm i përgatitjes së lëndës është parashikimi dhe planifikimi për prezantimin e mundshëm të provave paragjyquese, të turpshme ose të dëmshme nga mbrojtja. Vëmendje e veçantë duhet t'u kushtohet provave që mund të dëmtojnë dëshmitarin, por që nuk janë të rëndësishme ose nuk kanë ndonjë vlerë provuese në rast (për shembull, prova të sjelljes seksuale të kaluar, reputacion, abuzim të substancave, etj.). Shumë shpesh, pyetjet ndërhyrëse përdoren në rastet e dhunës ndaj grave për të paraqitur prova të bazuara në stereotipet dhe supozimet në lidhje me sjelljen e grave, veshjen dhe jetën private. Prokurorët duhet të jenë të gatshëm të kundërshtojnë dhe të mbrojnë viktimat/dëshmitarët nga provat e karakterit negativ që mund të jenë paragjyquese dhe jo relevante me incidentin(et) që ndiqen penalisht.

Prokurorët duhet të marrin parasysh sa vijon kur zhvillojnë një strategji për gjykim:

- Këto raste duhet të vazhdojnë me kohë. Vonesat dhe procedurat e mbrojtura penale kanë ndikim negativ tek viktimat, mund të rrisin rrezikun e hakmarrjes, të kontribuojnë në vuajtje mendore afatgjata, si dhe ta bëjnë atë të ndihet e shkëputur nga lënda penale. Kjo mund të kontribuojë në ngurrimin e viktimës për të vazhduar me lëndën penale.
- Ndërsa vendimi për ndjekjen penale sipas detyrës zyrtare është një opsion, prokurorët duhet të jenë mbështetës për viktimat që kanë frikë ose mosbesim në sistemin e drejtësisë penale. Ata duhet të gjejnë kohë për të shpjeguar procesin e drejtësisë penale, përfshirë rregullat e provave në mënyrë që t'i inkurajojnë ata të vazhdojnë pjesëmarrjen e tyre.
- Prokurorët duhet të kenë një plan se si ata do të kundërshtojnë përdorimin e mundshëm të taktikave mbrojtëse diskriminuese, duke përdorur hulumtimet dhe njohuritë në lidhje me dinamikën e dhunës me bazë gjinore ndaj grave dhe mitet e zakonshme dhe stereotipet gjinore.
- Prokurorët duhet të jenë kreativë në lidhje me burimet e tjera të provave, veçanërisht nëse shqetësohen se viktimat mund të tërhiqet. Për shembull, prova nga dëshmitarë të tjerë bashkëpunues, prova të pavarura mjekësore, prova fotografike dhe prova të policëve që marrin pjesë në skenë.

4.5 Shqyrtime të veçanta për gjyqtarët

4.5.1 Menaxhimi efikas i rasteve gjyqësore

Gjyqtarët duhet të monitorojnë procedurat dhe të ndërhyjnë nëse vëmendja zhvendoset drejt vënies në dyshim të karakterit dhe besueshmërisë së viktimës më shumë sesa të vërtetojnë fajësinë ose pafajësinë e të akuzuarit. Në të vërtetë, një lëndë e bazuar në prova përtej deklaratave të viktimës është më pak e ndjeshme ndaj sfidave në lidhje me besueshmërinë e saj.

Gjyqtarët duhet të marrin në konsideratë:

- Jini të vetëdijshëm se si gjyqtar, mënyra në të cilën ju shprehni pikëpamjet tuaja në gjyq mund të formojë pritjet për drejtësi nga viktimat, autorët e veprës, personeli i gjykatës dhe aktorë të tjerë të përfshirë në hetime dhe procedura ligjore.
- Sigurohuni që vendimet dhe deklaratat nga stoli dhe sjellja në sallën e gjyqit tregojnë se gjykata e merr seriozisht dhunën ndaj grave dhe dhunën në familje.

- Trajtoni viktimat me mirësjellje, dhembshuri, dinjitet dhe ndjeshmëri, edhe nëse nuk janë të pranishme.
- Merrni parasysh viktimën dhe sigurinë e familjes së saj dhe nevojat e saj për mbështetje në të gjitha nivelet, në çdo kohë.
- Zhvilloni protokolle të qarta dhe të shkruara që detajojnë procedurën për të trajtuar një rast.
- Zbutni efektet e dëmshme të sistemit mjekoligjor, duke kufizuar numrin e herëve që viktima duhet të përsërisë rrëfimin e saj.
- Pranimi i dëshmisë së viktimës si provë e mjaftueshme.

5. Dënimi dhe mjetet juridike

5.1 Standardet ndërkombëtare

	Konventa e Stambollit	Strategjitë e azhuruara të OKB-së
Sanksionet	<p>Neni 45 (1) ... të sigurojë që shkeljet e vendosura në përputhje me këtë Konventë të dënohen me sanksione efektive, proporcionale dhe dekurajuese, duke marrë parasysh seriozitetin e tyre. Këto sanksione do të përfshijnë, kur është e përshtatshme, dënime që përfshijnë dhënien e lirisë, të cilat mund të sjellin ekstradimin.</p> <p>Neni 45(2) Palët mund të miratojnë masa të tjera në lidhje me kryesit, të tilla si:</p> <p>Monitorimi ose mbikëqyrja e personave të dënuar;</p> <p>Tërheqja e të drejtave prindërore, nëse interesat më të mirë të fëmijës, të cilat mund të përfshijnë sigurinë e viktimës, nuk mund të garantohen në ndonjë mënyrë tjetër.</p>	<p>Neni 17 (a) siguron politikat e dënimit:</p> <p>i mbajnë autorët përgjegjës për veprat penale për veprimet e tyre në lidhje me dhunën ndaj grave;</p> <p>denoncojnë dhe parandalojnë një dhunë të tillë;</p> <p>ndalin sjelljen e dhunshme;</p> <p>promovojnë sigurinë e viktimave dhe të komunitetit, duke përfshirë ndarjen e kryesit nga viktima, si dhe nga shoqëria kur është e nevojshme;</p> <p>të marrë parasysh ndikimin mbi viktimat dhe anëtarët e familjes së tyre të dënimeve të shqiptuara për autorët e krimeve;</p> <p>të sigurojë sanksione që sigurojnë që autorët të dënohen në mënyrë proporcionale me ashpërsinë e veprës;</p> <p>të sigurojë dëmshpërblime për dëmet e shkaktuara si rezultat i dhunës; dhe</p> <p>promovojnë rehabilitimin e autorit të krimit, përfshirë ndjenjën e përgjegjësisë tek shkelësit e ligjit dhe kur është e përshtatshme, riintegrimin e autorit të krimit në komunitet.</p>

Rrethanat rënduese	<p>Neni 46 ... të sigurojë që rrethanat e mëposhtme, për aq sa nuk janë tashmë pjesë e elementeve përbërëse të veprës, mund, në përputhje me dispozitat përkatëse të ligjit të brendshëm, të merren parasysh si rrethana rënduese në përcaktimin e dënimit:</p> <p>vepra është kryer kundër një ish-bashkëshorti ose partneri aktual ose partneri siç njihet nga ligji i brendshëm, nga një anëtar i familjes, një person që bashkëjeton me viktimën ose një person që ka abuzuar atë ose autoritetin e tij;</p> <p>vepra penale, ose shkeljet e lidhura me to, janë kryer në mënyrë të përsëritur;</p> <p>vepra është kryer kundër një personi të që është i ndjeshëm nga rrethana të veçanta;</p> <p>vepra është kryer kundër ose në prani të një fëmije;</p> <p>vepra është kryer nga dy ose më shumë persona që veprojnë së bashku;</p> <p>vepra ishte paraprirë ose shoqëruar nga nivele ekstreme të dhunës;</p> <p>vepra është kryer me përdorimin ose kërcënimin e një arme; vepra rezultoi në dëm të rëndë fizik ose psikologjik për viktimën;</p> <p>kryesi ishte dënuar më parë për vepra të natyrës së ngjashme.</p>	Neni 17 (b) Për të siguruar që ligjet e tyre kombëtare marrin parasysh rrethanat specifike si rrethanat rënduese për qëllimet e dënimit, përfshijnë për shembull, veprime të përsëritura të dhunshme, abuzim të një pozicioni besimi ose autoriteti, kryerje të dhunës ndaj një bashkëshorti ose një personi në një marrëdhënie të ngushtë me autorin e veprës, kryerja e dhunës ndaj një personi nën 18 vjeç.
Njoftimi	Neni 56.b sigurimi se viktimat informohen, të paktën në rastet kur viktimat dhe familja mund të jenë në rrezik, kur autori arratiset ose lirohet përkohësisht ose përfundimisht.	Neni 17(c): të sigurojë të drejtën e një viktime të dhunës për t'u njoftuar për lirimin e shkelësit nga paraburgimi ose burgimi.
Të merret parasysh viktimizimi		Neni 17 (d): Të merret parasysh, në procesin e dënimit, ashpërsia e dëmit fizik dhe psikologjik dhe ndikimi i viktimizimit, përfshirë përmes deklaratave të ndikimit tek viktimat.
Përfshirja e plotë e dënimit		Neni 17 (e): vendosni në dispozicion të gjykatave, përmes legjisllacionit, një gamë të plotë të dispozitave të dënimit për të mbrojtur viktimën, personat e tjerë të prekur dhe shoqërinë nga dhuna e mëtejshme, dhe për të rehabilituar autorin e veprës, sipas rastit.
Programet për trajtimin e autorit	<p>Neni 16... të ngriten ose mbështeten programe që synojnë të mësojnë kryerësit e dhunës në familje të përshtatin sjellje jo të dhunshme në marrëdhëniet ndërpersonale me qëllim parandalimin e dhunës së mëtejshme dhe ndryshimin e modeleve të sjelljes së dhunshme.</p> <p>Neni 16.2 të ngriten ose mbështeten programe trajtimi që synojnë parandalimin e kryerësve, në veçanti të kryerësve të marrëdhënieve seksuale, që të mos kryejnë shkelje sërish.</p>	Neni 17 (f dhe g): zhvillimi dhe vlerësimi i programeve të trajtimit dhe riintegritimit/rehabilitimit për autorët e llojeve të ndryshme të dhunës ndaj grave që i japin përparësi sigurisë së viktimave; dhe të sigurojë që autoritetet gjyqësore dhe korrektuese, sipas rastit, të monitorojnë pajtueshmërinë e autorëve me çdo trajtim të urdhëruar.

Kompensimi	<p>Neni 30 (1)... të sigurojë që viktimat kanë të drejtë të kërkojnë kompensim nga autorët e veprës penale për ndonjë nga veprat penale të përcaktuara në përputhje me këtë Konventë.</p> <p>(2) Kompensimi i duhur shtetëror duhet t'u jepet atyre që kanë pësuar dëmtime të rënda trupore ose dëmtime të shëndetit, në masën që dëmi nuk mbulohet nga burime të tjera të tilla si kryesi i veprës, sigurimi ose sigurimet shëndetësore dhe sociale të financuara nga shteti. Kjo nuk i përjashton palët nga pretendimi i regresit për kompensimin e dhënë nga kryesi, për sa kohë që vëmendja e duhur i kushtohet sigurisë së viktimës.</p>	Neni 17(a) të sigurojë dëmshpërblime për dëmet e shkaktuara si rezultat i dhunës;
Mjetet juridike civile	<p>Neni 29(1) ... sigurimi për viktimat mjete të përshtatshme juridike civile kundër kryesit të veprës.</p> <p>(2) ... t'u sigurohen viktimave mjete të përshtatshme civile kundër autoriteteve shtetërore që kanë dështuar në detyrën e tyre për të marrë masat e nevojshme parandaluese ose mbrojtëse brenda fushës së kompetencave të tyre.</p>	

5.2 Korniza ligjore e Kosovës*

Rrethanat rënduese	<ul style="list-style-type: none"> Çdo rast i vrasjes në rastet që prekin viktimat e ndjeshme, duke përfshirë, fëmijët, gratë shtatzëna ose anëtarët e familjes, konsiderohen si raste të vrasjes së rëndë (neni 173) Kushdo që kryen dhunë fizike, psikologjike ose ekonomike ose keqtrajtim me qëllim të cenimit të dinjitetit të një personi tjetër brenda një marrëdhënie familjare dënohet me gjobë dhe me burgim deri në tre (3) vjet. Kur ndonjë veprim i tillë në Kodin Penal kryhet brenda një marrëdhënie familjare, ajo do të konsiderohet rrethanë rënduese (neni 248).
Kompensimi i viktimave	<ul style="list-style-type: none"> Ligji 05/L-036 për Kompensimin e Viktimave të Krimit me hapa konkretë për të kompensuar viktimat e krimit. PSO-të për Mbrojtjen dhe Ndhimën e Viktimave brenda Zyrës së Prokurorit të Shtetit forcojnë bazën për kompensimin e viktimave.

5.3 Disa shqyrtime për prokurorët

Ndërsa dënimi është vendim për gjykatën, në përgjithësi prokurorët kanë për detyrë t'i ofrojnë ndihmë gjykatës dënuese në marrjen e vendimit të saj për dënimin e duhur. Prokurorët duhet të marrin parasysh:

- Kërkimi i një seance dënimi dhe sigurimi që gjykata ka të gjitha informacionet e nevojshme për të dënuar në mënyrë të përshtatshme. Prokurorët kanë për detyrë të sigurojnë që gjykata të ketë informacionin e duhur për dënimin dhe gjithashtu të ofrojë këshilla dhe rekomandime, të cilat mund të përfshijnë informacione rreth rrethanave rënduese ose deklaratën e ndikimit tek viktimat.
- Sigurimi që gjykata konsideron një vlerësim të rrezikut të rrezikshmërisë së shkelësit në kohën e dënim-it. Prokurorët duhet të sigurojnë që kur bëjnë rekomandime, ata të marrin në konsideratë ofrimin e informacionit në lidhje me rezultatet e një vlerësimi të rrezikut. Prokurorët duhet të sigurojnë që ata të bëjnë kërkesë për urdhra ndihmës të duhur të cilët duhet të marrin parasysh nevojat e viktimës, duke përfshirë mbrojtjen e tyre në të ardhmen.
- Sigurimi që gjykata të dëgjojë viktimën në kohën e shqiptimit të dënimin. Prokurorët duhet ta përgatisin viktimën për një seancë dënimi dhe të shpjegojnë mundësitë e saj për të dhënë kontributin. Viktima duhet të përshkruajë, qoftë në deklaratën e ndikimit të viktimës apo mjete të tjera, mendimin e saj për dënimin e kryerësit, të përshkruajë se si ajo dhe familja dhe miqtë e saj janë prekur nga krimi dhe

të ngrejë shqetësime të tjera që ajo beson se janë të rëndësishme për dënimin në nevojë për shprehje publike (p.sh. nëse ajo beson se ekziston rrezik i vazhdueshëm). Mund të ketë larmi mënyrash në dispozicion të viktimës për të diskutuar ndikimin e dhunës në jetën e saj duke përfshirë: adresimin gojor para gjykatës; shkrimi i një letre gjyqtarit; paraqitja e deklaratës së ndikimit të viktimës; familja, miqtë dhe anëtarët e komunitetit t'i drejtohen gjykatës (me gojë ose me shkrim); ose duke bashkëpunuar me oficerin sprovues ose zyrtarin e caktuar nga gjykata i cili përgatitë raport para dënimit. Deklaratat e ndikimit të viktimës mund të jenë mjete të dobishme për të "përqendruar vëmendjen e një gjyqtari në dëmin e shkakuar viktimës dhe komunitetit në kohën e dënimit. Të kesh mundësinë për t'u shprehur mund të ndihmojë në rimëkëmbjen e viktimës.

- Rekomandimi i një fjalie që merr parasysh natyrën dhe peshën e veprës, historinë e abuzimit seksual dhe fizik, përpjekjet e mëparshme në rehabilitim, karakterin e të pandehurit dhe nevojat aktuale rehabilituese si dhe interesat e komunitetit në mbrojtje dhe ndëshkim. Prokurorët duhet të jenë të përgatitur për të furnizuar gjykatën me autoritetet përkatëse, rastet e mëparshme, ose për të tërhequr vëmendjen ndaj udhëzimeve të dënimit.
- Të qenit vigjilent ndaj argumenteve në zbutje që largojnë karakterin e një dëshmitari dhe të qenit i gatshëm për të sfiduar çdo gjë që është mashtruese, e pavërtetë ose e padrejtë. Prokurorët duhet të jenë të përgatitur të sfidojnë argumentet e bëra nga avokatët mbrojtës për uljen e dënimit për krime "të lidhura me nderin", ose kur viktimat shihen si "lloje" të veçanta, të tilla si punëtore seksi ose një jo e virgjër.

5.4 Disa shqyrtime për gjyqtarët

Është përgjegjësi e gjyqtarëve të përcaktojnë dënimin e duhur për rastet që përfshijnë dhunë ndaj grave dhe dhunë në familje. Gjyqtarët duhet të marrin parasysh sa vijon kur merren me raste që përfshijnë dhunë ndaj grave dhe dhunë në familje:

- Gjatë përcaktimit të kategorisë së veprës, merrni parasysh se në cilat kategori dëmi dhe fajësia bie vepra - dhe kategoria e dënimeve të përshkruara. Kjo përfshin marrjen në konsideratë të dëmit (p.sh. ashpërsia e dëmit psikologjik ose fizik; degradimi shtesë; viktimja e ndjeshme) dhe fajësia (p.sh. dhuna e mëparshme ndaj viktimës, abuzimi i besimit, regjistrimi i veprës, vepra e motivuar nga gjinia e viktimës).
- Njohja e paragjyqimeve kur merren parasysh rrethanat rënduese dhe rrethanat lehtësuese. Për shembull, praktikat tregojnë paragjykim ekzistues prapa praktikës së konsiderimit të krimeve të dhunshme të kryera nga të huajt si më të dënueshme sesa krimet e dhunës të kryera nga persona të njohur për viktimën ose kur incidentet e përsëritura të dhunës së partnerit intim shihen si të zakonshme dhe gjykata zbaton të njëjtin dënim për secilin sulm pa marrë parasysh efektin parandalues në zbatimin e sanksioneve të rritura për incidente të përsëritura. Për sa u përket rrethanave lehtësuese, gjyqtarët duhet të jenë të kujdesshëm për të marrë parasysh rrethanat e zakonshme siç janë mos dënimi i mëparshëm ose karakteri i mëparshëm i mirë pasi kjo nuk pasqyron realitetin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje.
- Gjatë përcaktimit të një dënimi në lidhje me veprën e përdhunimit, gjyqtari nuk duhet të marrë parasysh sa vijon për të justifikuar një dënim më të vogël: historinë e mëparshme seksuale e ankueses; mungesën e dukshme të lëndimit fizik të ankueses; ose ndonjë marrëdhënie midis personit të akuzuar dhe ankueses para kryerjes së veprës.
- Përcaktimi nëse ka nevojë të merret në konsideratë lëshimi i urdhrave shtesë, të tillë si urdhrat për rehabilitimin ose programet e trajtimit të ndërhyrjes. Një program i tillë trajtimi ose rehabilitimi mund të jetë pjesë e dënimit dhe të jetë përveç dënimeve të tjera, duke përfshirë burgimin ose sprovën. Urdhra të tillë pranojnë që thjesht largimi i një autori nga një situatë nuk përmirëson çështjen reale të ri-viktimizimit, pavarësisht nëse është viktimizimi i së njëjtës viktimë ose gjetja e dikujt të ri për të viktimizuar. Këto lloje urdhrash si pjesë e dënimeve përqendrohen në ndryshimin e sjelljes së kryesit përmes rehabilitimit i cili kërkon ta parandalojë atë nga përsëritja e sjelljes së dhunshme.
- Gjatë marrjes në konsideratë nëse një program i trajtimit të rehabilitimit ose ndërhyrjes është i përshtatshëm, gjyqtarët duhet të konsiderojnë që një urdher i tillë të jetë pjesë e një dënimi e jo alternativë ndaj një dënimi që do të futet në regjistrin penal; kërkojnë mbikëqyrje gjyqësore dhe sanksione gjyqësore nëse shkelësit nuk e përfundojnë në mënyrë të kënaqshme programin; programet zotohen të punojnë

brenda një analize strukturore gjinore të dhunës ndaj grave në krahasim me një paradigmë të thjeshtuar ose të individualizuar të menaxhimit të zemërimit ose abuzimit me alkoolin/drogën dhe të akreditohen nga një organizatë që mbështet reagimet e viktimave nëse dhuna vazhdon; një program i tillë duhet t'i japë përparësi sigurisë së viktimës.

- Gjatë urdhërimit të dënimit, gjyqtarët duhet të formulojnë arsye të qarta pse një dënim i tillë është efektiv, proporcional dhe dekurajues.

5.5 Disa gjëra për t'u shqyrtuar kur merren parasysh sanksionet efektive, proporcionale dhe dekurajuese

- **Favorizimi i dispozitave më ndërhyrëse.** Hulumtimet tregojnë se dënimet më ndërhyrëse (të tilla si burgosja, lirimi nga puna, monitorimi elektronik dhe sprova e kushtëzuar) ulën ndjeshëm arrestimin e ri për dhunën në familje mbi dënimet më pak ndërhyrëse të gjobave ose dënimeve me kusht pa sprovë.
- **Merrni parasysh të gjitha të dhënat e mëparshme penale.** Kur merrni parasysh dënimin e duhur, merrni parasysh si historinë e dhunës ndaj grave dhe dhunën në familje, ashtu edhe historinë e tërë penale, pasi që të dy tregojnë rrezikun e ri-abuzimit, si dhe kriminalitetin e përgjithshëm. Disa studime të dispozitave reflektojnë që dispozitat e dhunës në familje ndryshojnë nga modelet standarde të dënimit në atë që ato shpesh përqendrohen vetëm në atë se ekziston një histori abuzive dhe kanë tendencë të shpërfillin historinë e mëparshme kriminale që nuk kanë të bëjnë me dhunën në familje. Sidoqoftë, hulumtimet sugjerojnë që si historia e dhunës në familje, ashtu edhe historitë kriminale që nuk lidhen me to, tregojnë rrezik të ri-abuzimit, si dhe kriminalitet të përgjithshëm.
- **Merrni parasysh "mos paraqitjen".** Studimet tregojnë se autorët që nuk paraqiten në gjykatë kanë më shumë rrezik të abuzojnë sesa ata që paraqiten.
- **Keni kujdes në rekomandimin e lirimeve me kusht për shkelësit e parë "të parë"**¹. Ekzistojnë disa studime që tregojnë se minimumi i një të katërtës së shkelësve "të parë" të cilët devijohen ose u jepen dispozita pa konstatime fajtoresh do të ri-abuzojnë ose shkelin kushtet e lirit të tyre me kusht.
- **Regjistroni dhunuesit e seksit,** ku regjistri i disponueshëm plotëson standardet e të drejtave të njeriut dhe parashikon vlerësime të individualizuara.
- **Shqyrtoni ndikimin negativ të gjobave në viktimë.** Dhënia e gjobave ndaj një kryerësi të dënuar mund të ndërhyjë në detyrimin e tyre për të paguar mbështetjen e fëmijës për viktimën.
- **Shqyrtoni nëse ka rrethana rënduese.** Rrethanat rënduese duhet të avancojnë dënimet.
- **Çdo program për trajtimin/rehabilitimin e kryerësit që është pjesë e një dënimi duhet të monitorohet dhe zbatohet nga afër.** Kryerësit e dënuar të urdhëruar për trajtim duhet nënshtruar mbikëqyrjes gjyqësore dhe sanksioneve gjyqësore nëse nuk përfundojnë në mënyrë të kënaqshme programet e trajtimit. Prandaj, këto programe duhet të kenë fonde dhe burime të përshtatshme për të siguruar monitorimin në kohë dhe zbatimin e menjëhershëm. Për të rritur pjesëmarrjen në program, merrni parasysh seancat e pajtueshmërisë pas procedurës, si dhe vendosjen e shkelësve të ligjit në sprovim të mbikëqyrur.
- **Merrni parasysh efektivitetin e programeve të trajtimit/rehabilitimit të kryerësve.** Hulumtimet tregojnë që programet që përfshijnë trajtim për alkool dhe/ose drogë shtojnë gjasat e zvogëlimit të përsëritjes së abuzimit pasi shumë autorë abuzojnë me alkoolin dhe drogën. Sipas disa studimeve, nuk ka asnjë provë që programet e menaxhimit të zemërimit ose të këshillimit për çiftet parandalojnë në mënyrë efektive shkelësit e përcaktuar nga gjykata të abuzojnë përsëri ose të kryejnë vepra të reja pas trajtimit. Programet më të gjata konsiderohen më efektive sesa programet më të shkurtra. Sidoqoftë, disa hulumtime sugjerojnë që programet e trajtimit si të tilla nuk ka të ngjarë të mbrojnë shumicën e viktimave nga dëmtimet e mëtejshme nga abuzuesit me rrezik më të lartë.
- **Kthimi dhe kompensimet.** Kur sistemi i brendshëm ligjor lejon që viktimat të paraqesin kërkesë për dëmshpërblime brenda një procedure gjyqësore për çështjet penale, përfshijnë urdhër kthimi për viktimën që ka pësuar humbje si rezultat i përafërt i sjelljes kriminale të autorit.

¹ Termi 'shkelës' përdoret këtu më shumë sesa termi i gjerë 'kryerës', pasi kjo pikë u referohet atyre autorëve që janë dënuar për krimin. Është e rëndësishme të theksohet se një shkelës për herë të parë nuk mund të jetë kryerës për herë të parë i dhunës ndaj grave ose dhunës në familje.

6. Ndërmjetësimi dhe pajtimi

Është e rëndësishme të kuptohet terminologjia në lidhje me proceset alternative të zgjidhjes së mosmarrëveshjeve që mund të gjenden në sistemin e së drejtës familjare si dhe sistemin e drejtësisë penale.

- **Zgjidhja alternative e kontesteve** kuptohet si metodë alternative e zgjidhjes së kontesteve ndaj vendimeve gjyqësore (paragrafi 251 i Raportit Shpjegues të Konventës së Stambollit).
- **Ndërmjetësimi** është një formë alternative e zgjidhjes së kontesteve, ku zakonisht një palë e tretë e paanshme, ndërmjetës, ndihmon palët për të negociuar një zgjidhje.
- **Pajtimi** është një formë e zgjidhjes alternative të kontesteve, ku një palë e tretë, e cila zakonisht është por jo domosdoshmërisht neutrale, takohet me palët si ndaras ashtu edhe së bashku në një përpjekje për të zgjidhur kontestet e tyre.
- **Diversioni** nënkupton çdo veprim që pezullon procedimin e lëndës së drejtësisë penale të akuzës, me një ose më shumë nga rezultatet e mëposhtme: asnjë akuzë e ngritur, akuza e hedhur poshtë ose shlyerje e akuzave. Vendimi i diversionit mund të merret nga policia, prokuroria ose gjykatat. Programet e diversionit njihen gjithashtu si 'masa alternative' ose 'masa jashtëgjyqësore'.
- **Drejtësia rikuperuese** njeh se si krimi ndikon në viktimën dhe komunitetin dhe përqendrohet në riparimin e dëmit të shkaktuar nga vepra penale dhe të bërit të dëmshpërblimit ndaj komunitetit dhe viktimës dhe kthimin e shkelësit në një vend produktiv në komunitet.

6.1 Standardet ndërkombëtare

Neni 48, Konventa e Stambollit	Ndalon proceset alternative të detyrueshme të zgjidhjes së kontesteve, përfshirë ndërmjetësimin dhe pajtimin, në lidhje me rastet e dhunës ndaj grave
Raport shpjegues për Konventën e Stambollit	Viktimat e dhunës në familje nuk mund të hyjnë kurrë në proceset alternative të zgjidhjes së kontesteve në nivel të barabartë me autorin e krimit. Praktikrat e ndërmjetësimit dhe pajtimit supozojnë se palët i qasen procesit me burime dhe fuqi të barabartë. Rastet e dhunës ndaj grave, veçanërisht dhuna në familje, përfshijnë marrëdhënie të pabarabarta të fuqisë bazuar në akte sulmi, frikësim të dhunshëm dhe/ose sjellje kontrolluese, abuzive ose poshtëruese. Si rezultat i këtyre shqetësimeve, në shumë pjesë të botës praktikrat e ndërmjetësimit janë ndaluar në rastet e dhunës së partnerit intim.
Rekomandimi i Përgjithshëm Nr. 33 i KED-NG-së mbi qasjen e grave në drejtësi	Thekson se duhet siguruar që rastet e dhunës ndaj grave, përfshirë dhunën në familje, në asnjë rast të mos referohen në ndonjë procedurë alternative të zgjidhjes së mosmarrëveshjeve. Procedurat alternative të zgjidhjes së kontesteve nuk kufizojnë qasjen e grave në mjete gjyqësore dhe mjete të tjera juridike në të gjitha fushat e ligjit dhe nuk çojnë në shkelje të mëtejshme të të drejtave të tyre.

6.2 Korniza ligjore e Kosovës*

Ligji nr. 06/L-009 mbi Ndërmjetësimin, 2018	Ndërmjetësimi në raste të dhunës në familje është rreptësisht i ndaluar
Kryeprokurori i Shtetit, Udhëzimi 360/16, qershor 2016.	Ndalon përdorimin e masave alternative siç është pajtimi në rastet e dhunës në familje. Udhëzimet përmbajnë një shpjegim se pse nuk duhet të përdoret pajtimi, duke përdorur modelet ciklike të kryerësve të dhunës në familje si justifikim.

6.3 Disa vlerësime për prokurorët dhe gjyqtarët

Nuk është e qartë se si prokurorët dhe gjyqtarët duhet të zbatojnë masa alternative jo të detyrueshme në rastet që përfshijnë forma të tjera të dhunës ndaj grave.

Shqyrtime për prokurorët dhe gjyqtarët lidhur me atë se kur të përdoren masa alternative jo të detyrueshme në këto raste

- Pozicioni fillestar është se masat alternative, përfshirë diversionin, NUK janë të përshtatshme në këto raste.
- Nëse do të lejohet, duhet të bëhet vetëm në rrethana të jashtëzakonshme dhe me shumë kujdes.
- Praktikata alternative mund të jenë të dëmshme për shkak të çekuilibrit të fuqisë dhe rreziqeve të sigurisë për gratë që ndërveprojnë me kryesit gjatë takimeve ballë për ballë.
- Rastet e dhunës ndaj grave duhet të merren seriozisht dhe të kenë parasysh përgjigjet tradicionalisht të dobëta nga sistemi i drejtësisë penale ndaj kësaj dhune.
- Ndërmjetësimi nuk duhet të merret kurrë në konsideratë nëse ekziston hendek i madh në pushtet midis viktimës dhe kryerësit.
- Është e nevojshme të jeni shumë të vetëdijshëm për dinamikën e dhunës në familje, veçanërisht historikun e pushtetit dhe kontrollit në situatat e dhunës së partnerit intim, ku viktimja jo vetëm që është në pozitë të pabarabartë të fuqisë por është e traumatizuar, përfshirë psikologjikisht.
- Shqetësimi kryesor është për sigurinë e viktimës, veçanërisht në një situatë të çekuilibrit të fuqisë. Kjo situatë e pabarabartë bën presion ndaj viktimës e cila mund të ketë frikë nga më e keqja nëse ajo nuk i përshtatet sugjerimit të abuzuesit për ndërmjetësim.
- Një shqetësim tjetër është se ndërmjetësimi shihet si opsion i butë që vazhdon banalizimin historik të dhunës së partnerit intim nga sistemi i drejtësisë penale.

Udhëzime nëse masat alternative, të tilla si diversioni ose drejtësia rikuperuese, do të përdoren në lëndët penale

- Të gjitha masat alternative të përdorura duhet të parashikohen në njohjen e përgjegjësisë për veprën penale.
- Një marrëveshje për të korrigjuar krimin, siç është dëmshpërblimi i viktimës.
- Vlerësoni mundësinë të pajtoheni vetëm nëse i akuzuari pranon të marrë pjesë në një program diversioni ose trajtimi që inkurajon të akuzuarin të marrë përgjegjësinë e veprimit të vet dhe të shqyrtojë qëndrimet dhe bindjet e të akuzuarit ndaj grave.
- Nëse ekzistojnë programe diversioni ose rehabilitimi/trajtimi, atëherë prokurorët dhe gjyqtarët duhet t'i referojnë ato vetëm nëse operatorët e programeve të tilla punojnë me shërbimet e viktimave për të mundësuar reagime nga viktimja për përsëritjen e dhunës dhe vetëm nëse zyrtarët e drejtësisë sigurojnë monitorim të vazhdueshëm të pajtueshmërisë me shqyrtimet e rregullta formale dhe raportimet e menjëhershme në zyrat e sprovimit dhe në polici nëse dhuna përsëritet.
- Masa alternative duhet të bazohet në të kuptuarit e kontekstit dhe kompleksitetit të dhunës ndaj grave dhe t'i kushtojë vëmendje të veçantë sigurisë dhe nevojave të viktimës.

Kriteret minimale për referimin e drejtësisë rikuperuese:

- Procesi duhet të ofrojë masa të njëjta ose më të forta të mbrojtjes dhe sigurisë së viktimës siç bën procesi i drejtësisë penale.
- Kryerësi ka pranuar përgjegjësinë.
- Ofruesi i shërbimit të drejtësisë (p.sh. prokurori ose gjyqtari) miraton.
- Ndërmjetësuesit janë të trajnuar dhe të kualifikuar.
- Një vlerësim i vërtetuar i rrezikut ka përcaktuar që gruaja nuk është në rrezik të lartë.
- Viktimja është plotësisht e informuar për procesin dhe ajo miraton ndërmjetësimin.
- Viktimja jep pëlqimin lirisht të marrë pjesë.

Shtojca 1: Literatura e zgjedhur

Studime dhe raporte

Kompensimi për Viktimat e Krimit: Reagimi ndaj dhunës në familje dhe rasteve të trafikimit me qenie njerëzore në Kosovë*. 2018. KIPRED, GLPS dhe Artpolis për Zyrën e BE-së në Kosovë*.

Këshilli i Evropës. 2008. Komiteti i Ministrave, Takimi 1037, 8 tetor 2008. "Komiteti Evropian për Problemet e Krimit, Studimi i fizibilitetit për një konventë kundër dhunës në familje".

Rrjeti i Grave të Kosovës. 2015. "Nuk ka më justifikime. Një Analizë e Qëndrimeve, Incidencës dhe Reagimeve Institucionale ndaj Dhunës në Familje në Kosovë*". Prishtinë.

Rrjeti i Grave të Kosovës. 2016. Ngacmimi seksual në Kosovë*. Prishtinë.

Rrjeti i Grave të Kosovës*. 2018. "Nga Fjalët në Vepër: Monitorimi i Reagimit Institucional ndaj Dhunës me Bazë Gjinore në Kosovë**".

Rrjeti i Grave të Kosovës* për Zyrën e BE-së në Kosovë*. 2018. Analizë Gjinore e Kosovës*.

Programi i Kosovës* për Barazi Gjinore 2020-2024, Qeveria e Kosovës*, maj 2020.

Krol, P. et al. 2017. "Hartëzimi i Shërbimeve Mbështetëse për Viktimat e Dhunës ndaj Grave në Kosovë*". Këshilli i Evropës.

Misioni i OSBE-së në Kosovë*. 2019. "Anketa mbi Mirëqenien dhe Sigurinë e Grave në Kosovë**".

Qosaj-Mustafa, A. et al. 2014. "Profili Gjinor i Kosovës*": Konsultime për Agjencinë për Barazi Gjinore të Kosovës*.

Qosaj-Mustafa, A. dhe Litwin, A. 2015. "Raport i Vlerësimit të Programit të Kosovës* kundër Dhunës në Familje dhe Plani i Veprimit 2011-2014". Për Ministrinë e Drejtësisë mbështetur nga UN Women dhe Ambasada e SHBA-së në Prishtinë.

Qosaj-Mustafa, A. dhe Morina, D. 2018. "Qasja në Drejtësi për Viktimat e Dhunës me Bazë Gjinore në Kosovë*: Përfundimi i mosndëshkimit të autorëve të krimit". Instituti Kosovar për Kërkime Politike dhe Zhvillim.

Praktika gjyqësore e GJEDNj-së

- Opuz k. Turqisë, Kërkesa Nr. 33401/02, 2009
- Kontrová k. Sllovakisë, Kërkesa Nr. 7510/04, 2005
- Bevacqua dhe S. k. Bulgaria, Kërkesa Nr. 71127/01, 2008
- Branko Tomašić dhe të tjerët k. Kroacisë, Kërkesa Nr. 46598/06, 2009
- Aydin k. Turqisë, Kërkesa Nr. 23178/94, 1997
- E.S. Dhe të Tjerët k. Sllovakisë, Kërkesa Nr. 8227/04, 2009
- X dhe Y k. Holandës, Kërkesa Nr. 8978/80, 1985
- M.C. k. Bullgarisë, Kërkesa Nr. 39272/98, 2004
- Y. k. Sllovenisë, Kërkesa Nr. 41107/10, 2015

Praktika gjyqësore e KEDNG-së

- A.T. k. Hungarisë, Komunikata Nr. 2/2003, CEDAW/C/36/D/2/2003
- V.K. k. Bullgarisë, Komunikata Nr. 20/2008, CEDAW/C/49/D/20/2008
- Karen Tayag Vertido k. Filipineve, Nr. 18/2008, UN Doc. CEDAW/ C/46/D/18/2008
- Yildirim (e ndjerë k. Austrisë, Nr. 6/2005, UN Doc. CEDAW/C/39/D/6/2005
- Goekce (e ndjerë) k. Austrisë, Nr. 5/2005, UN Doc. CEDAW/C/39/D/5/2005

Instrumentet ndërkombëtare dhe rajonale

- Konventa e Këshillit të Evropës për Parandalimin dhe Luftimin e Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje (Konventa e Stambollit)
- Konventa e OKB-së për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Ndaj Grave (KEDNG)
- Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe Liritë Themelore (KEDNJ)
- Deklarata e OKB-së për Eliminimin e Dhunës ndaj Grave, (DKBEDhG)
- KEDNG, Rekomandimi Përgjithshëm Nr. 19
- KEDNG, Rekomandimi Përgjithshëm Nr. 33
- KEDNG, Rekomandimi Përgjithshëm Nr. 35
- Strategjitë dhe masat praktike të azhuruara të OKB-së për eliminimin e dhunës ndaj grave në fushën e parandalimit të krimit dhe drejtësisë penale (strategjitë e azhuruara të OKB-së)

Ligjet dhe politikat në Kosovë*

- Kodi Penal i Kosovës*, 2019
- Kodit të Procedurës Penale i Kosovës*, 2013
- Ligji për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, 2010
- Udhëzimi Administrativ Nr. 12/2012 për përcaktimin e vendit dhe mënyrës së trajtimit psikosocial të autorëve të dhunës në familje, 2012
- Udhëzimi Administrativ Nr. 02/2013 për mënyrën e trajtimit të kryerësve të dhunës në familje me trajtim të detyruar mjekësor nga alkoolizmi dhe varësia nga substancat psikotrope, 2013
- Strategjia e Kosovës për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje dhe Plani i Veprimt 2016-2020
- Procedurat Standarde të Operimit për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje, Qeveria e Kosovës*, 2013
- Procedurat Standarde të Operimit për Rritjen e efikasitetit në trajtimin e rasteve të dhunës në familje, Këshilli Prokurorial i Kosovës* dhe Prokurori i Shtetit, 2017
- Gjykata Supreme e Kosovës*, Udhëzues mbi Kualifikimin Ligjor dhe Trajtimin e Rasteve të Dhunës në Familje sipas Kodit Penal të Republikës së Kosovës*, 11 qershor 2020

Shtojca 2: Jurisprudenca përkatëse në nivelin ndërkombëtar dhe evropian

Jurisprudenca përkatëse nga Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut

Opuz k. Turqisë Kërkesa Nr. 33401/02, 2009

Dhuna në familje është formë e dhunës me bazë gjinore dhe përbën një formë të diskriminimit. Është mbështetur parimi i kujdesit të duhur.

Faktet: Ankuesja dhe nëna e saj u sulmuan dhe kërcënuan për shumë vite nga burri i ankueses H.O., në pika të ndryshme duke lënë të dy gratë me lëndime kërcënuese për jetën. Me vetëm një përjashtim, asnjë ndjekje penale nuk u ngrit kundër tij me arsyetimin se të dy gratë kishin tërhequr ankesat e tyre, pavarësisht nga shpjegimet e tyre që H.O. i kishte ngacmuar duke i kërcënuar se do t'i vriste. Më pas, ai goditi me thikë gruan e tij shtatë herë dhe iu dha një gjobë e barabartë me rreth 385 euro, e pagueshme me këste. Të dy gratë paraqitën ankesa të shumta, duke pretenduar se jeta e tyre ishte në rrezik. H.O. u mor në pyetje dhe u lirua. Më në fund, kur dy gratë po përpiqeshin të largoheshin, H.O. qëlloi për vdekje vjehrrën e tij, duke argumentuar se i ishte rrezikuar nderi i tij. Ai u dënua për vrasje dhe u dënua me burgim të përjetshëm, por u la i lirë në pritje të ankës së tij, pas së cilës gruaja e tij pretendoi se ai vazhdoi ta kërcënonte atë.

Vendimi: GJEDNJ gjeti një shkelje të Nenit 2 (e drejta për jetë) në lidhje me vrasjen e vjehrrës së H.O. dhe një shkelje të Nenit 3 (ndalimi i trajtimit çnjerëzor ose degradues) në lidhje me dështimin e shtetit për të mbrojtur gruan e tij. Turqia kishte dështuar të vendosë dhe zbatojë një sistem për ndëshkimin e dhunës në familje dhe mbrojtjen e viktimave. Autoritetet madje nuk kishin përdorur masat mbrojtëse në dispozicion dhe kishin ndërprerë procedurat si "çështje familjare" duke injoruar se pse ishin tërhequr ankesat. Duhet të kishte pasur një kornizë ligjore që do të lejonte zhvillimin e procedurës penale, pavarësisht nëse ankesat janë tërhequr. GJEDNJ gjithashtu gjeti - për herë të parë në një rast të dhunës në familje - shkelje të nenit 14 (ndalimi i diskriminimit), në lidhje me nenet 2 dhe 3, pasi dhuna e pësuar nga të dy gratë ishte e bazuar në gjini; dhuna në familje preku kryesisht gratë dhe u inkurajua nga pasiviteti i diskriminues gjyqësor. Pavarësisht reformave në terren (Ligji nr. 4320), mosrespektimi i sistemit gjyqësor dhe pandëshkueshmëria e gëzuar nga agresorët treguan se Turqia nuk ishte e përkushtuar për të trajtuar problemin: policët u përpoqën të bindnin gratë të hiqnin dorë nga ankesat e tyre, vonesat ishin të shpeshta dhe gjykatat zbutën dënimet në bazë të nderit ose traditës.

Kontrová k. Sllovakisë, Kërkesa Nr. 7510/04, 2005

Dështimi i policisë për të filluar hetimin e duhur bazuar në deklaratën e viktimës dhe veprimi i një polici që e ndihmoi atë në modifikimin e ankesës së saj në mënyrë që ajo të trajtohej si shkelje e vogël.

Faktet: Më 2 nëntor 2002, parashtruesja e ankesës paraqiti një ankesë penale kundër burrit të saj për sulmin ndaj saj dhe rrahjen e saj me një kablo elektrike, duke siguruar një certifikatë mjekësore që dokumentonte se dëmtimet e saj e lanë atë të papërgatitur për të punuar për 6 ditë. Ajo më vonë u kthye në stacionin e policisë me burrin e saj për të tërhequr ankesën. Policia e uli akuzën penale në një vepër kundërvajtjeje. Në muajin vijues një i afërm i viktimës telefonoi policinë për të treguar se burri ishte mbyllur në banesë me një armë gjahu dhe kërcënoi të vriste veten dhe dy fëmijët e tyre. Viktima gjithashtu thirri policinë. Kur arriti policia, autori i

krimin tashmë ishte larguar nga vendi i ngjarjes. Ankuesja paraqiti një ankesë të nesërmen. Disa ditë më vonë, burri qëllon dy fëmijët e tyre dhe veten. Ankuesja nuk mori kurrfarë kompensimi.

Vendimi: GJEDNJ gjeti një shkelje të Nenit 2 (e drejta për jetë) të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, në lidhje me dështimin e autoriteteve për të mbrojtur jetën e fëmijëve dhe një shkelje të Nenit 13 (e drejta për mjete juridike efektive) të Konventës, në lidhje me pamundësinë që nëna e tyre të marrë kompensim.

Bevacqua dhe S. k. Bulgaria, Kërkesa Nr. 71127/01, 2008

Njohu dhe avancoi standardin e kujdesit të duhur kur u gjet se autoritetet kanë dështuar në detyrën e tyre kur konsideruan se dhuna në familje është "çështje private".

Faktet: Ankuesja, e cila pretendoi se ishte goditur rregullisht nga burri i saj, e la atë dhe bëri kërkesë për divorc, duke marrë me vete djalin e tyre tre vjeç (gjithashtu ankues). Sidoqoftë, ajo pohoi se burri i saj vazhonte ta rrihte. Ajo kaloi katër ditë në një strehë për gratë e abuzuara me djalin e saj por dyshohet se ishte paralajmëruar se mund të ndiqej penalisht për rrëmbimin e djalit, duke çuar në një urdhër gjykate për kujdestarinë e përbashkët, të cilën, tha ajo, burri i saj nuk e respektonte. Ngritja e akuzave ndaj burrit të saj për sulm thuhet se provokoi dhunë të mëtejshme. Kërkesat e saj për masa të përkohshme kujdestarie nuk u trajtuan si prioritet dhe ajo më në fund mori kujdestarinë vetëm kur divorci i saj u shpall më shumë se një vit më vonë. Vitin pasues ajo u godit përsëri nga ish-burri i saj dhe kërkesat e saj për ndjekje penale u refuzuan me arsyetimin se ishte një "çështje private" që kërkonte ndjekje private.

Vendimet: GJEDNJ gjeti shkelje të nenit 8 (e drejta për të respektuar jetën familjare) duke pasur parasysh dështimin e autoriteteve bullgare për të miratuar masat e nevojshme për të ndëshkuar dhe kontrolluar burrin e ankueses. GJEDNJ gjithashtu theksoi se konsiderimi i mosmarrëveshjes si "çështje private" ishte në mospajtim me detyrimin e autoriteteve për të mbrojtur jetën familjare të ankuesve.

Branko Tomašić dhe të tjerët k. Kroacisë, Kërkesa Nr. 46598/06, 2009

Qeveria dështoi të demonstrojë se "trajtimi i detyrueshëm psikiatrik i urdhëruar në lidhje me M.M. gjatë kohës së tij në burg ishte administruar në të vërtetë dhe si duhet".

Faktet: Ankuesit janë të afërm të një foshnje dhe nëne, burri/babai i të cilave i vrau të dy ata dhe veten një muaj pasi u lirua nga burgu, ku ai ishte mbajtur pasi që kishte bërë të njëjtat kërcënime me vdekje. Fillimisht ai u urdhërua t'i nënshtrohej trajtimit të detyrueshëm psikiatrik ndërsa ishte në burg dhe pas lirimit, sipas nevojës, por gjykata e apelit urdhëroi që trajtimi i tij të ndalet me lirimin e tij.

Vendimi: GJEDNJ gjeti një shkelje të nenit 2 (e drejta për jetë) në lidhje me vdekjet e nënës dhe fëmijës: autoritetet kroate nuk kishin zbatuar urdhrin për trajtim të vazhdueshëm psikiatrik; qeveria nuk kishte treguar se burri kishte marrë edhe trajtim psikiatrik në burg; dhe, ai nuk iu nënshtroi një vlerësimi psikiatrik para se të lirohej. GJEDNJ gjithashtu gjeti që shteti kishte dështuar të kryente hetimin e plotë mbi përgjegjësinë e mundshme të agjentëve të tyre për vdekjet.

Aydin k. Turqisë, Kërkesa Nr. 23178/94, 1997

Shteti dështoi në kryerjen e një hetimi efektiv, pjesërisht, për shkak të siç dukej se shqetësimi kryesor i prokurorit në urdhërimin e tre ekzaminimeve mjekësore të shpejta pas njëri-tjetrit ishte të përcaktonte nëse ankuesja e kishte humbur virgjërinë e saj, e jo nëse ankuesja ishte viktimë e përdhunimit.

Faktet: Ankuesja, një grua e re turke me origjinë kurde (e moshës 17 vjeçe në atë kohë) u arrestua pa shpjegime dhe u dërgua, së bashku me dy anëtarë të tjerë të familjes së saj, në paraburgim. Asaj iu lidhën sytë, u rrah, u zhvesh lakuriq, u vendos në një gomë dhe u lag me shtypje të fortë uji para se të përdhunohej nga një anëtar i forcave të sigurimit dhe më pas të rrihej përsëri për rreth një orë nga disa njerëz. Një ditë pasi u lanë të lirë, viktimat, babai dhe motra e saj shkuan në zyrën e prokurorit publik ku e paraqitën një ankesë. Ata u dërguan në spitalin shtetëror për teste mjeko-ligjore, ku viktimat iu nënshtroi një testi të virgjërisë. Mjeku konfirmoi se himeni ishte dëmtuar dhe se viktimat kishte mavijosje në pjesë të brendshme të kofshëve. Të nesërmen prokurori publik e dërgoi viktimën në një spital të dytë për të përcaktuar se kur ajo e kishte humbur virgjërinë e saj; mjeku kishte vlerësuar një javë para ekzaminimit. Nuk iu morën mostra me tampon. Asnjë nga

mjekët ligjorë nuk ishin ekspertë të kualifikuar sa duhet. Një muaj më vonë, prokurori mori një deklaratë të dytë nga viktimi dhe e dërgoi atë për një ekzaminim të tretë të virgjërisë së saj. Data e dëmtimit të himenit nuk mund të përcaktohej. Viktimi mori një letër që hetimi nuk kishte dhënë asnjë provë të përdhunimit. Ajo më tej pretendoi se familja ishte frikësuar dhe ngacmuar nga autoritetet për t'i detyruar ata që të tërhiqnin ankesën e tyre para Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut.

Vendimi: GJEDNJ theksoi se përdhunimi i një të paraburgosure nga një zyrtar shtetëror duhej të konsiderohej formë veçanërisht e rëndë dhe e pështirë e keqtrajtimit që ka lënë plagë të thella psikologjike tek viktimi. Ankuesja duhet të jetë ndjerë e zhvlerësuar dhe e dhunuar fizikisht dhe emocionalisht si rezultat i sulmit seksual. GJEDNJ zbuloi se akumulimi i akteve të dhunës fizike dhe mendore të shkaktuara ankuses dhe veprimi veçanërisht mizor i përdhunimit të cilit ajo iu nënshtua përbënin tortura, në kundërshtim me nenin 3 (ndalimi i torturës). Për më tepër, një pretendim për përdhunim nga një zyrtar në paraburgim kërkonte që viktimi të ekzaminohet me gjithë ndjeshmërinë e duhur nga mjekë të pavarur me ekspertizën përkatëse. Kjo nuk ndodhi, duke e bërë hetimin të mangët dhe duke i mohuar ankuses mundësinë e kompensimit, në kundërshtim me nenin 13 (e drejta për mjete juridike efektive).

E.S. Dhe të Tjerët k. Sllovakisë, Kërkesa Nr. 8227/04, 2009

Një urdhër kufizimi, në krahasim me një urdhër ndalimi, nuk u siguroi ankuesve mbrojtjen e duhur dhe për këtë arsye nuk përbënte një zgjidhje të efektshme vendase.

Faktet: Në vitin 2001, ankuesja u largua nga burri i saj dhe bëri një ankesë penale kundër tij për keqtrajtim të saj dhe fëmijëve të saj dhe abuzimit seksual të një prej vajzave të tyre. Ai u dënua për dhunë dhe abuzim seksual dy vjet më vonë dhe u dënua me 4 vjet burg. Kërkesa e saj që burri i saj të urdhërohej të largohej nga shtëpia e tyre, një banesë këshilli ku ishin qiramarrës të përbashkët, u hodh poshtë, megjithatë, gjykata konstatoi se nuk kishte kompetencë të kufizonte hyrjen e burrit të saj në pronë (ajo vetëm mund të përfundonte qiramarrjen kur të jenë divorcuar). Ata sugjeruan që ajo të mund të bënte kërkesë për një urdhër kufizimi. Ankuesja dhe fëmijët e saj u detyruan të largohen nga miqtë dhe familja e tyre.

Vendimi: GJEDNJ zbuloi se Sllovakia nuk i kishte siguruar ankuses dhe fëmijëve të saj mbrojtje të menjëhershme nga dhuna e burrit të saj, në kundërshtim me nenin 3 (ndalimi i trajtimit çnjerëzor ose degradues) dhe 8 (e drejta për të respektuar jetën private dhe familjare). Ekzekutimi i këtij aktgjykimi është duke vazhduar.

X dhe Y k. Holandës, Kërkesa Nr. 8978/80, 1985

Detyrimi pozitiv i shtetit për të ndërhyrë kur bëhet fjalë për mbrojtje efektive dhe respektimin e të drejtës për jetën private ose familjare.

Faktet: Një vajzë me të meta mendore u përdhunua, në shtëpinë për fëmijë me aftësi të kufizuara mendore ku jetonte, të nesërmen e ditëlindjes së saj të gjashtëmbëdhjetë (e cila ishte moshë e pëlqimit për marrëdhënie seksuale në Holandë) nga një i afërm i personit që ishte përgjegjës aty. Ajo ishte e traumatizuar nga përvoja, por nuk ishte e gatshme të nënshkruajë një ankesë zyrtare duke pasur parasysh moshën e saj të ulët mendore. Babai i saj nënshkroi në vend të saj, por procedurat nuk u morën kundër autorit të veprës, sepse vajza duhej ta bënte ankesën vetë.

Vendimi: GJEDNJ pranoi se kishte një boshllëk në ligj. GJEDNJ gjeti një shkelje të nenit 8 (e drejta për respektimin e jetës private), duke theksuar se ishte "e domosdoshme" për sistemin juridik penal holandez të siguronte një parandalim efektiv në raste të tilla.

M.C. k. Bullgarisë, Kërkesa Nr. 39272/98, 2003

Detyrimi për të ndjekur penalisht në mënyrë efektive çdo veprim seksual jo-konsensual, edhe kur viktimi nuk ka rezistuar fizikisht. Ajo vendosi që një element thelbësor në përdhunimin/abuzimin seksual është mungesa e pëlqimit.

Faktet: Ankuesja, e moshës 14 vjeç (që ishte moshë e pëlqimit për marrëdhënie seksuale në Bullgari), u përdhunua nga dy burra; ajo qau gjatë dhe pasi u përdhunua dhe më vonë u dërgua në spital nga nëna e saj, ku u zbulua se himeni i saj ishte dëmtuar. Për shkak se nuk mund të vërtetohej se ajo kishte rezistuar ose thirrur për ndihmë, autorët nuk u ndoqën penalisht.

Vendimi: GJEDNJ gjeti shkelje të neneve 3 (ndalimi i trajtimit degradues) dhe 8 (e drejta për respektimin e jetës private), duke vërejtur prirjen universale drejt njohjes së mungesës së pëlqimit si element thelbësor në përcaktimin e përdhunimit dhe abuzimit seksual. Viktimat e abuzimit seksual, veçanërisht vajzat e reja, shpesh nuk kanë arritur të rezistojnë për arsye psikologjike (ose duke u nënshtruar pasivisht ose duke u shkëputur nga përdhunimi) ose nga frika e një dhune të mëtejshme. Duke theksuar se shtetet kishin detyrim për të ndjekur penalisht çdo akt seksual jo-konsensual, edhe kur viktima nuk kishte rezistuar fizikisht, GJEDNJ-ja gjeti se hetimi në rast dhe ligji i Bullgarisë kishin mangësi.

Y. k. Sllovenisë, Kërkesa Nr. 41107, 2015

Interesat e mbrojtjes duhet të jenë të ekuilibruar ndaj atyre të dëshmitarëve ose viktimave të thirrur për të dëshmuar.

Faktet: Kjo çështje përfshinte sulmin e pretenduar seksual të një vajze katërbëdhjetë vjeçare nga një mik i familjes, i moshës 55 vjeç. Raportuar në polici nga një prift me të cilin nëna e viktimës foli, policia së pari e mori në pyetje Y-në në korrik 2002. Ankuesja pretendoi se X ishte përpjekur të kryente marrëdhënie seksuale me të disa herë, duke përfshirë edhe ndërsa ajo ishte duke fjetur, se ai e kishte puthur atë, kishte kryer seks oral mbi të dhe e kishte detyruar të bënte të njëjtën gjë me të. Provat gjinekologjike në lidhje me ankuesen nuk treguan përfundimisht se ajo kishte pasur marrëdhënie seksuale me Y; megjithatë, ekzaminimet psikologjike treguan se ajo shfaqte simptoma në përputhje me viktimizimin seksual. Procedurat penale filluan kundër X dhe 12 seanca u mbajtën në shkallën e parë për këtë lëndë. Në një nga këto seanca, X e mori në pyetje Y-në. Ai personalisht i bëri asaj mbi njëqind pyetje, përfshirë pyetjen e saj për të konfirmuar se ajo mund të qante, se ajo kishte kërkuar në mënyrë aktive shoqërinë e tij dhe se ajo ishte besuar atij që ajo dëshironte të dominonte mbi burrat seksualisht. X shpesh përsëriste pyetjet e tij dhe kundërshtonte saktësinë dhe besueshmërinë e përgjigjeve të dhëna nga Y. Ankuesja u trazua dhe qau, prandaj u urdhëruan tri pushime nga gjykata. Pas një prej këtyre pushimeve, X e pyeti ankuesen nëse do të ndihej më mirë nëse ata thjesht dilnin për darkë. Në fund X u shpall i pafajshëm - në zbatim të parimit *'in dubio pro reo'* - në bazë të provave mjekësore që kundërshtuan tregimin e Y-së për ngjarjet. Simptomat e traumës të ekspozuara nga ankuesja, gjykata e shkallës së parë, për më tepër, mund të kishin buruar nga një burim tjetër, siç ishte sjellja e papërshtatshme e ish njerikut të saj.

Vendimi: GJEDNJ vendosi që detyra për të hetuar iu kërkon autoriteteve që janë të afta të çojnë në vërtetimin e fakteve të çështjes dhe në identifikimin dhe dënimin e atyre që janë përgjegjës. Ky nuk është detyrim i rezultatit, por një nga mjetet. Autoritetet duhet të kenë ndërmarrë hapat e arsyeshëm në dispozicion të tyre për të siguruar provat në lidhje me incidentin, siç janë dëshmia e dëshmitarit dhe provat mjeko-ligjore, dhe kërkesa për shpejtësi dhe dinamikë të arsyeshme është e nënkuptuar në këtë kontekst. Ndërsa gjykatat kombëtare të njohura nga GJEDNJ ishin përballë detyrës së vështirë për të vendosur për çështje të tilla në bazë të deklaratave të papajtueshme dhe pa ndonjë provë fizike mbështetëse për versionin e secilës palë lidhur me ngjarjet, ajo gjeti një shkelje bazuar në "periudhat e pashpjegueshme dhe të gjata të pasivitetit të plotë". Sa u përket konflikteve midis interesave të mbrojtjes dhe atyre të dëshmitarëve në procedurat penale, GJEDNJ tashmë ka vendosur në disa raste që procedurat penale duhet të organizohen në mënyrë të tillë që të mos rrezikojnë në mënyrë të padrejtë jetën, lirinë ose sigurinë e dëshmitarëve, dhe në veçanti ato të viktimave të thirrura për të dëshmuar, ose interesat e tyre që vijnë përgjithësisht brenda fushës së Nenit 8 të Konventës. Prandaj, interesat e mbrojtjes duhet të jenë të ekuilibruar ndaj atyre të dëshmitarëve ose viktimave të thirrur për të dëshmuar.

Praktika gjyqësore e KEDNG-së

Komiteti CEDAW (KEDNG) ka adresuar gjithashtu raste që përfshijnë dhunë në familje dhe seksuale, për ato shtete që kanë ratifikuar Protokollin Opsional. Këtu ndër të tjera përfshihen:

A.T. k. Hungarisë, Komunikata Nr. 2/2003, CEDAW/C/36/D/2/2003

Faktet: Autorja pretendoi se ajo ishte nënshtruar një dhune dhe trajtimi të rregullt të ashpër në familje nga burri i saj sipas të drejtës zakonore dhe babai i dy fëmijëve të saj (L.F.) nga viti 1998 e tutje, edhe pasi ai u largua nga shtëpia e familjes së çiftit. Megjithëse L.F. kishte kërcënuar se do të vriste autoren dhe përdhunonte fëmijët, autorja nuk ka shkuar në strehimore sepse një nga fëmijët e saj kishte lëndime të rënda në tru dhe thuhet se asnjë strehimore në vend nuk është e pajisur për të marrë një fëmijë me aftësi plotësisht të kufizuara së bashku me nënën dhe motrën. Autorja raportoi disa incidente kur ajo u rrah rëndë, duke çuar deri te mar-

rja e 10 certifikatave mjekësore duke përfshirë një incident pas të cilit ajo u shtrua në spital për një javë. Në procedurat në lidhje me qasjen e L.F. në shtëpinë e familjes, pas vendimit të autores për të ndërruar drynjtë për ta parandaluar atë nga të pasurit qasje, Gjykata vendosi në favor të tij, dhe vendimi u vërtetua nga gjykata rajonale kur ajo bëri ankesë. Ajo bëri kërkesë për ndarje të pronës në pronësi të përbashkët dhe nisi procedurë penal kundër L.F. por këto procedura zgjatën me vite, nuk arritën të lëshonin një urdhër mbrojtjeje ose të ndalonin autorin e krimit, dhe procedura ende ishte pezull deri në datën e parashtrësës së saj fillestare më 10 tetor 2003. Si viktimë në procedurë, ajo nuk kishte qasje në dokumentet përkatëse gjyqësore. Nuk iu dha asnjë ndihmë nga autoritetet e mbrojtjes së fëmijëve, përkundër kërkesave të saj me telefon, letër dhe personalisht.

Vendimi: Komiteti CEDAW (KEDNG) zbuloi se shteti palë kishte dështuar të përmbushte detyrimet e tij sipas Konventës për të mbrojtur ankuesen nga dhuna në familje mbi bazën që rregullimet ligjore dhe institucionale të Hungarisë nuk ishin në standardet ndërkombëtare dhe mjetet juridike të brendshme në dispozicion ishin joefektive për ta mbrojtur atë nga ish partneri i dhunshëm. Komiteti vendosi që një vonesë prej mbi tre vjetësh në procedurat ligjore nga datat e incidenteve në fjalë arriti në një vonesë të zgjatur në mënyrë të paarsyeshme, veçanërisht duke marrë parasysh që autorja ka qenë në rrezik të dëmtimit të pariparueshëm dhe ka marrë kërcënime për jetën e saj gjatë asaj periudhe. Në lidhje me procedurat civile, ai deklaroi: "Të drejtat e njeriut të grave për jetën dhe integritetin fizik dhe mendor nuk mund të zëvendësohen nga të drejtat e tjera, duke përfshirë të drejtën e pronës dhe të drejtën e privatësisë." Ai gjithashtu vuri në dukje "vazhdimësinë e stereotipeve të ngulitura tradicionalisht në lidhje me rolin dhe përgjegjësitë e grave dhe burrave në familje". Ai dënoi gjithashtu vënien e një prioriteti shumë të ulët nga gjykatat kombëtare ndaj rasteve të dhunës në familje.

V.K. k. Bullgarisë, Komunikata Nr. 20/2008, CEDAW/C/49/D/20/2008

Faktet: Dhunuesi i dha viktimës para të mjaftueshme vetëm për nevojat themelore të familjes. Meqenëse ata jetonin në Poloni për punën e tij, ajo nuk mund të punonte dhe kështu ishte e varur ekonomikisht. Ajo u trajtue si shtëpiake, nuk u lejua të komunikonte lirshëm me miqtë dhe familjen e saj. Për vite me radhë, ajo ndihej e poshtëruar dhe e dëshpëruar. Kur ajo këmbënguli të kthehej në punë, burri i saj ndaloi mbajtjen e tyre financiare "në një përpjekje për ta bërë atë 'të sillej mirë' dhe 'të bindej'". Pas incidenteve të shumta të dhunshme, duke përfshirë kundër një anëtari të personelit të qendrës së grave që ndihmonte viktimën kur ajo u përpoq të kontaktojë me djalin e saj, të cilin burri e kishte mbyllur në shtëpi, viktimia u kthye me fëmijët e saj në Bullgari ku ajo bëri kërkesë për urdhër mbrojtjeje. U zbatua një urdhër emergjence por urdhri i mbrojtjes u refuzua pas një seance sepse asnjë incident i dhunshëm nuk kishte ndodhur brenda muajit paraprak të aplikimit.

Vendimet: Komiteti KEDNG zbuloi se shteti kishte kërkuar një nivel shumë të lartë të dhunës për t'u provuar para se të lëshonte një urdhër. Komiteti vendosi që kur vlerësonte nëse duhej dhënë urdhër mbrojtjeje, gjykatat kombëtare duhet të marrin parasysh të gjitha format e dhunës me bazë gjinore që prekin një parashtrues kërkesë, jo vetëm dhunën kërcënuese për jetën. Gjykatat duhet gjithashtu të jenë të vetëdijshme se shumë forma të dhunës, veçanërisht dhuna në familje, janë rrjedha sjelljeje që zhvillohen me kalimin e kohës. Mos marrja parasysh e kësaj shkel të drejtat e grave për të mos iu nënshtruar stereotipave gjinorë.

Karen Tayag Vertido k. Filipineve, Komunikata Nr. 18/2008, UN Doc. CEDAW/ C/46/D/18/2008

Faktet: Autorja, Drejtoresha Ekzekutive e Dhomës së Tregtisë dhe Industrisë të Qytetit Davao në Davao City, u përdhunua në një dhomë hoteli nga një kolegë më i vjetër profesional, presidenti 60-vjeçar i Dhomës së Tregtisë, për të cilin ajo mendonte se kishte armë. Gjyqtarja e lëndës e liroi të akuzuarin, duke konstatuar se viktimia duhet të kishte luftuar me të akuzuarin sapo ajo të kishte marrë veten dhe ndërsa ai po e përdhunonte, dhe për këtë arsye do ta ketë dhënë pëlqimin për kontakte seksuale. Ajo gjithashtu dyshoi në rrëfimin e viktimës për ngjarjet, duke mos besuar se i akuzuari do të ishte në gjendje të vazhdonte deri në ejakulim pasi ishte në të 60-at. Viktimia pretendoi se kishte pësuar ri-viktimizim nga shteti pasi u përdhunua. Autorja përgatiti një rast të fortë dhe të hollësishëm duke përkrahur shumë "mite përdhunimi" që u përfshinë në këtë proces gjyqësor.

Vendimi: Komiteti KEDNG vendosi që Filipinet nuk kishin arritur të përmbushin detyrimin e tyre për të siguruar të drejtën e zonjës Tayag Vertido për mjete juridike të efektshme. Në gjetjen e shkeljeve të neneve 2 (f) dhe 5 (a), Komiteti pohoi se KEDNG u kërkon shteteve palë që 'të marrin masat e duhura për të modifikuar ose hequr jo vetëm ligjet dhe rregulloret ekzistuese, por edhe zakonet dhe praktikatat që përbëjnë diskriminimin ndaj grave'. Ai gjithashtu theksoi që: "...stereotipet ndikojnë në të drejtën e grave për gjykim të drejtë dhe se gjyqësori duhet të ketë kujdes që të mos krijojë standarde jo fleksibël të asaj që duhet të jenë gratë ose vajzat, apo... kanë bërë kur janë përballur me një situatë të përdhunimit bazuar thjesht në nocionin e paramenduara të asaj që përcakton

një viktimë të përdhunimit...". Komiteti KEDNG gjeti që vendimi i gjyqtarit gjykues përmbante 'disa referenca për stereotipet rreth seksualitetit mashkullor dhe femëror duke qenë më mbështetës për besueshmërinë e autorit të pretenduar sesa për besueshmërinë e viktimës' dhe shumë nga komentet e gjyqtarit përqendroheshin në personalitetin dhe sjelljen e autorit, edhe pse këto çështje nuk janë pjesë e përkufizimit të krimit të përdhunimit. Ai arriti në përfundimin se znj. Tayag Vertido pësoi "ri-viktimizim përmes stereotipeve dhe miteve të bazuara në gjini, mbështetur në gjykim".

Yldirim (e ndjerë k. Austrisë dhe Goekce (e ndjerë) k. Austrisë, Komunikata Nr. 6/2005, UN Doc. CE-DAW/C/39/D/6/2005 dhe Komunikata Nr. 5/2005, UN Doc. CEDAW/C/39/D/5/2005

Faktet: Të dy ankueset u vranë nga burrat e tyre pasi pësuan dhunë të zgjatur në familje, përfshirë kërcënime për vrasje. Në të dy rastet, shteti ndërmori disa masa kundër autorëve, por nuk ishte e mjaftueshme për t'i parandaluar ata që të vrisnin ankueset.

Vendimi: Komiteti KEDNG zgjeroi përmbajtjen e standardit të veprimit pozitiv të kërkuar nga detyra e shtetit për kujdesin e duhur për veprimet e aktorëve jo-shtetërorë. Komiteti KEDNG vuri në dukje se Austria kishte "krijuar një model gjithëpërfshirës për të adresuar dhunën në familje që përfshin legjislacionin, mjetet juridike penale dhe civile, ngritjen e vetëdijes, edukimin dhe trajnimin, strehimoret, këshillimin për viktimat e dhunës dhe punën me autorët e krimit." Këto masa zyrtare, megjithëse ishin të nevojshme, megjithatë u gjetën si të pamjaftueshme nga vetë ata kur vullneti politik që ata shprehën, nuk u mbështet nga aktorët shtetërorë në respektimin e detyrimeve të kujdesit të duhur të Austrisë. *...në mënyrë që gruaja si individ viktimë e dhunës në familje të gëzojë realizimin praktik të parimit të barazisë së burrave dhe grave dhe të të drejtave të njeriut dhe lirive themelore të saj, vullneti politik që shprehet në [modelin] e sipërpërmendur... duhet të mbështetet nga aktorë shtetërorë, të cilët u përmbahen detyrimeve të kujdesit të duhur të palës shtetërore.* Paragrafi 12.1.2 (e përbashkët për të dyja rastet).

www.coe.int

Këshilli i Evropës është organizata udhëheqëse e kontinentit për të drejtat e njeriut. Përbëhet nga 47 shtete anëtare, duke i përfshirë të gjithë anëtarët e Bashkimit Evropian. Të gjitha shtetet anëtare të Këshillit të Evropës kanë nënshkruar Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, një traktat i projektuar për të mbrojtur të drejtat e njeriut, demokracinë dhe sundimin e ligjit. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut mbikëqyr zbatimin e Konventës në shtetet anëtare.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE